

PŐDÖR GYÖRGY

A TIZENKÉT TÖRTÉNELMI MAGYAR BÁNYAVÁROS LEGENDÁJA

A háromkötetes sorozatról röviden:

A szerző 2018-ban indította el a sorozatot *A tizenkét drágakő legendája* kötettel. Tekintettel az ásványok és drágakövek iránt napjainkban megnövekedett érdeklődésre, már akkor elgondolkodott egyfajta folytatásban. Nem csupán az ásványmúzeumát látogatók vitték magukkal a kötet hírét, hanem az addig a téma iránt kevésbé érdeklődők is felfigyeltek az olvasmányos kötetre. Miről is szólt ez a kötet? Szakmailag és történelmileg átgondolt ismeretek mellé verses formát választva színesítette a kötetet. Bibliai ismereteit ötvözte az ásványtan és különösen a gemmológia (drágakőtudomány) szép képekkel illusztrált fogalmaival, és felfűzte a numerológia legizgalmasabb számjára a 12-re. Nem is véletlenül, ráadásul ezt szőtte tovább a sorozat második, *A tizenkét mesterkristály legendája* című, 2024 telén megjelent látványos kötetében. A szerző ügyesen elkerülte a népszerű ezotéria csapdáit, s a mágikus számhoz okosan lavírozta az atlantiszi legendákból átszűrődő angyal- és mesterkristályok leírását. Tette mindezt földtani, ókortörténeti írások anyagával „megtámasztva". Az izgalmas ismereteket kedvelt versformákban (szonett) megírt gondolataival egészítve ki.

Most a sorozat befejező kötetét tartja kezében a kedves olvasó, melyben két területet érint: *A tizenkét történelmi magyar bányaváros legendáit* és *A tizenkét vasi ásványgyűjtő* életútját. Fontos kötet múltunk és jelenünk megismeréséhez.

Farkas Csaba
Szülőföld Kiadó

A tizenkét történelmi magyar bányaváros legendája talán a sorozat legizgalmasabb kötete. A szerző gyermekkora óta gyűjti az ásványokat, kristályokat és kőzeteket. Bejárta a történelmi magyar bányaterületek honi és honon kívülre került szinte valamennyi, még fellelhető helyeit. A „aranyos évszázadaink" nyomába eredve gyűjtötte tapasztalatait, emlékeit. Múzeumában megtalálhatók az egykori bányavárosok címerei, a bányák történetével. A tizenkét legismertebb történelmi (ez valójában a szabad királyi bányavárosokat jelenti) bányaváros közül ma csak kettő, az „aranygombos" Telkibánya és Rudabánya található határainkon belül. Történetük, régi és mai nevük lassan kiveszik a köztudatból. Izgalmas és tartalmas kötet ez is, sokat tanulhatnak belőle a múltunk iránt érdeklődők, mert a történelmi haza egy kevésbé ismert területén át mutatja be „elveszett illúzióinkat". A kötet záró fejezete – hűen a tizenkettes számhoz – a vasi gyűjtőkkel ismerteti meg az olvasót.

Fekete István
bányamérnök

9 789636 680824
5490 Ft

PŐDÖR GYÖRGY

A TIZENKÉT TÖRTÉNELMI MAGYAR BÁNYAVÁROS LEGENDÁJA

SZÜLŐFÖLD
KÖNYVKIADÓ
SZOMBATHELY
2025

© Pődör György

Tipográfia, nyomdai kivitelezés:
Kerényi János, Kerényi DTP & Design Stúdió

Felelős kiadó:
Farkas Csaba, Szülőföld Könyvkiadó

Kiadói ajánló:
Fekete István
bányavezető geológus,
a sorozat ajánlója

A borítón:
Csontváry Kosztka Tivadar: Selmecbánya látképe (1902)

ISBN 978-963-668-082-4

Hálás szívvel köszönöm mindazoknak,
akik bármilyen módon támogatták és hozzájárultak
a háromkötetes anyag megjelenéséhez.
Nélkülük a kiadás nem jöhetett volna létre:
Balázs Imre, Benke István nyugalmazott bányamérnök
Bodorkos Zsolt Open Eye Geology vezető
Dragovics Jenő, Farkas Csaba Szülőföld Kiadó
Fekete István geológus bányamérnök
Gegus Zoltán, Kerényi János Kerényi DTP & Design Studió
Magyar Jánosné (My Kriszta)
Marton András, Marton István, Molnár László
Németh Szabolcs, Pődör Bence
Továbbá köszönöm családomnak a megértő és segítő hozzáállást,
mert nélkülük álmaim (ásványmúzeum, kötetek, nyugodt alkotási lehetőségek)
nem valósultak volna meg.
Ugyancsak köszönettel tartozom gyűjtőbarátaimnak is,
akik mindvégig támogatták tevékenységemet.

AJÁNLÓ

Pődör György neve ismerősen cseng az ásvány- és kövületgyűjtők, valamint az irodalmárok körében egyaránt. Ez a kötet egy sorozat harmadik, befejező könyve, a Tizenkét drágakő legendája és a Tizenkét mesterkristály legendájának ha nem is a folytatása, de egyfajta lezárása. A kötet nem kevesebbet akar bemutatni, mint az „aranyos évszázadaink" magyar szívet melengető, s talán a múltunk legszebb napjaira emlékeztető, mára nagyrészt csak a „történelmi hazánkban" található, hírünket messze vivő bányavárosok múltját és jelenét.

Sajátos most is a szerző optikája. Látómezejében nem a történész lencséje, hanem az ásványgyűjtő szenvedélye és a költő érzékenysége figyel, rezdül, s ez adja a kötet egyediségét. A történelmi magyar bányavárosok közül tizenkettőt választott ki (jóval több van), hogy emlékeztesse az olvasót lassan feledésbe merülő magyar nevükre, múltjuk csodálatosan szép emlékeire és jelenük megismerésére. Egyedien szépek a szerző témákhoz illesztett versei és gondolatai.

A „másik tizenkettő", vagyis a kötet befejező része a vasi ásványgyűjtőket mutatja be hitelesen. Valamennyien az általa alapított Koch Sándor Ásványgyűjtő Kör tagjai, s mára többen részesei a magyar minerológia újra élesztett vérkeringésének.

Fekete István
geológus, bányamérnök

EGY VARÁZSLATOS VILÁG

Szinte naponta kisétálok az ásványmúzeumomba feltöltekezni azokkal az emlékekkel és energiákkal, melyeket a vitrinben csillogó kristályok, kövek, kövületek sugároznak felém. Ismerősként biccentek a megcímkézett daraboknak, megigazítom, ha „rendetlenkedtek" vagy kínálgatják szépségüket. Beszélnek hozzám, elmondják, mennyire unatkoznak, ha nem látnak. Ismerem történetüket, emlékeztetnek egyszervolt lelőhelyük anyaföld-biztonságára, a bányagépek mohóságára és a kényelmes velemutazás izgalmára. Nevet, címkét kaptak, s a látogatóktól kedves mosolyokat. Persze, töredéke került ebbe a lámpafényes világba. Zöme csomagolva várja műanyag ládákban, hogy egyszer ők is kedvezményezettek lesznek. Mindenesetre az erős vaspolcok a raktárban bírják a gyűrődést és az időszakos rendrakást. Mostanában már keveset gyűjtök. Egyrészt nincsen helyem, másrészt az ember hetven fölött meggondol minden nehéz túrát. Így a szerszámaim és a hátizsákok hiába álmodoznak nagy és többnapos utakról, hatalmas bányákról.

Nézzék ezt a régi képet, figyeljenek a középen ülő személyre!
Mindent neki köszönhetek.
A KISMESTER-nek (így, nagy betűkkel), azaz Launer Tibornak

Sokan megkérdezik, hogyan lettem gyűjtő, holott végzettségeim fényévnyi távolságra vannak a geológiától. Ilyenkor a vasszilvágyi általános iskola hajdanvolt éveit elevenítem fel magamban. Istenem! De régen is jártunk oda!

A kép az ötvenes évek vége felé készült, s két osztály van rajta. Osztatlan tanítás folyt. Az álló sorban balról a harmadik vagyok, de jobbról tükörképem, ikerfelem, Miklós a második. Mindketten optimistán néztünk akkor a kamerába. Az ásványokkal történő elköteleződésem valahol itt kezdődött. Szeretném megosztani az olvasókkal a történetet, mert a későbbi ásványtani tevékenységemre nagyon kihatott. Tibi bácsi egyedül élt albérleti szobájában, s mi, gyerekek nem tudtuk, honnan és miért jött Vasszilvágyra. Történelmet, zenét, földrajzot, no meg mindent tanított. Legkevésbé azt, ami elő volt írva tananyagnak. Csodálatos hangja volt, s ha kiengedte, az alsószilvágyiak is hallhatták. Főleg este, amikor az egyedüllét helyett a falusiakkal a közeli kocsmában fröccsözgetett az elmaradhatatlan barna bársony (egyetlen) zakójában. Este, a dunyha alatt hallgattuk ikertestvéremmel, milyen a hangulata, mert ez a másnapot meghatározta. Jókedve esetén órákat mesélt a régi korok hőseiről, mi meg tátott szájjal hallgattuk. Soha egyetlen történetet nem fejezett be,

Az első „kövem" Launer Tibor tanítómtól

Hárskúti túrán

de megmondta, melyik könyvben találjuk meg. A kastélyban működött a könyvtár, s természetesen ő volt a könyvtáros. Már várt bennünket, cinkos mosollyal, s kacsintva. Tőle kaptam az első, nekem csodálatosnak tűnő pirites, szfalerites és kvarcos darabot. Alig bírtam el.

Ez volt az az ásvány, amely meghatározta későbbi gyűjtési irányomat, hiszen eddig az ikertestvéremmel együtt elsősorban a bélyegekre, szalvétákra, régi pénzekre, madártollakra és madártojásokra koncentráltunk. (Ez utóbbi bizony akkor is tiltott dolog volt, de mi az erdők ölében nőve ismertünk minden fészket, madarat. A tojásokat okosan kifújtuk, megcímkéztük és dobozokban tároltuk. Imádtuk Herman Ottó és Bechtold István írásait, faltuk az ornitológiát. Otthon a kerítésen mindig üldögélt egy-egy örökké éhes egerészölyv, várva, mikor érkezünk haza az iskolából. Érettségi után a katonaság, az egyetemi évek elsodorták a szabadidőt, s az összes hobbi egy ideig feledésbe merült. Tanárként kezdetben a munka, a család, az új lakás volt a fontos, de a hétköznapokba „belopakodott" egy-egy szép „kődarab". Egyre több, teltek a polcok a szobákban. Barátokra, gyűjtőtársakra leltem, s lassan összejött egy kis csapat, megalakítva egy kört.

A kört Koch Sándorról neveztük el, s bár a létszáma változó, azóta is működik.

Az a tény, hogy Nyugat-Dunántúl, és ezen belül Vas megye ásványvilága látszatra szerényebb a klasszikusnak mondható (Mecsek, Bakony, Mátra, Zemplén és más) lelőhelyeknél, nem jelenti azt, hogy az ásványok iránt érdeklődők száma kisebb lenne. Ebben a kis anyagban csak az utolsó évtizedeket tudjuk áttekinteni, de nem szabad elfelejteni akár a Vashegy-csoport vagy a Kőszegi- és Borostyánkő-hegység, a régió gazdag bazalt- és bazalttufa területeit feltáró elődök (Carolus Clusius, Lenk János Vendel, Hoffmann Károly, Jugovics Lajos, Bendefy-Benda László) munkáit.

A szombathelyi, tágabb értelemben a vasi ásványgyűjtő körök nem egyik pillanatról a másikra jöttek létre. Több természettudományi terület amatőr mozgalmai jellemezték a hetvenes-nyolcvanas éveket régiónkban. Az egyiket a Búvár Klub néven alakult csoport fémjelezte. A csoportot 1977-ben 13 dísznövénytermesztő tanulóval alakították meg a szombathelyi Herman Ottó Szakközépiskolában (akkor Hevesi Ákos Szakiskola). 1983-ban a Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ csatlakozott az országos Természetbúvár hálózathoz. **Vértes Ernő** akkori szakelőadó felhívására jelentkezve a szakkör átkerült az intézmény kereteibe, mert az több lehetőséget biztosított számukra. Akkor már több csoport működött az épületben, így pl. lepkegyűjtő, geológiai szakcsoport. Utóbbival 1985-ben egyesültek, így a továbbiakban MMIK Búvár Klub Növénytani és Paleobotanikai Szakkörök (BCNP) néven kettős szakkörként működött egészen 2008-ig. A csapatot két szakkörvezető irányította: a geológiai és paleontológiai munkákat **Gegus Zoltán**, a botanikai részt és az ősnövénytani területet **Tóth József**. Évente remekül előkészített munkaterv alapján szervezték a túrákat és az előadásokat. A középiskolák gyakorlati képzéseinek profilváltozásai, az új szakmai kihívások az iskolákban, ahonnan az utánpótlás jött, a tanulók igényeit is átalakították. A megfogyatkozott csoport lassacskán megszűnt a helyet adó intézménnyel együtt. A másik vasi csoport a szombathelyi Savaria Szakközépiskolában tanító, de az ásványokat régóta gyűjtő mérnök-tanár, **Pődör György** szervezőmunkájának hatására jött létre. A tíz alapító tag név szerint: **Altmajer Attila, Baki Endre, Bodorkós Zsolt, Dankovics Róbert, Horváth Ernő, Kiss László, Pásti János, Pődör György, Rasperger Dávid** és **Unger Károly**. Kis csúszással csatlakozott a csoporthoz az akkor még általános iskolás **Németh Szabolcs**, aki mára a jelentősen átalakult csoport egyik legaktívabb gyűjtője lett. Jellemző az ásványok iránti elhivatottságára, hogy azért választotta a Savaria Szakközépiskolát, mert a kör vezetőjeként ott tanítottam, így szinte napi kapcsolat alakulhatott ki közöttünk. Hasonló a helyzet a másik

igényes gyűjtőtárssal, Szakonyi Józseffel is, akinek ráadásul osztályfőnöke is voltam. Az édesapja már az első évben csatlakozott a körhöz. Mára mindkét egykori tanuló végzett mérnök, igényes és nagy gyűjteménnyel, sok önálló kiállítással a háta mögött. Az alapítók foglalkozása nagyon vegyes képet mutatott: muzeológus, katonatiszt, tanuló, kályhaépítő, szerelő és tanár munkakörökben dolgoztak. Egy dolog tartotta össze a csapatot a hosszú évtizedek alatt, az ásványok szeretete és a gyűjtőszenvedély. A szombathelyi Helyőrségi Klub (HEMO) adott helyet a találkozásokhoz, s itt is alakult meg hivatalosan a kör 1978-ban. Pár évvel később már a Savaria Múzeumban rendezték soraikat, ahol Horváth Ernő közreműködésével és technikai segítségével ásványtani és paleobotanikai gyűjtőtúrákat szerveztek. **Horváth Ernő** a hatvanas években került a múzeum természettudományi osztályára az ősnövénytan megszállottjaként. Fantasztikus gyűjtőszenvedélye lassan a két csoportot is összehozta. Érdemes megemlíteni, hogy a Búvár Klub és az Alpokalja Kutató Csoport is a múzeum égisze alatt tevékenykedett, de a tagságuk közt nagy volt az átfedés.

Horváth Ernő,
a neves paleobotanikus

Az ásványbarátok később a Bagolyvárban működő Gyermekek Házában kaptak lehetőséget szervezett keret kialakítására, tekintettel arra, hogy a város iskolái felé így tudtak nyitni. Egy mentőautóból átalakított kisbusz segítette a csapatot a mozgásban. Mozgalmas és izgalmas gyűjtőévek voltak ezek, s mód nyílt a Vas megyén túli területek tanulmányozására is.

Ekkor ismertük meg a Vas-hegyünket (Eisenberg) és a Kőszegi-hegységet igazán határon belülről és határon túlról egyaránt. Találkoztunk osztrák gyűjtőtársakkal, baráti kapcsolatokat építettünk ki velük. Izgalmasak voltak a közös bányalátogatások és kiállítások. A burgenlandi túrák során fedeztük fel igazán a malterni és a szalonaki antimonbányák itthon elfeledett kincseit, s születtek meg az olyan cikkek, mint a Vashegycsoport ásványai vagy a Történelmi Vasvármegye bányászata. A Vas Népe szinte havi rendszerességgel számolt be a szakkörvezető által megírt tapasztalatokról. Az Oladi Művelődési Központ (OMK) 1982-ben vette át a csoportot. 1985-ben már saját tagsági igazolványokat adtak a szakkör tagjainak, akiknek a száma lassan elérte a félszázat, s jelentősen nőtt az ismertségük,

s vele szinkronban a kiállítási lehetőségeik. A Magyar Minerofil Társasághoz közös tagsággal csatlakoztak 1987-ben. Ugyanebben az évben vették fel Koch Sándor nevét, ami a tagság számára természetes volt, nem is kellett senkinek magyarázni, miért. Az általános és középiskolás tanulók számára vonzó szórólapokkal szervezték a programokat, kezdetben egy-, később háromnapos gyűjtőutakkal. A város szinte minden iskolájával kapcsolatban álltunk. A MAMIT egykori titkára, **Rábai Gábor** gyakori vendégük volt gyűjtőútjaikon. Tudtak betegségéről, mégis megdöbbentette a tagságot korai halála. Gyűjteményére sokszor rácsodálkoztak Budapesten járva. **Czagányi Józseffel** is korrekt volt a kapcsolatuk.

Egy 1984-es tájékoztató levélben már jelezték, hogy 20 fő önálló MAMIT-tagsággal rendelkeztek, a csoportos tagságot is megtartva, köztük azóta országosan is ismert nevek, mint **Bodorkós Zsolt, Loránt Csanád** vagy **Kóbor János**.

1990-ben indították el az *Évmilliók nyomában* túrasorozatot, majd 1993-ban a *Barangolás az ásványok és kövületek birodalmában* nevet viselő, és azóta is tartó, csoportoknak szervezett túrákat. Az előbbi a Gyermekek Háza szakelőadójának, **Kardos Zsoltnak**, az utóbbi **Varga Tamás** tanárnak, a Gothard Jenő Általános Iskola akkori igazgatójának támogatásával valósult meg.

A mai napig működő túrasorozatról érdemes megemlíteni néhány gondolatot, hátha követik iskolák a példánkat. Az alapos tervezőmunkát a Koch Sándor Ásványbarát Kör végezte el. A bányahelyeket előzetesen egyeztettük, érkezés és indulás, illetve a felügyelet szempontjából. Ez utóbbi nagyon fontosnak bizonyult, mert a közel három évtized alatt egyetlen balesetünk sem volt. Egy nagy busznyi (50 fő, zömében általános iskolás) tanuló előzetesen többoldalas programajánlót kapott kézhez az útvonalról, a gyűjtési helyektől és a szállás elérhetőségéről egyaránt. Négy fő, a gyűjtést segítő ásványgyűjtő mellett ugyanennyi, a szabadprogramot, az étkezést és a szállásolást elősegítő pedagógus utazott a gyerekekkel. Minden program általában háromnapos volt, s a szabadprogramok város-, vár- és múzeumlátogatásokkal voltak egybekötve. A túrákat az őszi és a tavaszi iskolai szünetek idejére szerveztük, figyelembe véve az aktuális ünnepeket is. A gyűjtőhelyeknél mindig elhangzott utalás a helyes magatartásra és a lelőhelyen található ásványokra, kövületekre. A három évtized alatt barátságok szövődtek, ismeretekben gazdagodtak a résztvevők, s az utóbbi évtizedben már az a gyűjtő intette gyermekét a fegyelemre, aki velünk tette meg az első lépéseket. Meg kell jegyezni, hogy nem csupán

szervezési, de anyagi kérdés is egy ilyen túra. Ki kell emelnem **Varga Tamást**, aki nemcsak kiváló kémiatanár, hanem botanikus, gombász és ügyes szervező. Nélküle ez a sorozat nem lett volna ennyire sikeres, mert hozta a tanítványait az iskolájából (néha óriási volt a túljelentkezés), és kapcsolatai révén nagyon sok cég támogatta útjainkat.

A kör a kilencvenes évektől aktívan bekapcsolódott az ásványbörzék szervezésébe is. Szombathelyen, Szentgotthárdon szerveztük azokat az Oladi Művelődési Központ munkatársának, **Szendi Katalinnak** a közreműködésével. Szombathely általában mindenkinek messze esett a lakhelyétől, csupán az osztrák és német gyűjtők megjelenése tette vonzóvá azt.

Tekintettel arra, hogy a kör nem rendelkezett anyagi forrásokkal, tagdíjat nem szedtünk, programjaink is ingyenesek voltak, nagy reklámot nem tudtunk a rendezvényekhez adni. Nem csoda, hogy nem vált hagyománnyá.

A Szombathelyen alakult ásványkör mellett más gyűjtőkörök is létrejöttek a megyében. A régió másik két városában, Sárváron és Celldömölkön az 1990-es évek elején alakultak önálló körök. Vezetőjük **Kiss László** lett, aki eleve színes, érdekes egyéniség volt, mert mindent gyűjtött. Híres volt a ceruzagyűjteménye, el is nevezték „ceruzakirálynak", s kollekciójával a televízióban is szerepelt.

Dokumentumaimban feljegyeztem, hogy két iskolai kör (a sárvári Nádasdy Tamás Általános Iskola és a Sárvári Tinódi Gimnázium ásványgyűjtő köre, később a Vas Megyei Minerofil Társaság Sárvári Csoportja nevet felvevő társaság) már 17 MAMIT-os és 42 fő helyi taggal büszkélkedhetett. A celldömölki kör tagsága jóval szerényebb volt. Büszke vagyok arra, hogy tanácsokkal és szervezésekkel segíthettem ennek a lelkes társaságnak a munkáját. Számtalan szép kiállítással gazdagították a városukat. Sajnálom, hogy a kilencvenes évek végére ezek a körök meg is szűntek.

A Szombathelyi Ásványgyűjtő Egyesületet körünk egyik legtehetségesebb gyűjtője, **Lóránt Csanád** alapította 1998 februárjában 19 taggal. Elsősorban a körünkben is tevékenykedő tagokra számított. Lóránt Csanád szinte gyermekként csatlakozott hozzánk, pedagógus szülei legnagyobb örömére. Éles szemű, fogékony gyűjtőként hamar túlnőtte igényeivel a kör lehetőségeit. Kereste az országos kapcsolatokat, szakirányú végzettségével pedig ismert és elismert gyűjtővé vált. A budapesti „Arany 10" gyűjtőkörrel szoros kapcsolatot épített ki. Céljuk volt – mint mindegyik körnek – a gyűjtésen kívül mélyebb ismeretek szerzése az ásványok terén. Fontosnak tartották a Kőszegi-hegység és a Vas-hegy ásványainak feltérképezését.

Néhány gondolatot a gyűjtőcsoport évközi, nem nagytúrás tevékenysége is megérdemel. Szinte hetente ültünk gépkocsikba, s jártuk a lelőhelyeket. A társaság egy része megkedvelte a kövületeket is, némelyiknél szabályos preparálóműhely üzemel mára. A régebbi nevek közt kutatva a **Serczik házaspár** és az azóta elhunyt **Darázs Sándor** gyűjteménye, segítő szerepe a túrákon, a feledhetetlen **Pásti János** vagy a **Kóbor testvérek** neve villan be. Ki kell emelnem **Marton Andrást** és testvérét, **Marton Istvánt** is, akik kezdetben csak családiasan jártak, majd azóta hozzánk csatlakozva a körrel együtt gyűjtenek. Irigylésre méltó, gyönyörű anyaggal rendelkeznek, külön kiállítóhelyiséggel. Látványos **Szakonyi József**, **Baki Endre** és **Németh Szabolcs** anyaga, akik önálló és csoportos kiállításokon sokszor mutatták be válogatott anyagukat. **Gegus Zoltán** nevét már a Búvár Klubnál említettem. Sokoldalúságára jellemző, hogy az ásványok mellett erős paleobotanikai beállítottságú, de a csillagászatban is otthon van. Rendkívül aktív, jó gyűjtő, s mostanában rendezi kiállítássá anyagát.

Két remek ember is csatlakozott hozzánk, mondván, manapság nincsen távolság: a pusztavámi **Nagy József** és a keszthelyi **Horvát Barnabás**.

A sokszínű, sokarcú csoport bejárta hazánk szinte minden tájegységét a Zemplénen, a Mátrán, a Mecseken át a Bakonyig, de eljutottak Csehországba, Szlovákiába, Szlovéniába és a feledhetetlen erdélyi lelőhelyekre is. A társaság szinte valamennyi tagja magának gyűjt, s ha el is vetődnek börzékre, az inkább a baráti kapcsolatok kiépítését célozza.

MAMIT-tagságunk idején tizennégy hazai és nemzetközi ásványbörzét rendeztünk, legtöbbet a Savaria Szakközépiskolában és az Oladi Művelődési Központban. Hagyományainkat az utóbbi időszakban **Bodorkos Zsolt** folytatja. Véleményünk az, hogy az igazi gyűjtő számára a terepi munka az elsődleges, nem ad el, vásárlási szándéka sincs. Annyiban hasznosak mégis a börzék, hogy megismerhetők a gyűjtők, betekintést nyerhetünk a mások által gyűjtött anyagok minőségébe, s talán valamennyi információ szerezhető a lelőhelyekről. Érdekesek és izgalmasak a börzék, de ezeknek a szervezése, finanszírozása profi munkát, tőkét és időt igényel. Nem véletlen, hogy sokak számára ez a tevékenység mára főállássá vált.

Röviden az állandó kiállításokról is érdemes megemlékezni, mert szeretnénk hagyományt teremteni a megyében. Több évtizeddel ezelőtt megyei szaktanácsadóként végeztem egy felmérést az iskolai ásvány- és kőzetgyűjtemények helyzetéről. Sajnos, a régi, klasszikus iskolai kiállítási anyagok régen feledésbe merültek vagy az enyészet sorsára jutottak.

Egy-két kémiaszertár mélyén feküdt néhány címke nélküli darab, de az iskolai oktatásból a kőzet- és ásványtan a kémiakönyvek pár oldalára szorultak. Mára a helyzet némiképp változott. Sok iskola igényli a kör segítségét gyűjtőtúrák szervezéséhez. A tanárok felfedezték a lehetőséget, a gyerekeknek pedig nagy élményt ad. Az általuk gyűjtött és beazonosított darabok jelentős része iskolai vitrinekbe kerül.

A Savaria Múzeum ásvány-, kőzet- és kövületgyűjteménye rendezett, egy része, hála **dr. Vig Károly** munkájának és **Dankovics Róbert** múzeumi munkatársnak, meg is tekinthető. Pásti János hagyatéka Táplánszentkereszten kapott egy kis emlékszobát. Varga Tamás iskolai gyűjteménnyé rendezte anyagát. Pődör György anyagának egy részét a vasszécsenyi általános iskolának ajánlotta fel, s állandó kamarakiállítása látható az ikervári művelődési házban, illetve a szintén vasszécsenyi Pungor Ernő Művelődési Házban.

A kör kapcsán érdemes megemlékezni a megye egyetlen hivatalosan bejegyzett és működő Ásványmúzeumáról, amely Vasszécsenyben, a Gyöngyös utcában nyitotta meg kapuit. A régi, romos tejcsarnok és környezete nagyon elhanyagolt volt, mert a több mint két évtizedes gazdátlanság nyomot hagyott rajta. Se ajtaja, se ablaka nem volt, az épület tetőszerkezete beomlófélben volt, kútjai szemétgyűjtő helyként funkcionáltak (az egyiket be is kellett temetni), két méter széles tüskés sövény az egyik oldalon, nyitott gaztenger a másikon. A terület megvásárlása és átírása után a szakköri tagok segítségével, közel másfél éves munka árán láthatóvá vált az épületrom. Az átalakítás és a kivitelezés engedélyezési terveit **Pődör Miklós**, a Dunántúli Agrober Mérnöki Kft. azóta elhunyt vezetője és **Skrapits Zsuzsa** tervezőmérnök készítette el társadalmi munkában. Az építkezés 2004-ben kezdődött el a tetőszerkezet teljes átalakításával, az omladozó falak átépítésével. Ez a munka közel két évet vett igénybe, s 2006-ban elkezdődött a járólapozás, az ajtók, ablakok beszerelése, a födémszerkezet és a tetőtér kialakítása. A vitrinek zöme helyben készült, ahogy a világítás is, nagyrészt szakember barátok közreműködésével. Nem kis költséggel, de rácsatlakoztak a közműhálózatra (víz, szennyvíz), terepi munkák során zöld növényzet is került a hátsó kerti részre és az előtérre. Két csillét az ajkai barátok adtak úgy, hogy el is hozták, be is állították az elkészített sínekre. Azóta is kedvenc kutatóhelye a gyerekeknek, mert állandóan „frissített" ásványokkal vannak tele. Az épület belülről három egységre tagozódik. Az ásványok mellett helyet kaptak a hátsó részben a kövületek, a falakat a történelmi magyar bányavárosok címerei

díszítik, és a toronyi Joó Imre fafaragó művész jóvoltából négy faszobor is helyet kapott: a Bányamanó, Szent Borbála, Árpád-házi Szent Kinga és Szent Anna, a bányászok ismert védőszentjei. Az ásványok és kövületek, a családi javaslatokat messzemenően figyelembe véve, nem a szokványos rendszerben lettek elhelyezve. Elsősorban a látvány volt a döntő, amelynek a bemutatóterem funkcióját kell szolgálnia. A megnyitó 2008-ban volt a sajtó jelenlétében, ahonnan nem hiányozhattak a gyűjtőtársak, barátok és ismerősök sem. Nélkülük nem valósulhatott volna meg ez a múzeum. Sem a kialakításhoz, sem a működtetéshez nem igényeltünk külső támogatást, s a múzeum megnyitása óta ingyenesen látogatható.

A szombathelyi és más vasi iskolák csoportjai szervezetten látogatják, s a közel kétórás tárlatvezetés után gyakran visszatérőként üdvözölhetjük őket. Jönnek gyűjtők és érdeklődők, családok és tanárok egyaránt. Szórólapjuk és tájékoztató anyaguk eljut az ország más régióiba is. Gyakoriak a külföldi (erdélyi, német és osztrák) vendégek. Két, nem mindennapi látogatócsoportról – a csángó és a székely tanulókról – külön is érdemes megemlékezni. A Csángó Keresztszülő Programot **Böjte Csaba** indította útjára 13 évvel ezelőtt a legtávolabbi romániai magyar népcsoport, a moldvai csángó magyarok megsegítésére. Vassurány fogad csoportot, programokat szervez számukra, s így kerültek el a vasszécsenyi Ásványmúzeumba is. Nagy örömmel fogadták őket, s ajándékokkal kedveskedtek a csoportnak. Ugyancsak szeretettel várták a sorokpolányi Isten Mosolya Táborban vendégeskedő székely gyermekcsoportot, akik Markóné Kovács Márta vezetésével érkeztek meg. Sok meglepetés mellett valamenynyien kaptak egy-egy értékes, díszkiadású kötetet Arany János Toldi című költeményéből, melyet a Szülőföld Kiadó ajánlott fel. Minden lát Burgenlad) ogatóról, gyűjtőnapról és fejlesztésről szinte lehetetlen beszámolni. Talán **dr. Főzy István**, az ismert geológus előadása marad emlékezetes a helyi általános iskolásoknak. Azóta is emlegetik, s szeretnék viszontlátni.

A csapat igénye és a célszerűség is azt diktálta, hogy a szakkör is ide helyezze át székhelyét, mert meghitt hátteret biztosít a beszélgetésekhez. Az utóbbi években itt tartják az összejöveteleket.

Összefoglalva, a Koch Sándor Ásványbarát Kör túlélte az elmúlt évtizedek viszontagságait, működik, és szervezi az éves tevékenységeit. A gyűjtőkör tagjai szakmailag fejlődnek, saját kiállítási anyaguk növekszik. Minden gyűjtőútjuk mottója a közismert, de soha el nem kopó két szó:

„Szerencse fel!"

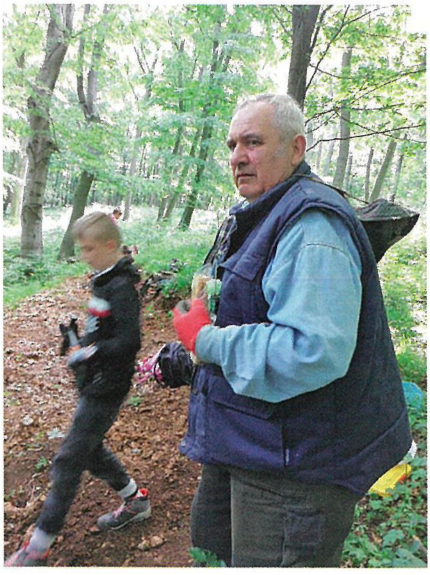

Bakony túra

Emlékezetes évtizedek teltek el, annak a sok „kis kapirgálónak" a zöme komoly gyűjtő lett, igényes gyűjteménnyel. Nem szabad abbahagyni ezt a pedagógiai munkát! Remélem, lesznek, akik nyomdokainkba lépnek.

Évmilliók rétegei közt

Merre tovább?

A múlt füvén már hó ropog,
a nyár csak megszáradt virág.
A tétovázó lábnyomok
egyre lassúbb időcsigák.

Ne fáradj vándor, más az út,
csak nosztalgiákat látnál!
Szomjad sem oltja már a kút,
üres vödre űrbe hátrál.

Szíved fölött ott az emlék,
vélted, majd egyszer átadod.
Ami oly drága volt nemrég,
már nem hiányzik bánatod!

(Felejtés)

A SZÉLRÓZSA SZIRMAI

Egy amatőr ásványgyűjtő tűnődései múltunkról, jelenünkről és jövőnkről

Egy kicsit elgondolkodva választottam a trilógia harmadik kötetének címéül a történelmi és magyar szavakat a bányavárosok jelzőjeként, mert messze áll tőlem az érzelmek és illúziók hamis használata. A történelmi Magyarország fogalma a Trianon előtti időszakra utal, ugyanis Magyarországnak az 1920-ban megkötött trianoni béke előtti, Osztrák-Magyar Monarchia korabeli államterületére, határaira az 1920-as években született elnevezés. Magának a bányaváros fogalmának értelmezése egyszerűbb a történelem tükrében, viszont a teljes cím lényegi megértéshez évszázadokat kell visszalépni, (talán) egy egészen furcsa világba.

Különös helyzetét érzi a magyar ember, mert egy olyan országban él, mely (egy régi szójárás szerint) „önmagával határos", de már nem hat rá annyira a Trianon-sokk. Nem furcsa számára a „határtalan" Európa, s némi nosztalgiával figyel az ősi dalok, szavak és elveszett földrajzi nevek iránt. Lelkében rezdülést érez egy-egy régi város hajdanvolt elnevezésének hallatán, amely csupán nagyapái dédelgetett térképein olvashatók tisztán és magyarul. Megismerné azokat, de idegenül hangzik már ott a szó, s csak kevés száj nyílik meg, az is óvatosan, szépapái nyelvén.

Itthon sem egyszerű az őszinte, szívből fakadó gondolatok cseréje. Talán azok a hagyományok visznek közelebb a megértéshez, melyek a zene, a tánc, a költészet és a festészet terén még összekapcsolnak bennünket idehaza. Mert „odahaza" már másképp szólnak róluk az életrajzok, s holtukban is fájhat a „Mikesi Zágon".

Gyermekkoromban nagyon érdekelt a történelem és az ásványok világa, pedig egy olyan kis faluban nőttem fel, ahol osztatlan iskolában tanultunk, s a környék „legnagyobb" bányája a házunk közelében lévő Kurtág felhagyott kavicskitermelő helye feküdt. Ám odakerült egy bohó, életvidám tanító, aki nem „megtanítani „ akart", hanem rávezetni a valódi tudás útjára, amely a könyvek világába irányított. Pirites, kvarcos ajándéka ma is múzeumom ereklyéje. A görögökön át a magyar ősök frázismentes megismerése a múltból a jelenbe hozott, s általa nőttem kamasszá majd

Gipsz, kvarc és antimonit a vasszécsenyi Ásványmúzeumban

felnőtté. Hálás vagyok ennek a dohányszagú, de emberismerő tanítónak, aki átvezetett sokunkat az ismeretek csapdáin. Ő sem volt bányász, soha nem beszélt arról, hogy az albérleti magányában őrzött, majd nekem ajándékozott „kincs" hogyan került hozzá. Én sokféle „legendát" szőhettem gyerekként köréje, melyet azóta lassan el is hiszek. Felnőttként visszatérve vettem észre, hogy sírján a fejfa elkorhadt, a hantokat letaposták átjáróként. Kis osztályunk még élő tagjaival összefogva kopjafa készült, a sírt helyrehoztuk, azóta - látom - mindig van rajta virág. (Pedig nincsenek rokonai, csak tisztelői.)

Mint a „kőleves meséjében", én ennek a „kődarabnak" tiszteletet adva, múzeumot létesítettem, sok ezer ásvány társaságában, s ahogy én gyermekként kezembe kaptam tőle, úgy adok a látogató gyerekeknek a kezében egyet-egyet. Most már értem, s megértem a „kismester" akkori mosolyát felém. Az elmúlt évtizedekben barátaimmal bejártuk Magyarország szinte minden ismert bányáját, meddőhányóját, kitekintve a történelmi „peremekre" is, s magunkba fogadtuk a bányászok örömét, bánatát, elfogadva barátságukat. Láttuk, hogyan fogy a bányászok és a bányák száma, s hogyan nosztalgiáznak a közelmúlt emlékeivel.

Hazánk - s ezt nem is kell bizonygatni - jelentős bányászati múlttal és hagyományokkal rendelkezik. A honfoglalás előtti és utáni időszakok bányászata fontos szerepet játszott a régióban, nem véletlen tehát, hogy az államalapító István már szabályozta a bányászati tevékenységet. A hatályos bányajogunkban a felelős műszaki vezető tisztsége a középkori hutman (főfelőr) intézményéből származik. A történelemből ismert, hogy a 13. században már bányakamarák működtek Selmecbányán, Telkibányán, Aranyosbányán, továbbá sókamarák működtek Désen, Kolozsvárott, Tordán, Vízaknán. Károly Róbert további bányakamarákat hozott létre Körmöcbányán, Szomolnokon és Nagybányán is. Később századtól már az országos törvényhozás is rendelkezett a bányászatról. IV. Béla király a tatárjárást követően, 1245-ben megerősítette a magyar bányászat kiváltságait, és lefektette a magyar bányaművelés jogszabályait. A középkori magyarországi bányászat nemzetközi hírnévre tett szert, amely felértékelte a munkaerőt és az országot egyaránt. Követendő példa lettünk. Ám a történelem közbeszólt, s az ország három részre szakadása, a politikai zsákutcák, majd a trianoni sokk végleg lezárt egy időszakot. A vesztes háborúk után egészen napjainkig „csak vagyunk", hol hallgatásba, hol hangos és veszélyes húrokat pengetve, lassan Atlantiszként süllyed el a múlt.

Napjainkban a bányászatunk „egy kopasztott, sovány csirkéhez" hasonló, ahogy egy bányász ismerősöm mondta a közelmúltban. Az ásványgyűjtők szemébe nézve is Janus-arcot látni: sokan üzletnek tekintik, kiárusítva kövenként a hazát, mások mágikusnak vélt fénnyel beszélnek gyűjteményük darabjairól, Az alulfinanszírozott múzeumok csöndben próbálják túlélni ezeket az időket.

A magamfajta „hetvenkedő" lassan számba veszi cókmókjait, készít egy nosztalgikus listát, mit is hagy hátra utódainak, de hamarosan rájön, hogy *„Hiábavalóság, csak hiábavalóság, ezt mondja a prédikátor, hiábavalóság, csupa hiábavalóság." (Prédikátor 1, 2-12.8)*

Aztán mégis, veszi bakancsát, hátizsákját, útnak indul, mint a hajdanában a szerencsevadászok. Gyűjtött darabjait preparálja, címkézi, és gyönyörködik, majd másokat is gyönyörködtet a kincseivel.

ELŐZETES GONDOLATOK

Néha laikusként, máskor a szakemberek tapasztalatával beszélnek múltunk egykori, igaz Európa szerte híres időszakáról. Valóban igaz, hogy a történelmi és a mai Magyarország területén az ókorban is ismertek voltak aranylelőhelyek. Hérodotosz írt ezekről először, pontosabban az „agiriszekről", akik a Maros mentén éltek, s aranyat bányásztak. Dácia területén, a mai Erdélyben a rómaiak műveltek aranybányákat, s a mai Győr-Moson Duna szakaszon rabszolgákkal évi sok száz kg föveny aranyat mosattak. A honfoglaló magyarok az aranybányákat tovább működtették. Árpád-házi királyaink Szent István törvényei alapján szabályozták a nemesfém bányászatot, vagyis a „föld méhe a királyé" s a kitermelt fém a kincstárat illette meg. Ezt az időszakot gyors termelésnövekedés jellemezte, s az aranytermelésünk az európai átlag öthatodára, az ezüst pedig egynegyedére nőtt. Az aranyos évszázadainknak a bányák kimerülése és az ország egyharmadának török kézre kerülése vetett véget. Ismételt felvirágzása a török időszak után nehezen indult be, de Mária Terézia idején megtett technikai és szervezési fejlesztések sokat lendítettek a bányászaton. A 19. század végére a felvidéki, a szatmári és az erdélyi bányák termelése aranyból 2-3 ezer kg, ezüstből pedig közel tízszerese volt. Ezt veszítettük el Trianonnal. Mementóként csupán néhány bánya maradt a két világháború között az aranybányászatunkra emlékeztetve.

A második világháborút követően a hiányzó feldolgozóipar miatt sem a recski, sem a Gyöngyösoroszi színesfémbánya fejlesztése nem történt meg. A legendák viszont velünk és bennünk élnek továbbra is, ahogy a szélfútta rózsa hajdanvolt szirmainak az „összetartozása" is.

Illúziók nélkül

Sokféle módon tartozhatunk össze ebben a szétkuszált világban, ám mindig van egy fontos kapocs: ez az anyanyelv. Nem szándékom most érzelmi húrokat megpengeti, de bejárva az ebben a kötetben is emlegetett (elcsatolt) területeket, nagyon fontosnak tartom a EMLÉKEZÉS-t.

Fény-pázsiton kis csillagok,
harmatból van a holdkaréj.
Egy üstökös szór illatot,
nebulából az égtaréj.

Itt okafogyott a távol,
nincsenek megszokott körök.
Hol a végtelen bukdácsol,
ott nyújtózkodik az örök.

Miről is van szó? Amikor az Országgyűlés 2010-ben a Nemzeti Összetartozás Napjává nyilvánította az első világháborút lezáró trianoni békeszerződés aláírásának napját, nekem először a saját vármegyém jutott eszembe. Nem véletlenül. Egy történelmi emlékmű elkészítésére is gondoltak a nap kapcsán. Aztán teltek-múltak a napok évek, hamis és valós hangú szónoklatok, majd meghirdettek és eredményt is hirdettek egy pályázat kapcsán 2021-ben. Itt, a szülőföldemen. A hír így szólt: *„Kihirdették a Nemzeti Összetartozás Emlékhely megvalósítására kiírt országos művészeti tervpályázat eredményeit ma délelőtt a Megyeházán. Az első díjat Lieb Roland építész-tervezőművész és Rónaszéki Linda képzőművész közös munkája, a Szélrózsa nyerte el. A virágra emlékeztető, monumentális, szimbolikus alkotást az Ezredévi parkban állítják fel, közadakozásból, a tervek szerint két éven belül."*

A szélrózsa szirmai – látványterv

A zsűri döntése alapján Lieb Roland és Rónaszéki Linda közös munkája, a *Szélrózsa* minden szempontból megfelelt a követelményeknek. Az alkotás egyedi, modern, kifejező, többrétegű szimbólumrendszert és gazdag mondanivalót hordoz. Egy vízen ringatózó virág, melynek szirmait vékony bandázs tartja össze. *„Az alkotás közepén helyet foglaló bimbó a biztonságos anyaországot, a szirmok a szétszóródott magyarságot jelképezik. Az emlékmű legmagasabb pontja 5, 4 méter, a szirmok vasbetonból, a bimbó és a bandázs rozsdás lemezből készül majd."*

Látványterv is készült. A közadakozás elindult, ígéretek gyűltek, a kivitelezés elmaradt. Ez a versem emlékezik meg helyette:

ÖSSZETARTOZÁS

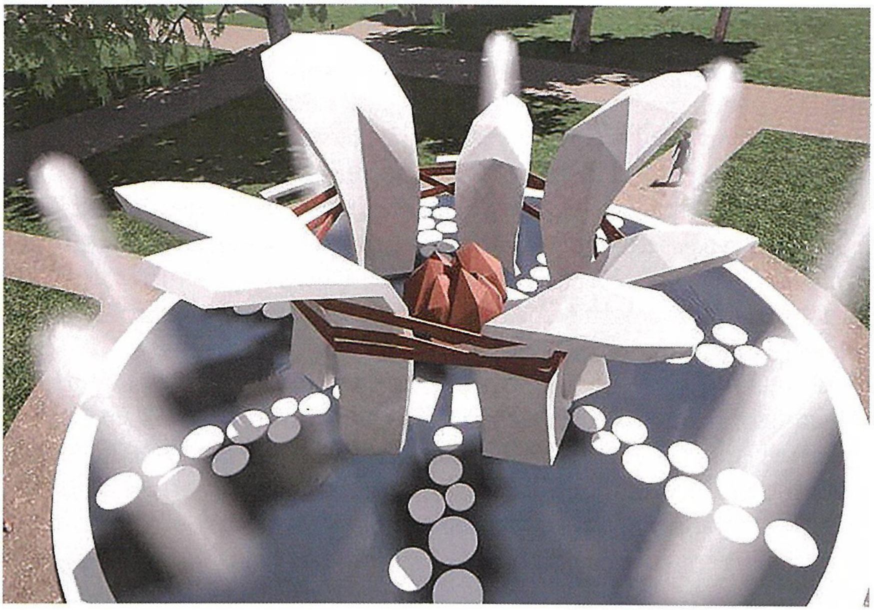
Hej szellőrózsa, szélrózsa,
csak hitegettél régóta,
nekem ígérted szirmodat,
ha lágy szellő simogat!

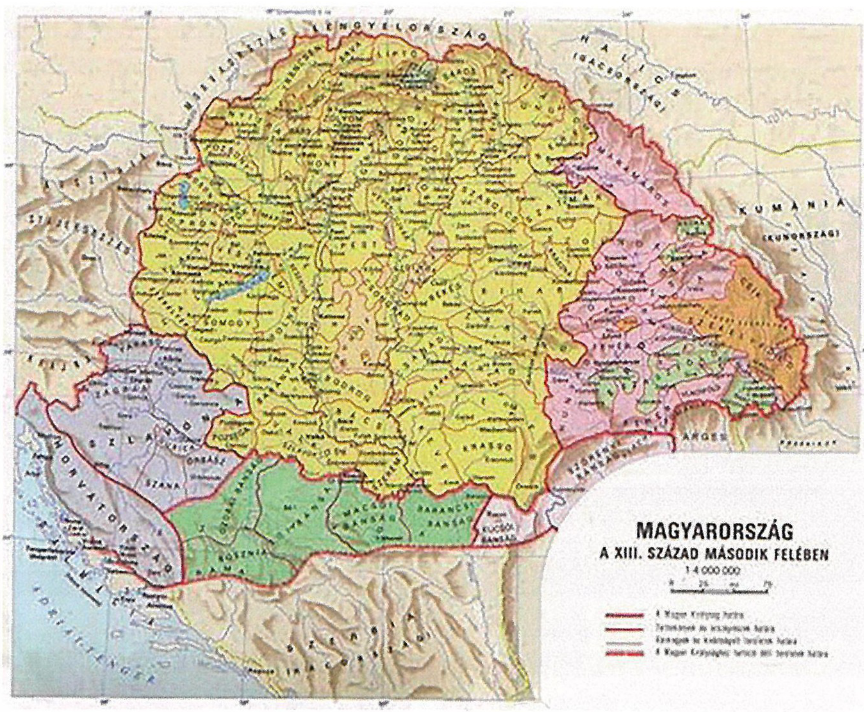
Hej szellőrózsa, szélrózsa,
egy nagy vihar mind szétszórta,
kettőt keletnek és délnek,
vissza már soha nem térnek!

Hej szellőrózsa, szélrózsa,
nem hallgattál a szép szóra,
egyet elsodort északra,
miért is lettél szétszabva?

Hej szellőrózsa, szélrózsa,
az a szirmod miért kósza
és hogyan került, nyugatra,
milyen iránytól fújhatva?

Hej szellőrózsa, szélrózsa
figyelj néha a végszóra,
ha nyílik bimbó, szép nóta,
a Remény örök-régóta!

MAGYARORSZÁG
A XIII. SZÁZAD MÁSODIK FELÉBEN
1:4 000 000

A térkép csupán a történelmi hűség kedvéért - és hogy tudjuk, miről is beszélünk - került beillesztésre. Mindenfajta nosztalgikus gondolatok nélkül, őszinte magyar szívvel és emlékezéssel tekintsünk rá.

A hajdani Vas Vármegye *„szomszédba került"* tájait gyűjtőszemmel és magyar lélekkel bejárva rengeteg kétely is felmerült bennem, amelynek okait átkerült rokonokkal próbáltam eloszlatni. Sikertelenül.

Aztán eszembe jutott két vasi „bányasors" is, amelyekről lassan elfeledkeznek. Az egyik a hajdan egyedinek számító felsőcsatári talkum bánya. A talkum, vagy zsírkő egy lemezes szilikát ásvány, mely könnyen porrá őrölhető szilikát-hidrát néven is találkozhatunk vele. Amennyiben lehetséges, már a bányában finom porrá őrlik és így szállítják tovább a különböző felhasználási területekre. Felsőcsatáron a talkbánya az alpesi hegyképződés során bekövetkezett kőzetátalakulás révén a jura, kréta korszakban kialakult metamorf kőzeteket tárt fel, elsősorban egy kloritos, talkos szerpentinitet. A talkot mélyművelésben bányászták, a fedő zöldpala, kloritpala képezte, a talk mészfillit, szerpentin és csillámpala közé ékelődött be. Igaz, egészségügyi és élelmiszeripari minőséget nem ért el, de a régióban több embernek biztosított munkahelyet.

A helyi sajtó négy évtizede még új vágat hajtásáról és a termelés bővítéséről számolt be. Akkor még úgy tűnt, újra nagy lesz az igény a talkumra. Az Országos Érc- és Ásványbányák Dunántúli Műveihez tartozó felsőcsatári bányában újabb öt évre meghosszabbították a talkum kitermelését. Ezért is nyitottak egy új vágatot, hogy az évi hatezer tonna ásványt biztonságosan kibányászhassák.

Pár évvel korábban még kézzel tartották fúrás közben a gépet a falhoz, 1981-ben már támasztékról irányították, sűrített levegővel, nedvesen pörgött a fúró a lerobbantandó kőzet testében, hogy ne porozzon. A por szilikózisveszélyt jelentett volna a bányászokra.

A külszíni üzemben folyamatosan őrölték a gépek a felszínre került ásványt, melyet különböző célokra dolgozták volna fel. Aztán kiderült, az igények megrendelésekkel nem párosultak, a minőség sem volt megfelelő. Sokat jártam annak idején oda ásványokat gyűjteni, vonzott a Vashegy magnetitje, az orosz kromit, amit itt őröltek, és maga a bánya. Beszélgettem a bányavezetővel, akinek egy földalatti bányamúzeum volt az álma. Feigl Emil úr meghalt, a bányát talajvíz öntötte el, s mára csak szélfútta bokros rész maradt, s egy emlék.

A talkumbánya napjainkban

Emlékszem, bezárás után elhasználódott karbidlámpák és elhagyott szerszámok hevertek a kacatok között. Emlékeimből született az alábbi vers.

KARBIDFÉNYEK

Ott lenn, időtlenül, nappal avagy éjben,
ahol mindig nyirkos, örök a sötét,
ahol támfalak őrködnek a mélyen,
kis vízkönnyek építik a csepp kövét.

Valaki mindig volt, hogy kasba lépjen,
aki nem kincset keres a föld ölén.
Szívek riadnak minden visszatérten,
remélve - szerencse fel - félt örömét.

Nem látni az ég csillagos üstökét,
csak sejteni, túl tárnák poros ködén,
az egyszert, hol lármafa kong a végén.

Megpihen csákány, csizma és bőrkobak,
hol nincsenek tárnába vakult lovak,
s mindenki magával viszi a fényét.

Valamikor évekkel ezelőtt a toronyi önkormányzat felkért a helyi szénbánya emlékeit megőrző kopjafa és csille területének elrendezéséhez. Szívesen álltam rendelkezésükre. Akkor jártam utána, milyen harc is zajlott abban az időben a bánya újra nyitása ellen.

A megye bányászati múltját jól ismerők tisztában voltak azzal, hogy Szombathelytől nyugatra Torony, Dozmat, Narda, Felsőcsatár, Vaskeresztes, Horvátlövő, Pornóapáti és Nárai községek határában lignitet rejt a föld mélye. Ez az információ közel 100 éve ismert. Torony határában volt is egy kisebb mélyművelésű lignitbánya. A hetvenes években komoly állami szándék volt közös magyar-osztrák projekt létrehozására, mely magyar oldalon egy külszíni bánya nyitását, Ausztriában pedig egy lignittüzelésű hőerőmű létesítését jelentette volna. A nagy hazai és osztrák felháborodás miatt semmi nem valósult meg a projektből. Maradt csak az emlékezés, s néhány emberben a nosztalgia.

Egy régi karbidlámpa – manapság minden eladó

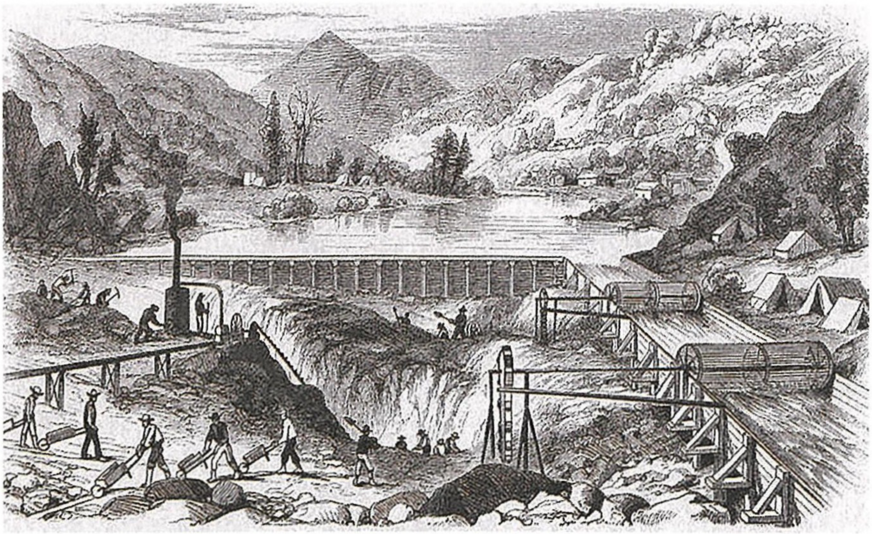
Az utolsó csille Torony szép főterén

NEM CSUPÁN A BÁNYÁKBAN VAN ARANY

A „fekete arany" korszakát itthon és külföldön is megelőzte a gazdagság „illúzióját" jelentő sárga fém, az arany és az ezüst bányászata.

Mielőtt a kötet tartalmi részeiben elmélyednénk, érdemes elgondolkodni néhány régi szavunkon, melyek a ma emberének egyre kevesebbet jelentenek, mert lassan a múlt homályába vesznek. Vegyük az aranybányász-aranyásó - aranymosó (aranyász) megnevezéseket. Az **aranybányászat** fogalma könnyen tisztázható, mert szerte a világon napjainkban is folyik föld alatt és föld felett egyaránt, viszont a kicsivé zanzásult hazánk régi bányái vagy kimerültek, vagy idegen országhoz kerültek. Róluk majd szól a könyvem részletesen. Előzetesen annyit, hogy fogalmát egyszerű leírni, mert - ahogy minden más bányászati tevékenység - ez is a mélyben rejlő anyagnak a felszínre hozását és dúsítását jelenti. Jelen esetben az arany és az ezüst fogalmát, vagyis a nemesfémek érceinek bányászatát. Történhet föld mélyében illetve külszíni termeléssel, kézi kőzetfejtéssel vagy korszerű gépek segítségével.

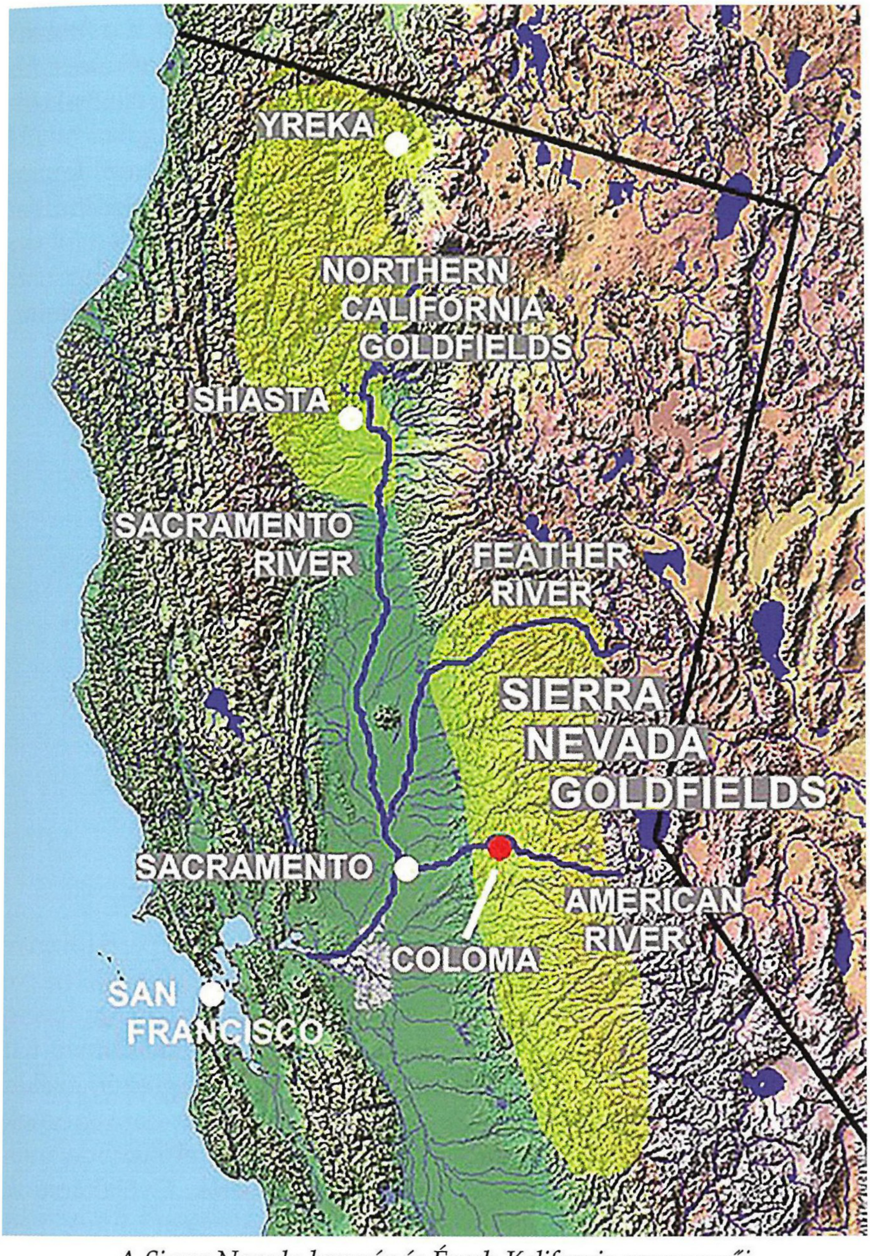
Az ***aranyásó*** fogalmának értelmezésében az Arcanum segít, azaz „olyan személy, aki kezdetleges eszközökkel aranyat keres a földben. Hajdanán kalandorként tekintettek rá, aki vagyont akart szerezni olyan területen, ahol aranyat találtak vagy gyanítottak." *Az aranyásók népe igen garázda nép* (Jókai Mór). Az idegen „gold dinger" pedig pejoratív értelmű, mert olyan embert (általában nőt) jelent, aki csak a pénzedre hajt, vagy az anyagi javaid miatt. Az igazi aranyásók a kaliforniai és az azt követő aranyláz-időszakokban bukkantak fel. Eszközeik között megtalálhatóak voltak az ásók, lapátok, csákányok és más speciális felszerelések. Akik az interneten kutakodnak vagy néznek a témával kapcsolatos sorozatokat, azok látják, hogy munkájukat detektorok és gépek is segítik manapság. A hírek középpontjába a világon átsöpört „kaliforniai" aranyláz került hajdanán. Történt ugyanis, hogy egy colomai fűrészmalom közelében aranyat találtak. A felfedezés a világ minden tájáról mágnesként vonzotta a kalandorokat és a gyors gazdagodásban reménykedőket. Közel félmillió ember próbálkozott, de közülük kevesen gazdagodtak meg. Az aranyláz kifejezés az arany keresésének vagy bányászatának hirtelen fellendülését és az általa kiváltott szenvedélyt és izgalmat jelenti a mai értelmezésünkben.

Aranyásók dolgoznak egy kiszáradt folyómederben
(Harpers Magazin 60.)

Az aranyláz a térség arculatát teljesen megváltoztatta, s a jelentéktelen helyből gyakran virágzó város lett. San Franciscoban például kiépült az infrastruktúra, a közlekedés összekötötte a világgal, s Kalifornia az USA tagállama lett. A lelőhelyek kimerülésével viszont „kísértetvárosok" is alakultak ki. Igaz, hogy később a mezőgazdaság adott lökést a térségnek, de a legendák azóta is visszaköszönnek az amerikai filmipar jóvoltából. Azt is meg kell említeni, hogy a bányászat óriási környezetszennyezéssel és az indiánok földjükről való elüldözéssel is járt. Az idő múlásával a hagyományos aranyásást később felváltotta a kőzetekből nyert arany kinyerése. Ez már technikai előrelépést jelentett, ahol a felszínre hozott anyagot összezúzták, s az aranyat vegyi úton választották ki. Ez a módszer vált később általánossá.

A kaliforniai aranyláz nem egyedi, a történelem során többször is előfordultak különböző részein a világnak, és az arany iránti vágy mindig erős maradt. Valahol mindig ráakadnak gazdag (vagy annak vélt) lelőhelyekre, s elindul egyfajta kutatási láz, mert lehetőséget, gazdagságot ígér, de leggyakrabban csalódást eredményez. Jó példa erre az éppen most futó Ausztrál aranyásók filmsorozat a televíziók csatornáin, vagy a magyar illúziók a Dunakanyar illetve Recsk lelőhelyeinek híreivel kapcsolatban. (*Ezekről később még teszek említést.*)

A Sierra Nevada-hegység és Észak-Kalifornia aranymezői
(Forrás: wikipédia)

Az **aranymosás** eltér az előző tevékenységektől, bár itt is a föld aranyának megszerzése a végcél, de műveletei, eszközei eltérnek az aranybányászat és az aranyásás munkálataitól. Szabad életforma, amely hajdanán sok családnak biztosította a megélhetést. Manapság hobbi inkább, semmint életforma. Tevékenysége sem minden esetben igényel komoly eszközöket, de előkészületei fontosak lehetnek a „siker" megalapozásában. Fontos a helyszín kiválasztása, mert az aranyat a leülepedett folyami hordalék felső rétegei tartalmazzák A „sárarany" elnevezés is innét ered. Leggazdagabb aranymosó helyek a Duna kisalföldi szakaszán, valamint a Szigetközben voltak.

Egy kis helyszínrajz
(Ifj. Zsiga György ELTE dolgozat, 2003)

Ismert aranymosó hely volt még Vág, Garam és az Ipoly parti fövenye.

Tekintsük át röviden az aranymosás folyamatát amatőr szemmel nézve: a hely kiválasztása, a szerszámok előkészítése, az aranytartalmú föveny vizes lapátolása a szérre, ahol az aranyszemcsék már fennakadnat. Különféle szérek vannak: fekvőszér, seprőszér, lökőszér, forgószér; ezeken kívül elnevezik a széreket a feldolgozandó anyag után is: darásszérnek, lisztszérnek, iszapszérnek is. Mi magunk készítettük el ilyet, de mostanság a neten nagyon sok változatban beszerezhetők. Gyűjtőtársunk, Darázs Sándor csalt el bennünket egy remek helyre, s nem bántuk meg. Kellemes emlékeket és aranyszemcsés fövenyhomokot őrzök a kiruccanásból. Bár sokan állítják, hogy az aranymosás csallóközi ősmesterség, ám a hajdani magyar földön szerte ismert volt, és jelentős mesterségnek

számított, nehézsége ellenére is sokan űzték. A Vág, az Ipoly, a Garam és természetesen a Duna mentén ma is megtalálhatók az aranymosó helyek és ismertek a legendák. Az aranyszemcsék apró 0,3 mm nagyságú „pikkelyek" a vizek hordalékában. Nehéz belőlük akár egy gyűszűnyit is összegyűjteni.

Emlékeimből született az alábbi vers:

ARANYÁSZ BALLADÁJA

Idő és vén folyó
nem folyik már vissza,
parton egy aranyász
csak könnyeit issza.

– Oda már a rosta,
se szérem se párom
megcsaltál, eltűntél
aranyhajú álom.

Ide is, oda is
a Duna szétszaladt,
lapátnyél is csonka,
mára csak ez maradt,

Hol az a nagy csónak,
szivárvány aranyív,
se fáklya, se lámpa,
éjjel ha Haza hív?

Lelkeket foncsorit,
a Hold higanyfénye,
régmúlt öröméhez
mindig visszatérne.

Szív és tégely üres,
föveny is idegen,
idő és vén folyó
sodródik hidegen.

Azóta sem jártam aranyat mosni, mert az ásványgyűjtés sokkal inkább vonzott itthon vagy külföldön egyaránt. Ezekben az időszakokban jártunk Felvidéken, Burgenlandban és Erdélyben egyaránt. Ám ezek az aranymosó napok mégis feledthetetlenek voltak számomra.

Aranymosás eszközei. (Fotó Kovács Attila)
A képen látható alapfelszerelés elemei:
aranynéző lapát, szér/aranymosó pad, saroglya, gyapjúposztó, hörög/köpőce, aranymosó teknő/sajtár, himba/kézi szérke, égetőkanál, aranyász talicska, lésza

Az érdeklődőknek említem meg, hogy a bányatörvény szerint a kézi erővel végzett aranymosás nem engedélyköteles. Ácsra is azért kell engedély, mert az a rész természetvédelmi terület. A környezetvédelmi engedélyt pedig a területileg illetékes hatóság adhatja ki. Ugyancsak fontos ismeret, hogy, hogy 1 gramm arany megközelítően 100 000 aranypikkelyből áll. Az emlegetett területek nem mondhatók „aranymezőknek" tehát nagyobb aranyszemcsékre sem szabad számítani. Az aranymosók hajdan helyben éltek generációkon át, a folyón közlekedtek, s ismerték a folyók minden szeszélyét. Tudták, hol érdemes aranyat mosni. A föveny színe is árulkodó, de lapátpróbákat végeztek, hogy ellenőrizzék, mennyire gazdag

a terület. A lapát általában fekete volt s enyhén öblös. Az aranynéző lapát fekete színét égetéssel biztosították, ami tovább segítette az aranyszemcsék tapadását. A művelet maga bonyolultabb volt, de így is érthető maga a tevékenység. Az aranymosást kitermeléssel kezdték, s a mosandó anyagot depókba rakták. Hajdanán szerkével (aranyválasztó) oldották meg a mosást. Ez egy kerek tál volt. Nálunk, a szemcsék finomsága miatt nem alkalmazták az aranymosók. Helyette mosópadot használtak, posztócsíkokkal. A megfelelő szögben elhelyezett mosófelületre köpőcével vitték fel az anyagot. A vízzel öntözött pad posztóján az aranyszemcsék megtapadtak, a nehezebb szemcsék legurultak. A posztócsík telítődése után azokból kimosták az aranyszemcséket. A feketés masszából az arany kiválasztása sem volt egyszerű. Ennek a leírásától eltekintek.

Aranymosás
(Forrás: Lacza Gergely: Egy régi mesterség bűvöletében, ma7.sk)

Ez a fekete színű sárarany volt a napi termése az aranyásznak. Ezt aztán otthon egy edényben gyűjtötték, úgy, hogy vízben álljon. Általában néhány hétig, hónapig gyűjtögették otthon az aranyászok ezt a fekete masszát, és utána kezdték csak el a harmadik fokozatát az aranymosásnak, a foncsorítást, és az arany kiégetését.

A fekete masszát, mint említettem általában hetekig, hónapokig tárolták víz alatt egy (általában tejes) kannában. Ha az aranyász jól végezte a dolgát, akkor ez az anyag szinte teljesen koromfekete volt, és a víz a felszínén még hónapok múltán is teljesen friss és iható maradt. Amenynyiben azonban kevésbé pontosan dolgozott, abban az esetben kicsit szürkés színt kapott az anyag, és a víz felszínén vékonyka homokréteg úszott. Ez esetben nem sikerült teljesen megtisztítania a kvarchomoktól az aranyat. A hetekig, hónapokig gyűjtögetett, és tejesbödönben a fekete anyagot a harmadik fázisban foncsorították, azaz, kiégették. Akik megtehették - tehát volt elég készpénztartalékuk -, azok csak évente egyszer vagy kétszer végezték el ezt a tevékenységet. Erre két nagyon fontos okuk is volt. Az egyik az, hogy a foncsorítás során higannyal kellett dolgozniuk, és már régen is tudták, hogy a higany nem tartozik a legegészségesebb anyagok közé, tehát próbálták minimálisra szűkíteni a higannyal való munka idejét. A másik, legalább ilyen fontos tényező, hogy a higany drága volt. Ha több alkalommal végezték a foncsorítást, akkor a higanyveszteségük is nagyobb volt, mint ha egy-két alkalommal végezték ezt évente. Persze akinek nagy családja volt, vagy sürgősen szüksége volt a pénzre, az nem tehette meg, hogy csak évente egyszer-kétszer végezze az arany végleges tisztítását, hanem kénytelen volt akár minden héten megcsinálni azt. A hosszú vizes tárolásnak volt még egy nagy előnye. Éspedig, hogy az edény folyamatos rázásával tovább lehetett sűríteni és tisztítani az anyagot. Ugyanis a rázások alkalmával az arany az edény aljára vándorolt, a könnyebb anyagok, szennyeződések pedig felülre, és ezeket rendszeresen le lehetett önteni róla. Amikor eljött az ideje az arany kinyerésének, akkor az aranyász elővette ezt a fekete masszát, és még egyszer dúsításnak vetette alá. Ezt az aranyválasztóval, a szérkével végezte. Ez az utolsó tisztítási folyamat a foncsorítás előtt, aminek az volt az értelme, hogy a lehető legtöbb aranyat tartalmazó anyaggal kelljen dolgoznia az aranyásznak, ami egyben azt is jelentette, hogy kevesebb higannyal kellett dolgoznia. A szérke leírására Pántó Dezső és az ásványi aranyászok segítségét szeretném igénybe venni, az ő leírását idézem:

Az ásványi szérke kb. 80 cm hosszú, 20 cm széles, hajlott fenekű vályúcska, melynek az a vége, amelyikkel a vizet meríti rá, s a meddő homokot elereszti rajta, éles, mint a falapát széle, míg a másik, amit a jobb kezével fog, kereken végződik. A szérke közepén a két oldalt léc köti össze, amit bal kézzel fog. Ezzel hasonló lökőmozgást végez, mint a

nézőlapáttal. De ezt a bal kezéhez veri, s ezzel adja meg a lökést, ami a súlyos aranyszemeket a szérkének az arany foncsorítására. A folyamathoz szükséges az aranyban dús anyag (minél feketébb, annál jobb!), tiszta higany, néhány edény, sok-sok tiszta víz, sűrű szövésű vászon, lehetőleg szarvasbőr, sok szakértelem és türelem, valamint a lehetőségekhez képest huzatos, hideg hely. Hisz minél hidegebb van, és minél huzatosabb az a hely, ahol az aranyász végzi ezt a tevékenységet, annál inkább kevésbé van kitéve a higany mérgező hatásának.

Ahhoz, hogy foncsoríthassuk az aranyat először is el kell érnünk, hogy a fekete anyag földszáraz legyen. Földszáraznak azt az anyagot nevezzük, amit hogyha a kezünkbe veszünk, jó erősen megszorítunk, akkor sem távozik belőle nedvesség, és a kezünk lenyomata rajtamarad az anyagon. Ahhoz, hogy ezt elérjék, a tálakba tettek kisebb adagot a fekete masszából, és jó erősen megnyomogatták, zsírtalanítással, beletettek az edénybe egy adag fekete anyagot. Erre ráöntöttek 2-3-szor annyi higanyt. A cél az volt, hogy a higany teljesen átjárja a fekete anyagot, és lehetőleg minden egyes vasrészecskével érintkezzen. Ugyanis ekkor választódott ki az arany. A higany magába olvasztotta az aranyszemcséket, viszont minden más szennyeződést eltaszított magától. Ezért, jó alaposan kézzel átgyúrták a masszát, hogy minél jobban felkeveredjen a fekete anyag, és a lehető legjobb égetőkanálba, vagy égetőtálba kell helyezni. Az égetőkanál egy legalább egy méter hosszú nyéllel ellátott fémkanál, aminek egyik oldalán egy kiöntőnyílás van. Az égetőtál csak egy egyszerű fémtál hosszú nyéllel. *(Forrás Ifjú Zsiga György ELTE Tanulmány)*

A remények bennünk élnek

(Forrás: Nagy Béla: Természet Világa, 1998. II. különszám)

Az utóbbi évtizedekben számos kutatás folyt hazánkban a földben rejlő ásványkincsek, s különösen a nemesfémek érceinek, előfordulásainak a feltárására. Hallottunk ígéretes eredményekről, s azok cáfolatairól egyaránt.

Természetesen egyik sem volt előzmény nélküli nekibuzdulás, hisz a Börzsönyben a nemesfém érceinek előfordulása már a középkorban is ismert volt. Az egyik amatőr elektronikus lap, a Lelőhely az alábbiakat írta a helyről: *„A rózsahegyi ércesedéshez tartozik a hegy déli oldalán lévő intenzíven művelt Fagyosasszony és Királyrét terület. Zöldkövesedett andezitben alakult ki a teléres ércesedés, amelyet a középkorban horpákkal és tárókkal művelték le. A bányákat a múlt század elején újranyitották, de csak kifejtett telérüregek*

árulkodtak a valamikori műveletekről. A horpák és meddők anyaga alapján egy agyagásványos, galenites-szfalerites-pirites ércesedésről van szó, amelyben jelentős az ezüsttartalom. Ezüstásványok is megjelennek az ércekben. A hányók több száz évesek, állapotuk is tükrözi ezt."

Fagyosasszony bányák: István táró bejárata 2009 nyarán (Forrás: C. Tóth László)

Nem véletlen, hogy egy amatőr – azóta megszűnt – oldal anyagát idéztem először, de ott a magamfajta, őszinte gyűjtő szemével van leírva a jelenlegi állapot. Amúgy meg a régebbi és az új geológiai szakirodalmak részletesen szólnak a megkutatottságról, a múltbeli bányászati tevékenységekről, nyitva hagyva a megépített vasúti szállítási útvonal váratlan felszámolásának indítékait. Pedig az Alamizsna-táró félbemaradt hajtásának „alamizsnája" utólag mást mutatott. Mindenesetre a Bányapuszta – Fagyosasszony-bánya – Rózsabánya és Nagyirtás puszta területe vonzónak tűnik a ma arany-kalandorainak. A hetvenes években a Magyar Állami Földtani Intézet felmérést végeztetett a területen és a nagyirtás pusztai területen újra nyitottak tárókat az ezüst reményében, de gazdaságossági számítások a reményt elaltatták. (Aurum Resources Inc., a Lone Star Kft.,

a Rózsabánya Bányászati Kft. és a Bezina Bányászati Kft. vizsgálódott egy MBFSZ tanulmány szerint.) Sokféle és általában hasznos tanulmányok elsősorban a régi bányahelyek átkutatásával készültek.

A Pangea 2018-as számában egy régi bányászlegendát emlegetett fel mindenfajta szándék nélkül. A selmeci bányászok szerint az aranytehén farka Selmecbányán van, a feje viszont Deutschpilsen (Nagybörzsöny) településen van. A szólás is német nyelven hangzik, s így szólt: *„Der Schwanz der goldenen Kuh ist in Schemnitz, aber ihr Kopf ist in Börzsöny* Nem véletlenül kutatták és bányászták ezt a területet évszázadokon keresztül a nemesfémek után, néha több, néha kevesebb sikerrel. Az aranytehén feje az a kürtő lehetett, melyen megkutattak, de igazán átütő eredmény nem hozott a munka. A geológusok szerint ez nem zárja ki annak a lehetőségét, hogy mélyebben lehet elrejtve arany.

Nagybörzsöny eredetileg is bányásztelepülés volt, s az esztergomi érsekség tulajdona. A bányászok is németek voltak, de a helység más utat járt be, mint a felvidéki szabad királyi bányavárosok.

Háborúk, Trianon és a kitelepítések lassan minden megváltoztattak, de a legendák tovább éltek. Az ötvenes években is úgy gondolták, hogy mégis ígéretes lehet a terület, amelyen már a késő Árpád-kor óta termeltek ki nemesfémet. Geológiai és geofizikai megkutatottságának bőséges az irodalma. Korábban az Aurum Resources Inc., a Lone Star Kft.,

Bányászjelkép a nagybörzsönyi templom falán
(Forrás: Pangea)

a Rózsabánya Bányászati Kft. és a Bezina Bányászati Kft. vizsgálódott a szóban forgó 44 négyzetkilométer egyes részein – sorolta fel az MBFSZ (Magyar Bányászati és Földtani Szolgálat tevékenységét a Szabályozott Tevékenységek Felügyeleti Hatósága) tanulmánya.

Egy tanulmány is készült a bányanyitásokra.

A 2010-es évek vége felé alakult Hun-Bányászat tulajdonosai lázas álmokat dédelgettek, s fellármázták az egész sajtót légből kapott információikkal. Állami vezetőket próbáltak támogatásra rávenni, s a döntéshozókat megnyerni a bányanyítás érdekében. A több ütemben megvalósítandó beruházás másfél milliárd eurós költsége ellenében 500 milliárd eurós haszonról beszéltek. Sokféle igéretek hízlalták a sajtók, auditált vizsgálatokról, igazolt dúsulásokról és folyamatban lévő NASA-technológiával készülő, finomhangolású 7 műholdas, 3 dimenziós nemesfémkutatás előzetes eredményeiről. Természetesen mindegyik bizonyítás elmaradt. A projektet kibővítették új BM BVI börtön építésével, a pálos kolostor restaulásával, képzésekkel, tanári és bányászlakások kialakításával. A kitermelést végző robotok, a földalatti feldolgozó üzem terve mellett Kárpátalja visszavásárlása volt „hab a tortán”! Lassan a lufi kezdett kipukkadni. A legfrissebb (2023. évi) információk szerint a cégnek már nem volt bevétele, s úgy tűnik, a nagy tervnek vége lett, semmiféle

bizonyíték nincs arra, hogy gazdaságosan kitermelhető aranyat rejtene a börzsönyi táj. Akkor még meg sem említettük, hogy milyen környezeti hatások érnék a jelenleg természetvédelmi és turisztikailag kedvelt Dunakanyarunkat.

A recski álom

Álmodozni tudni kell, de mindig van felébredés. A Recsk melletti Lahóca-hegyi bánya aranyat is rejt, legalábbis az ausztrál Rhodes Mining cég becslése szerint a 34, 6 millió tonna, tonnánként 1, 47 gramm aranyat tartalmazó ércvagyonról szólt. Ez közel 51 tonna arany. Értéke - 14 karátos aranyárral számolva - úgy 305 milliárd forint, de 18 karátos aranynál már közel 400 milliárd forinttal lehet kalkulálni. Mielőtt az aktuális helyzetet és a jövőképet elemeznénk, tekintsünk a terület bányászati múltjára. Teszem ezt a saját ismereteim és tapasztalataim alapján. Hajdanán gyűjtőként kis csoportunk kedvelt helye vol Recsk, ahol a meddőhányón „aranyosan fénylő" porfiros rézérceket gyűjthettünk szabadon. Szerencsém is volt, mert a tanulókkal helyi geológus vezetésével többször is bejártuk a bányamélyet, s értő magyarázatot kaptunk az ott folyó munkálatokról.

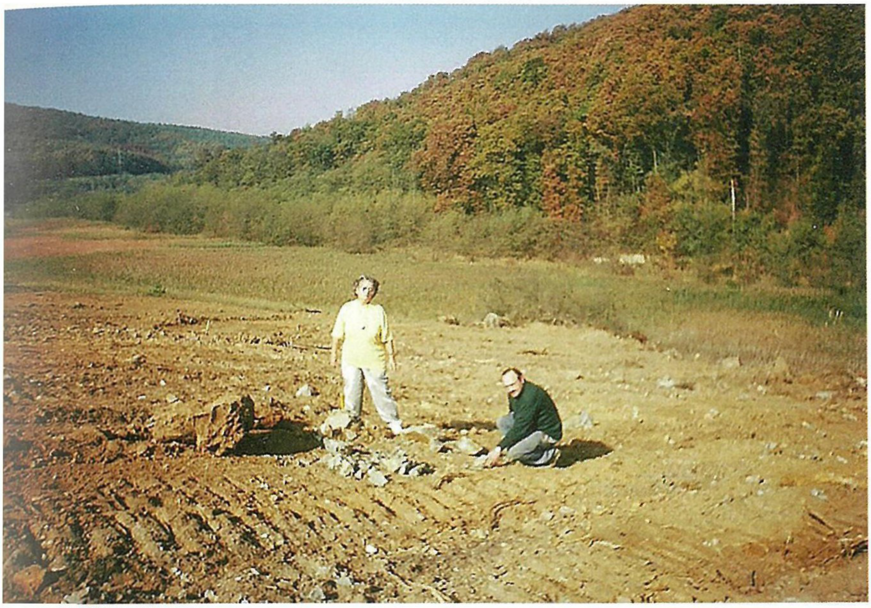
(Forrás: Vitéz F. Ibolya, hvg.hu)

A történet lassan három évszázados, legalábbis a kutatást illetően a Mátra hegység északkeleti részén, Parádfürdő térségében. Akkor kapott lendületet érckutatás és ércbányászat, amikor 1849-ben Recsken, a Baj patak alsó szakaszán és a szomszédos Nagyrézoldalon a felszínen termésréz került elő. Három évre rá megalakult a Parád-Mátrai Bányatársulat, majd a Mátrai Bányaegylet. A gyorsan felhúzott ércfeldolgozó azonban nem lett gazdaságos. Újabb fejlesztés a századforduló idején történt, s a háborúk idején lecsökkent termelés után az ötvenes évek lendületet adtak a bányászatnak, Ez a hetvenes évekig ki is tartott. A régi bánya bezárását követő nemesfémérc kutatások pozitívak voltak ugyan, de ennek ellenére a termelés lecsökkent. Próbafúrások, elemzések és tanulmányok továbbra is születtek, de 1998-ban megszületett az ÁPV Rt döntése a mélyszinti bánya vízelárasztással való szüneteltetéséről. A vízemelő rendszert leállították, készült egy zárójelentés, amely nem zárja ki az újrakezdést. Most vízalatti a csipkerózsika álom.

Mindenesetre az a meggyőződésem, hogy az ércvagyon nagy, s a kitermelés módját és költségeit, az érc feldolgozását érdemes fontolgatni, figyelembe véve a környezetvédelmi előírásokat, a lakosság akaratát együttesen. Nem úgy, mint a házak közelében működő andezitbánya zaj- és egyéb szennyezése. Állítólag negyven évig tehetik. Nem vagyok távolbalátó, sem szakértő, csak nyitott szemmel járok a világban. Kényes kérdések ezek, maradok tehát a MÚLT-nál.

Mélyszinti akna érchányója, Recsk, 1986

Rekultiváció után, Recsk, 2000

Ugyanott 2010-ben. A gyűjtés mára lehetetlen

HAZA A MEDDŐHÁNYÓN

Szemezünk: az idő meg én,
gubbasztva egy domb közepén.
Megálltak napok meg órák,
utat visszafele róják.
Minden mátrixába fulladt,
ahogy simogatom a múltat,
hol évmilliók nyugszanak:
félelmükbe lapult szavak,
kopott kövek és nagy gazok,
semmiből nőtt gazdagok.

A remény sovány-kék egén
ketten vagyunk, hazám meg én.
Tán a teremtés elején
látszott lényeg a tetején,
nem hazudtak a nagy halak.
Ki élni akar, az harap,
hiába vagy szolid virág,
gyökeredben van, mi rág.

Kábítnak jelszók, illatok,
megmondják azt, hogy kik vagytok:
lehetsz tölgy, ki mit sem sejt,
fogpiszkálónak vagy selejt.
Egykor álmodoztunk regén,
ketten voltunk, hazám meg én.
Soha nem kerestem kincset
mindig rám találtak NINCS – ek.

A meddőt századok hányták,
jövőnek benyújtva számlát.
Talán belém lapulnak most a szavak,
évmilliók alattam nyugszanak,
körben kövek, gazok, tócsák.
Ütöm a meddőt, simogatom a múltat,
az idő mátrixába fúltat,
keresem, mi lehetett a teremtés elején:
hazám rétegeit a meddő tetején.

Szén, a fekete arany
(Forrás: Wikipédia)

Bányászportré
(Forrás: Králik István, nlc.mindennapok)

GONDOLATÉBRESZTŐ EMLÉKEZÉS

Említettem már, hogy a sorozatom célja nem szakmai és történelmi tematikák szerint építkezik, sokkal inkább az alkotó és az ásványgyűjtő vénám bizsergett a megírásukkor. Saját magamnak és a történelemben kevésbé jártas olvasóknak foglalom naiv keretbe az általam fontosnak vélt tudnivalókat. Tulajdonképpen az ország hagyományos felépítés már Szent István királyunk idején elkezdődött. Igaz, ezt még apja, Géza fejedelem indította el a Quedlingburgba küldött főemberei segítségével, amikor sikerült a magyar-német viszonyt rendezni. A kereszténység felvétele, az elsőszülöttségi öröklés bevezetése utat nyitott Istvánnak (Vajk), de egyben viszály indított a somogyi herceg, Koppány és István között. A folytatást mindannyian jól ismerjük a magyar történelemből. Elérkezett az ezredforduló, s az alkalom arra, hogy az ország csatlakozzon a keresztény európai államok közösségébe. A koronázás után, ha nem is nyugodt körülmények között, de elindulhatott a valódi államalapítás. Hol fegyverre, hol

A koronázás jelképei
(Forrás: Wikipédia)

egyezségekkel sikerült egyesíteni a Kárpát-medencét. Államalapítóként és egyházvezetőként egyaránt maradandót alkotott. Nevéhez fűződik a királyi várrendszer, az udvari szervezet és az egyház alapjainak lerakása, fejlesztése, megtartva a függetlenség minden jelét.

Két törvénykönyv kapcsolható nevéhez, melyek az egyházra, a vallásgyakorlásra, a birtokviszonyokra, a földesúri jogokra, és más humánusnak mondható területekre vonatkoztak. Az I. Törvénykönyv 35 cikkelyt, a II. pedig 20 cikkelyt tartalmaz. A legfontosabb törvények az egyházra, a birtokviszonyokra, a vallásgyakorlásra, a földesúri jogokra, az erőszakos cselekedetekre, az özvegyekre, az árvákra és boszorkányokra vonatkoztak. Ezek elősegítették az itt élő népek boldogulását, a bevándorlók beilleszkedését egyaránt. Törvényhozása a szomszédos államokhoz viszonyítva humánusabb, kevésbé szigorú volt. Az itt élő népek és a bevándorló emberek egyaránt megtalálhatták számításukat. A koronázás által a felszentelt király nem csupán szentségnek számított, de nemzetközi elismerést is jelentett.

ADMONITIONES (INTELMEK)

Szent István üzenete a ma emberének

1. A hitről

Nézz szét a tájon, ahol születtél,
még ültetéskor, ne csak szüretnél.
Lássad jól, kihez sóhajt lélekkel a száj,
mitől kérges a kéz, görbül a hát.
Ne csak a jót élvezd, mit a kor ád,
érezd, mi rossz, a sors fanyar borát.
Tudd, hogy akit a hit pajzsa véd,
tiszta lélekkel nyer el az babért.
Ám ne feledd,
hogy a vak hívők közt is lesz galád,
ki másnak poklot épít, nem hazát!

2. Az egyházról

Kell egy ház, hol nem gazdátlan a nyáj,
ahol igazat szólnak szent atyák.
Lelkükben nincs frázis, lapos dolog,
s halni készek, mint az apostolok,

mert ők a sziklák, tartva egészet,
hogy ne fogja azt kétely s enyészet.
Tudd, hogy benned az épület, s örök,
amelyen egykor Péter őrködött.
Ám ne feledd,
a szent falak közt is lehet galád,
ki vagyont gyarapít és nem hazát!

3. A főpapok tiszteletéről
Szájukból az ének égig röpül,
őrül állnak Isten népe körül.
Kezük által van bűnből feloldás,
s ha szavuk nem csak üres szónoklás,
akkor neked is legyen a kánon,
- de bölcs Dáviddal - nem bármi áron.
Tudd, hogy mi a hamis vádaskodás,
könnyű megszokni, és ügyes fogás,
Ám ne feledd,
az angyalok közt is volt galád.
megosztó volt, s pokolban lelt hazát!

4. Vitézek becsületéről
Védő falak, hol állnak, ott honod,
nélkülük nem lenne ma otthonod.
Nem szolgák, testvérek a sok közül,
kiktől ellen fél, megvédett örül.
Gyűlölködés népeket szétszakít,
alázat felemel, gőg letaszít.
Tudd, hogy a legjobb kovász a béke,
a harcnak soha nincsen jó vége.
Hát ne feledd
páncél alatt is lehet szív galád,
hitvány életet félt és nem hazát!

5. Igaz ítéletről s türelemről
Baj, ha az igazságod ingatag,
s a bírák cinkosan bólintanak.
Méltóság, türelem és irgalom

mellé nem kell a jogi cirkalom.
Hamisságban Isten nincsen veled,
tiszteld hát mindig az ellenfeled.
Tudd, hogy minden apró történeten
megítél Isten s a történelem.
Hát ne feledd,
a bírák közt is mindig van galád,
ki érdekeket szolgál s nem hazát!

6. Vendégek befogadásáról
Aeneiasz megjárta Tróját
sarjai tették szabaddá Rómát
Bölcs nála bölcsebbet is befogad,
s ha elesetteket hoz egy fogat,
háza ajtaját szélesre tárja,
befogadja őket, nem kizárja.
Tudd, hogy ilyenkor mi a teendő,
egyszokású ország mily esendő,
Ám ne feledd,
vendégeid közt is lehet galád,
ki ellenedre van és nem barát!

7. A tanács súlyáról
Ostoba, pöffeszkedő középszer
tanácsa rosszabb, mint a kényszer.
Jósággal közeledni a jóhoz,
igaz válasszal az igaz szóhoz.
Bölcs a bölcsnek legyen a barátja,
így Salamon szavait csak áldja.
Tudd, rajtuk múlik királyok sorsa,
a jólétből marad-e ott morzsa.
Ám ne feledd,
a tanácsadók közt is van galád,
kinek csak cím a fontos, nem hazád!

8. Az elődök tiszteletéről
A tisztelet a legszebb kötelék,
a szó elszáll, az írásmű elég,
ám ha követi fiú az atyát,
a nemzet félig már nyer egy csatát.
Haladni az elődök nyomdokán
ezt nem lehet elkezdeni túl korán.
Tudd, valaki majd téged is követ
figyel, becsül, s ő lesz, ki elfödet.
Hát ne feledd,
a hatalomnál fontosabb a család,
mert ők teszik szent földdé a hazát!

9. Az imádságról
Ne vedd szádra hasztalan az imát,
csak ha szíved az égboltra kilát.
Szükségedben veled lesz Istened,
a Pillanatot majd felismered.
Te sem vagy több, csak egy a sok közül,
van, ki hiába vár, nem üdvözül.
Hát ne feledd
csak szent imákra álljon rá a szád,
hogy végre virágozzon fel hazád!

10. Az erényekről
Minden erény ékkő egy koronán,
neveltetésben kapott hozomány,
mely nem ékesíthet fel zsarnokot,
miként babér sem méltatlan dalnokot.
Segítsd az erőszakot szenvedőt,
ne hozz a bánatosra több redőt.
Tudd mindenben mennyi is a mérték,
ahogy az ősök egykor kimérték.
Ám ne feledd,
hogy a királyok közt is van galád
ki hatalmat épít és nem hazát!

Szent István szobra Vasszécsenyben
(Valner Gábor fafaragó, 2017)

A Szent István kori magyar településrendszerről röviden

A Kárpát - medence településrendszere három időszak tükrében érthető meg igazán. Nem történészi szemmel, inkább az érdeklődő ásványgyűjtő szívével próbálom ezt egy kicsit a könyv olvasói elé tárni. Teszem ezt azért, mert a később tárgyalandó történelmi bányavárosok néhány utalása érthetőbb lesz. Amikor rátekintünk a térképre a Kárpátok gyűrűjétől ölelve olyan egységet látunk, amely nemcsak a honfoglaló őseink lelkét bizsergette meg, de az őskori eleinkét is. Olyan földrajzi adottsága volt, amely a legkorábbi időszakok emberei számára is megélhetést biztosított, s a településhálózat korai és folyamatos fejlődéséhez is hozzájárult. Izgalmas dolog lehetne a korszakok megismerése, de igazából terjedelmi és tematikai okok miatt erre kevés a lehetőségem. Az őskor, az ókor emlékei mindenütt jelen vannak, bárhova tekint a régész szeme. A Középkor és az újkor ezt a harmóniát darabokra törte, Ez már az ismert történelem. Mondhatnánk azt is, hogy az őskortól a hunokig a települések élete, fejlődése töretlen volt. A hunokat követő honfoglalás újranépesedési hullámot hozott az Árpád-kor elején.

A harmadik szakasz a tatárjárás és a törökdúlás, az ország három részre szakadása lehet, de ne ugorjunk ennyire előre. Miért is írom ezt? Ezek az események jelentős népességcsökkenéssel jártak, s mellette az

Szent István sírja Székesfehérvár

településhálózat is összeomlott. Hosszú évszázadokba került, hogy elérje az ország lakosainak száma 13. századit Más következmény is volt, ez pedig a jelentős etnikum változás. De ne szaladjunk annyira még előre, maradjunk még rövid ideig a honfoglalás utáni településszerkezetek ügyénél. A honfoglaló magyarok általában nem vették át a már létező falvak, városok neveit, tiszta lapot nyitva saját maguk számára. Nemcsak az avar és a szláv, de a római latin helységnevek is eltűntek, ami később gondot is jelentett a történészek számára. Viszont számos földrajzi név őrizte meg latin eredetét, melyek elsősorban a tájegységeket reprezentálták. A településeket olyan úthálózat kötötte össze, amelyek vagy hadászati (limesút) vagy gazdasági, kereskedelmi (híres borostyánkő út) jellegűek voltak, Az Árpád-kor kezdeti időszakában új helyiségek elsősorban a művelhető síkságokon. szolidabb hegy- és dombvidékeken alakultak ki. Kereskedővárosi jelleg kezdett kibontakozni a vásárvonalak mentén, miközben a határőrizetek területén őrvidékek, gyepük jöttek létre. Ez utóbbiak egészen a tatárjárásig betöltötték a határvédelmet a kapuvárosokkal. (Ezek lettek később a fontosabb kereskedővárosok. Szent István megálmodott egy békés hazát. Az őt követő századok a tatárjárásig sem voltak igazán békések, de mi magyarok nosztalgiával emlegetjük ezeket az éveket, mint nagynak vélt országunk hajdanvolt fényes illúzióját.

SZENT ISTVÁN DICSÉRETE

Erős kézzel nagy nemzetté gyúrta
a bátor lelkű, kóbor törzseket:
várak, ház, föld, eke s nem a jurta,
virtust váltott hit és a bölcselet.

Nagy álma Európa közepén
egy olyan Ország, mely békét akar,
befogadva a kereszt követét,
amely soknyelvű és mégis magyar.

Bár négy fia született, mind oda,
a megszokás is lázadt ellene,
de nem adta fel a reményt soha,
mert benne buzgott Árpás jelleme

Tíz intelem, egy sem parancsolat,
Imrének szóltak, de máig hatnak,
mintha követni hívna másokat,
és betartani pogánynak, papnak.

Országát ajánlotta a Szűznek,
hogy bajban legyen, aki segítsen,
ha valahol honfiakat űznek,
talán reá jobban hallgat Isten.

Sokan jöttek, mindenféle hordák,
rabló lelkűek, kívül és belül,
a király álmát lassan széthordták:
a MA cinkosa csak szóban becsül.

Egészen a 13. századig nőtt a lakosság az országban. A betelepülők között voltak hospesek (lat. 'vendég), vagyis általában magyar etnikumú, nagyobbrészt azonban idegenből származó lakosok, korabeli megnevezésük alapján. A királyok, az egyházi és magánföldesurak megtelepedésüket elősegítendő, kiváltságjogok adományozásával látták el közösségeiket. A hospeseknek nagy szerepe volt az egykori városok megerősödésében, a hazai polgárság megizmosodásában. Jelenlétük a magyar népi műveltség távolabbi európai kapcsolatai szempontjából is jelentős (lásd Arcanum) változást jelentett a szászok (Erdély), bajorok, svábok (Szepesség), tótok és egyéb nációk megjelenése. A tatárjárás után IV. Béla király (akit joggal neveztek második honalapítónak) minden tőle telhetőt megtett a sok sebből vérző ország újjáépítéséért, s amit tudott, megtett a belső és külső problémák rendezése érdekében. Nehéz, konfliktusokkal teli évszázadok következtek, melynek során szinte teljesen átalakult a Kárpát-medence etnikumi rendszere is.

A kötet tartalmára nézve fontos a bányászati tevékenységek időrendi áttekintése is, hiszen az előzmények ismerete nehezen érthetjük meg múltunkat és jelenünket.

Röviden a bányászatról

A bányászat egyidős az emberiséggel. Szinte közhely már ez a mondat, mégis érdemes megemlíteni, mert nagyon fontos tényező volt az emberré válás és a civilizáció kialakulásában. Mit is jelent ez pontosan?

Olyan tevékenységek összességét. melynek során a Föld kérgének tömegéből az ember számára fontos nyersanyagokat kitermelik. Velejárója a kutatás, a feltárás, a minőségjavítás. a szállítás, a gyártás és a kereskedelem egyaránt. Sajnos, mint minden hasonló folyamat, mély sebeket hagy a Földön, visszafordíthatatlan, és a drasztikus beavatkozás nyomai már az űrből is láthatók.

A kincskereső nosztalgiája benne él a mai kor emberének lelkében is. Képzeletét a drágakövek és a nemesfémek legendája ragadja magával, miközben egy, a kavicsok közé került nyers gyémántot sem ismerne fel, s a színes üvegcsiszolatokat is értékesnek fogadna el. A pirit is sárga színével hiteti el „arany" mivoltát, miközben csak bolondít bennünket (*így is nevezik: a bolondok aranya*). Semmit nem kapunk készen. Mindenért keményen meg kell dolgozni az embernek, gyakran az élete kockáztatásával. Ez főleg igaz a bányászokra, akiknek a helyzete ma sem jobb, bár a technika sokkal korszerűbb és gépesítettebb. Amíg hajdanán a nemesfémekért és a drágakövekért ment a kíméletlen harc, ma elsősorban a nyersanyagokért. A hasznosítható ásványi nyersanyag elsősorban szilárd (ércek, szén, szilikátok), folyékony (kőolaj, víz) és gáznemű (földgáz) kategóriáit jelentik. Semelyiket nem szabad lebecsülni. A gyorsuló világunkban mindegyik a túlélést jelenti. Az ősember életében a kőszerszámainak anyaga lehetett létkérdést, akár a pattintott, akár a fejlettebb csiszolt eszközökről beszélünk. Ezen szerszámok anyagának előkeresése már a bányászati munka korai műveleteit jelentette, a megmunkálásuk pedig komoly kihívást jelenthetett őseinknek. Csodálattal tekintek a múzeumomban lévő ősi szerszámokra. Meg sem próbáltam ilyet puszta kézzel létrehozni.

Különösen a fúrt csiszolatok az érdekesek. A rohonci (Rechnitz) kőbányából származó, gyenge anyagminőségű szerszámok példája jelzi, sok selejt is keletkezett.

A szakirodalomban a kőkorszakok is tagoltak, mégpedig őskőkorszakra (paleolitikum), középső kőkorszakra (mezolitikum) és újkőkorszakra (neolitikum) osztva. A régi kőkorszakot *pattintottkő- korszaknak* is szokás nevezni, s az emberiség történetének leghosszabb (pliocén végi és pleisztocén földtörténeti korral esik egybe) időszaka. Itt már a kő- és csonteszközök tudatos készítése zajlott. Az őskőkor végével a geológiai jelenkorban mintegy 3 000 éven át, kb. Kr. e. 7 000-ig (mezolitikum) éltek tovább a kőmegmunkáló hagyományok. A *neolitikum*, bár a pleisztocén végével és a holocén elejével esik egybe, nem képvisel időfaktort (neosz-

Csiszolt kőbalta

Pattintott kőszerszám

új, lithosz-kő: J. Lubbock 1865) Elsősorban őseink viselkedésformájának változását jelenti, elsősorban a növénytermesztés és az állattartás vonatkozásában. A bányászatra kezdetben primitív formák voltak a jellemzők. Különböző területeken élő népcsoportok a vasokkert (festékanyag-Lovas) termeltek ki, cseréltek vagy dolgoztak fel. Kialakultak az eszközkultúrák, s elterjedtek szinte a Kárpát-medence lakott részein.

Kitekintésképpen röviden megemlékezem a bányászat különböző történelmi és szakmai területeiről. Kezdjük a távolival. Észak. és Dél-Amerika ősi kultúráit későn ismertük meg, de ma már tudjuk, hogy komoly

A világhírű lovasi őskori festékbánya

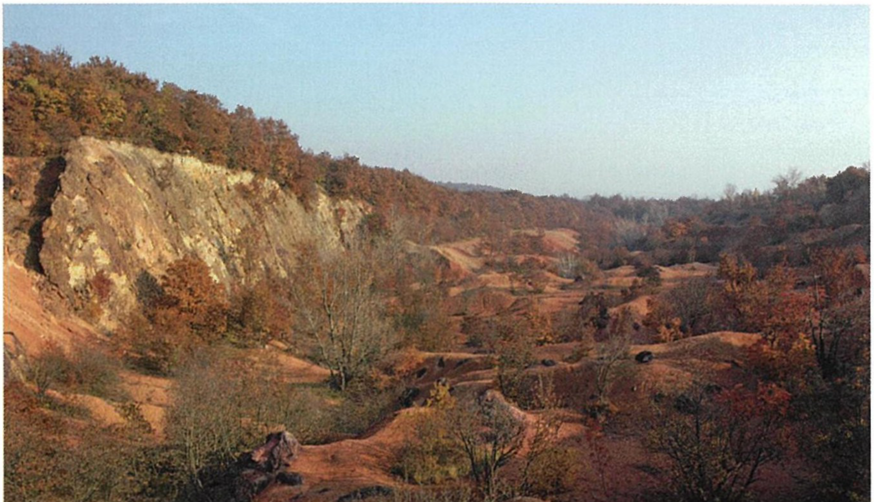
tevékenységet folytattak nemes-, színesfém és kőbányászat terén. Elsősorban termésfémeket, színes köveket dolgoztak fel ékszernek, használati tárgyaknak. A közép-amerikai és az egyiptomi piramisok a kőbányászati kultúrák egészen fejlett fokát jelentették. Az ott dolgozók az építkezés minden tudományát magas szinten művelték. A mai kor embere is rácsodálkozik a megalitikus kultúrák alatt épített titokzatos, ráadásul gigantikus alkotásaira (menhirek, dolmenek, cromlechek). A kora kelta kultúrák titkai eddig feltáratlanok maradtak. Az egyiptomi piramisok sokkal beszédesebbek. (A *megalit* szó ógörög szavakból áll össze: *mega*, azaz *nagy* és *lithosz*, vagyis *kövek*.)

Hagar Qin megalit templom bejárata, Málta
(Forrás: Wikipédia)

Érdemes egy kicsit a fémekkel is foglalkozni, bár ennek a kötetnek nem ez a kiemelt témája. A nemesfémek korán az emberek látóterébe kerültek, s ez nem volt véletlen. Az arany *termés* változatban ma is keresett kincs, de ne feledkezzünk meg az ezüstről és a rézről sem. Korszakok is jelzik a réz és ötvözeteinek használatát (bronzkor). Más a helyzet a vassal, mert azt termés állapotban nehezebb volt fellelni, magas olvadáspontja miatt pedig megmunkálni. A korai fémfeldolgozás a fémművesek

feladata volt. Bár a vas feldolgozása gyepvasérc kohósításával már ismert volt, jelentőségük elsősorban a városi, mezővárosi polgárok számára vált fontossá, mindennapi használati tárgyai legnagyobbrészt rézből, bronzból készültek. A mai Magyarország legrégibb emlékei a velemi őskohók, réz- és bronzfeldolgozó műhelyekből kerültek elő. A honfoglalás korából szintén sok tárgyi emlék maradt meg. A vas ismerete őseink számára fontos volt. A koraközépkori őskohókban gyepvasércet használtak, A gyepvasérc (mocsárvasérc) likacsos, szivacsos külsejű, általában vas-oxi-hidroxid, ami mocsaras, tőzeges helyeken, reduktív környezetben képződik. Honfoglaló eleink ismerték a vasgyártás és kovácsolás minden trükkjét. Az őshazából hozhatták magukkal ezt a tudást. Ugorjunk át egy nagyobb időzónát a fémek használata lezárásához. A fémet ércek tartalmazzák. A mai világunk a mangán, a cink, az ón, az ólom, a kadmium, a higany, a bizmut, a szelén, a tellúr, az antimon, az arzén, a volfrám, a molibdén, a kobalt, a nikkel, a króm, a platina, a palládium, a vanádium, a titán, a magnézium és a ritkaföldfémek érceinek bányászatáról szól. Legtöbbjükből a fém kinyerése bonyolult kohó- és egyéb technológiák segítségével valósul meg. Nem kell sokat beszélni a bauxit feldolgozásáról, ami kis hazánkban a közelmúltig fontos volt, ám a vörösiszap révén szörnyű tragédiát is okozott. Hajdan híres alumíniumiparunk mára csak emlék. Meddők, bányák és kohók pusztulóban.

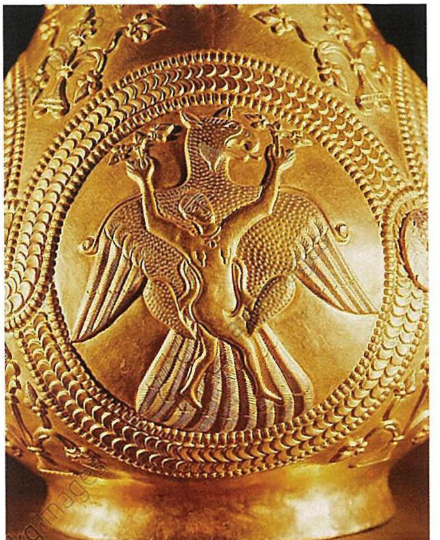

A gánti külszíni bánya látképe

Nem foglalkozom a drágakövek bányászatával és feldolgozásával, mert az előző kötetem fő témája a tizenkét legendás drágakő ismertetése során érintettem, s ez a kötet a trilógia harmadik tagja. Az arany emberemlékezet óta a legkeresettebb fém. A nemes jelzőt színe, fénye és ritkasága mellett számos kémiai, fizikai és technológiai tulajdonsága miatt érdemelte ki. Régen és ma is a gazdagság szimbóluma. Átszövi a mesék világát, az irodalmi alkotásokat és az emberek álmait egyaránt. A Bibliában is olvashatunk róla, ahol talán a legszebb történetet, a napkeleti bölcsek betlehemi útját érdemes megemlíteni, amint az újszülött kisdednek átadják ajándékukat, az aranyat, a tömjént és a mirhát. Az alábbi két képen baloldalt a világ egyik legnagyobb aranyrögét mutatja (múzeumi példány) a jobb oldali pedig a híres nagyszentmiklósi aranylelet egyik korsó-képe az égberagadási jelenettel.

Aranyrög
(Forrás: Wikipédia)

Nagyszentmiklósi aranylelet részlete
(Forrás: Wikipédia)

Izgalmas fém az arany, de legalább ennyire izgalmas a Földön történő megjelenése. A legújabb tudományos kutatások azt állítják, hogy a világűrben keletkezett, s egy szupernova felrobbanás útján terítette szét a galaxisban. Így juthatott a Földünk felszínére, majd évmilliók során a mélybe. A felszín közeli rögök pedig arany meteoritok útján érkeztek

s érkeznek. Az „aranyláz mai gyermekei" fémkereső detektorokkal keresik a kisebb-nagyobb rögöket. A kora emberének ilyen eszközei nem voltak, így az arany kitermelése a már említett bányászattal vagy aranymosással történt.

Az arany előállítás érceiből rendkívül bonyolult folyamat, s évszázadok alatt alig változott. A technológia általában geológiai vizsgálatokkal indul, s a meggyőző eredmények után a bányanyitás környezeti hatásainak elemzése követi, megerősítve hitelesített fúrásokkal. A megvalósíthatósági tanulmányt követi az engedélyezés, s a bányanyitást megelőzi a jövesztési és a rekultivációs terv. Egyszóval nem is olyan egyszerű. Kitermelés során a kis érctartalmú kőzeteket depókban cianidos kezelésnek vetik alá, a magasabb érctartalmúakat azonnal a kohókba irányítják. A kohók végterméke a *dore bar*, mely további finomításra szorul, mielőtt a tiszta aranyrudakat kiöntenék. Napjainkban a frissen előállított arany egy része ékszerészekhez, másik része az orvosi eszközök gyártóihoz kerül, de több mint 95 %-át bankok trezorjai nyelik el. Tulajdonképpen az emberiségnek több arany kitermelésére (hacsak a higanyért nem) nem is lenne szüksége, s nyerne egy tisztább, élhetőbb környezetet. A felvételen a világ egyik legnagyobb aranybányája. és annak környezetromboló hatása (is) látszik.

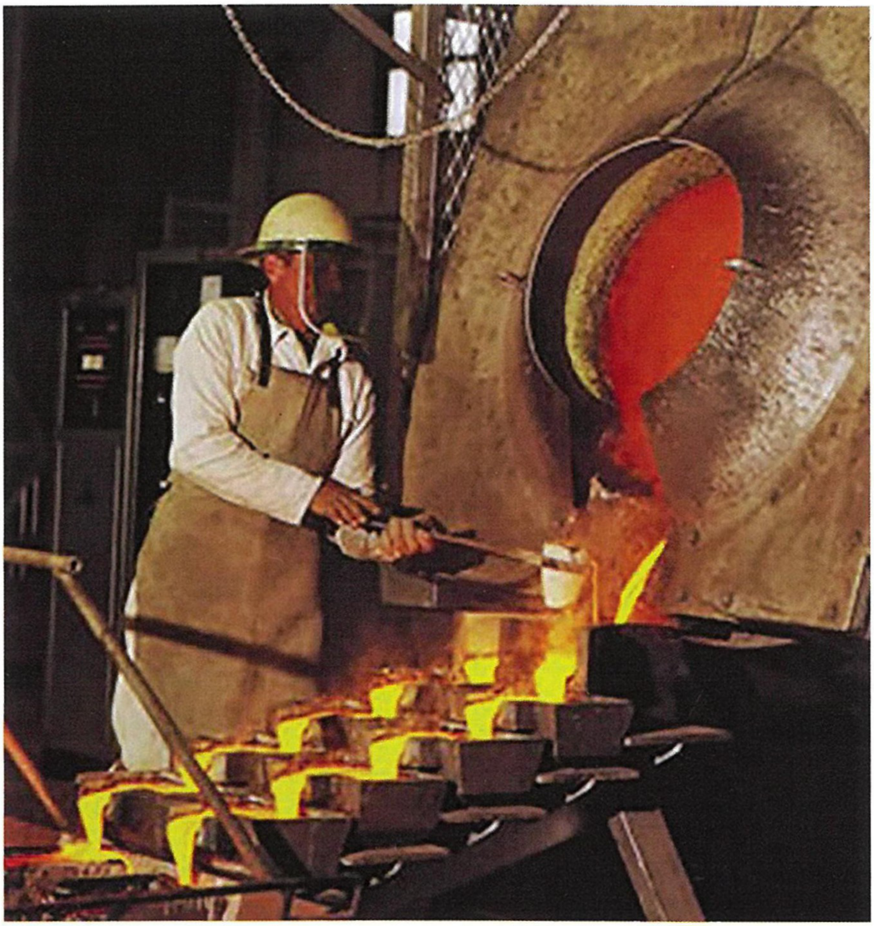

Üzbegisztán, Muruntau bánya
(Forrás: National Geographic)

Régi föld alatti bánya
(Forrás: Wikipédia)

Említettem már, hogy kis hazánkba Recsken és a Börzsönyben próbálják újraéleszteni az aranybányászatot, de a tapasztalatok és a társadalmi támogatottság hiányában remélhetőleg csak terv marad. A Börzsöny az ország egyik legszebb része, s a Duna-Ipoly Nemzeti Park Natura 2000-e védett területe, ahol a kecsegtető arany rejlik. Az álmodozó beruházók dél-afrikai technológiával és föld alatti feldolgozással késztettek terveket. A másik kísérlet aranybánya nyitására Recsken zajlik, sok vitával és kérdőjelekkel. Recsk kedvenc gyűjtőhelyem volt, s jártam is lent a mélyben, Sik Péter geológus barátommal hajdanán. (Amíg víz alá nem került...) A Lahóca-hegy bányáját a réz reményében nyitották meg, majd a remény elhaltával zárták be. Napjainkban egy ausztrál cég, a Rhodes Mining cég becslése 34,6 millió tonna, tonnánként 1,47 gramm aranyat tartalmazó ércvagyonról szól, ez közel 51 tonna arany. Értéke – 14 karátos arany árával számolva – úgy 305 milliárd forint, de 18 karátos aranynál már közel 400 milliárddal lehetne kalkulálni. A rekultivált meddő s a vízzel telt járatok intő jel lehet: – Ennyi volt! Úgy tűnik, az andezit bányászattá szelídült folyamat is sok galibát okozott a közelmúltban.

Arany öntése formákba
(Forrás: Wikipédia)

Ahhoz, hogy a magyar aranybánya program indításában tisztán lássunk, érdemes utána nézni a világ nagy és megnyitandó és már működő aranybányái értékbecslési modelljeinek, az un. nettó jelenérték és jövőérték használatának. Nos! Nálunk ilyenre nem terveztek költséget. Komoly kutatásokról és publikációkról sem tudunk. Ahogy környezetvédelmi tanulmányokról sem, csupán ötletekről olvastunk.

ARANYBALLADA

Évmilliók meteorpora,
akár Isten küldte zápor,
talán nem is tudjuk meg soha,
honnét a csillogó mámor,
Csodálta az első jámbor,
felfénylett, mert rásütött a nap,
érte gyengét ölt a „bátor",
pedig nem is volt köztük harag.

Jött a nagy uralkodók sora,
követ s lelket törő hámor,
vaksi tárnák kegyetlen kora.
Volt, ki fohászt mormolt százszor,
megátkozva sorsát máskor,
ha társat zúzott a ködarab,
de menteni valahányszor,
mert soha nem volt köztük harag,

Mára az élet nagy fintora,
a hattyú ciántóban gázol.
Partján nem nő se fű, se moha,
s a hajdan szép gödre vádol!
Puszta léttel meddig játszol,
mivé lett földed, erdőd, tavad?
Mohóságod mikor bánod,
ember, mikor önt el majd harag?

Ajánlásféle

Míg arany a boldogságod,
addig nem leszel soha szabad,
jövőd sötét trezorba zárod,
s magadért nincsen benned harag!

ARANYOS IDŐK NYOMÁBAN

A kötet bevezető részben már utaltam az ókori és az újkori aranybányászatra, s hatásukra a történelmi változásokra. Most maradjunk csak szűkebb területen, azaz Európában. Köztudott, hogy a középkorban három földrajzi egység látta el földrészünket nemesfémmel. Ez a hármas a Szász - Cseh Érchegység, a Felső-magyarországi Érchegység és az Erdélyi Érchegység. Ezek a tények aztán a korabeli és a mai információs csatornákban sokféle módon és (m)értékben kerültek a közvéleke-désbe. Érdemes pontosítani a dolgokat. Az Árpád-kor kezdetén nem az arany-és ezüstbányászat határozta meg az ország megítélését. Az, hogy a magyar királyság az „ aranyos" időszakunkban jelentőséggel bírt Európában, az másnak is köszönhető. Anonymus még az aranymosásról elhíresült Erdélyről lelkendezett, de tény, hogy később a földrészünket érintő pénzválság emelte jelentőségét a nemesfém bányászatának. A 12. századra jellemző volt, hogy sok helyi, változatos méretű, értékű fizetőeszközt verettek, s a jogával is üzleteltek. Ahogy ma az euró teremtett rendet a fizetőeszközök egységesítésében, úgy erre abban az időszakban is nagy szükség mutatkozott. A kelettel történő kereskedelem miatt kezdett az arany- és ezüstpénz jelentősége megnőni. Néhány kereskedelmi központ elkezdte a nemesfém pénzek verését. Tekintettel arra, hogy a történelmi Magyarország nagy készlettel rendelkezett, Károly Róbert király (1308-1342) megváltoztatta a helyzetet, fejlesztette a kereskedelmet, a bányászatot, és saját pénzt veretett.

Károly Róbert uralkodását (érett feudalizmus kora) bonyolult csatároz előzte meg. III. Andrással kihaló Árpád-ház után az oligarchák kihasználták a gazdasági és politikai zűrzavart, s ment a harc a hatalomért. Végül a pápa segítségével sikerült Károly Róbertnek (történelem szerint ő az a magyar király, akit háromszor koronáztak meg, mire a legitimitás összes feltételét megszerezte) stabilizálni a helyzetet, s Csák Máté halálával az egész ország uralkodója lehetett. A király bölcsen felismerte a nemesfém bányászat adta lehetőségeket. Érdekeltté tette a földesurakat a bányanyitásban (az urbura harmadát kaphatták meg, ami az aranytermelés 1/10-ét, az ezüstnek meg 1/8-át jelentette), és megszerezte a pénzverés monopóliumát, s a bányászat fellendítése érdekében tapasztalt külföldi bányászokat telepített be az országba. A pénzveréshez a firenzei pénzverők

Károly Róbert aranyforintja
(Forrás: Wikipédia)

Egy középkori pénzverő mester (magister monetariorum regis) műhelyének ábrázolása 1568-ból (Forrás: Wikipédia)

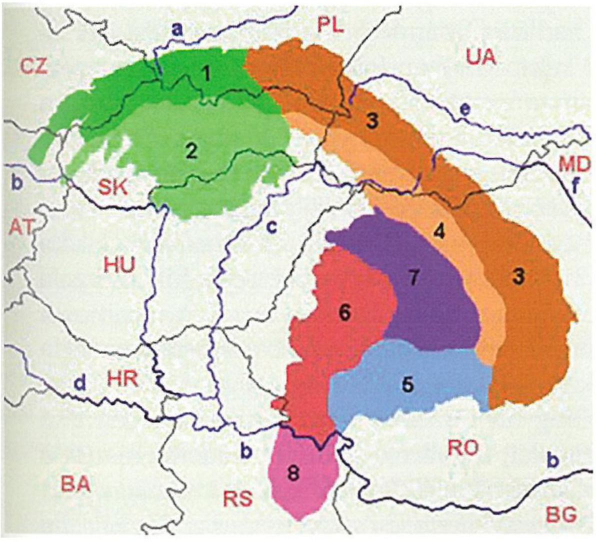

Egy kép a pribrami bányákból, Ottenfeld Rudolftól

segítettek. Méltán híres központok jöttek létre, mind a bányászat (Selmecbánya), mind a pénzverés (Körmöcbánya) a Felvidéken. Így elérték, hogy a körmöci aranyforint sokáig Európa legismertebb fizetőeszköze lett. és legendák szóltak annak a nemesfém tartalmáról. A kontinensen a késő középkorban forgalmazott arany nagyrészt a hazai aranyváros" Körmöcbánya pénzverdéiből kerültek ki.

A három említett Érchegység geológiáját és aranybányászatát illetően nagyon eltérnek egymástól. Csehország területe is már az őskortól lakott volt, ezt az egy, az ópaleolitikumból származó lelet is bizonyítja. A követő időszakok emlékei is gazdagok. Az időszámítás előtt közvetlenül a kelta bojok lakták (A középkori országnév is a kelta népnevéből (boiok) eredeztethető (Boiohaemum: a Boiok otthona, latinul: Bohemia), akiket a dákok később kiszorították. A szláv törzsek a hatodik századtól kezdték benépesíteni a területet. Három évszázaddal később a morva fejedelemség befolyása érvényesült. Az arany már az időszámítás előtti időszakban is jelentős szerepet kapott az emberek életében, ezt bizonyítja egy 1712-es földirat, amelyik nem csak gazdag gabonatermésről és kincses ásványok tárházáról tesz említést (Forrás Hrabák József, fordította *Katona Lajos*) a Cseh-érchegység vonatkozásában. Régi aranybányák nyomai fedezhetők fel Bergreichenstein (Kasparske Hory) és Schleiergang (Jilova) városka környékén. Több helyen aranymosó is működött. Ide tartozhat egy szép legenda a „fátyolér"-ről, mely szerint egy Rothlow nevű bányagazda egy elzálogosított menyasszonyfátyol segítségével fedezte fel az ércet. Gazdag ezüstbányák elsősorban a Cseh-érchegységben voltak s ma is található maga az ezüst.

Mielőtt a két másik területre rátérnék, nézzük egységében a Kárpátok földrajzát, mert ez az 1500 km hosszú hegységrendszer sajátos vonulata sok mindenre választ tud adni.

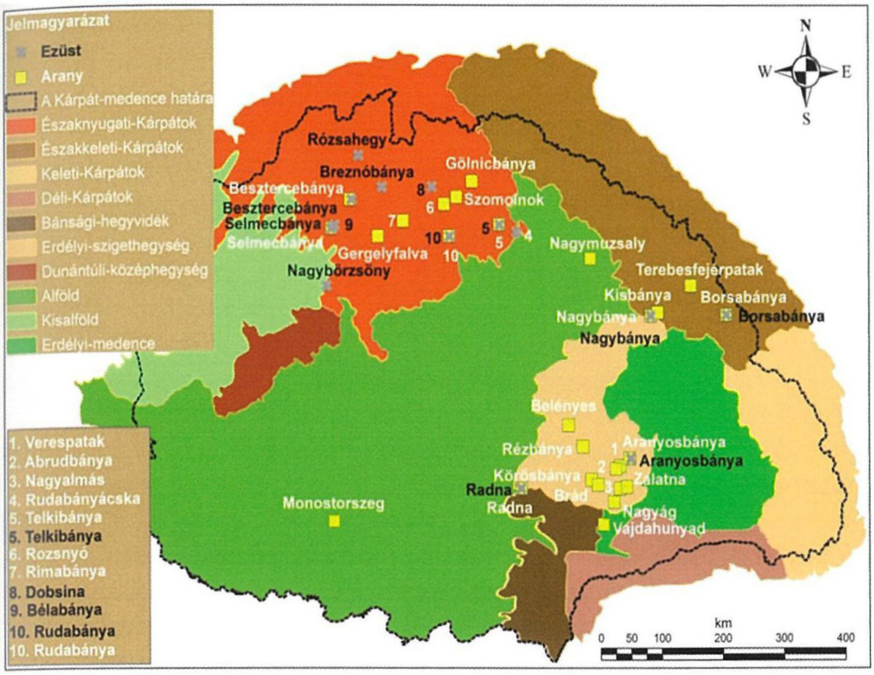

1. *Északnyugati-Kárpátok külső vonulata*
2. *Északnyugati-Kárpátok belső vonulatai*
3. *Északkeleti-Kárpátok és Keleti-Kárpátok külső vonulata, Kárpátkanyar*
4. *Északkeleti-Kárpátok és Keleti-Kárpátok belső vonulata*
5. *Déli-Kárpátok*
6. *Nyugati-Kárpátok*
7. *Erdélyi medence és Szilágyság*
8. *Szerb Kárpátok*

Forrás: Wikipédia

A Kárpátok a földtörténeti újidő harmadidőszakában gyűrődött fel, és az Eurázsiai-hegységrendszer tagja. A Kárpát-medencét fogja majdnem körbe, A hegyláncot az eltérő szerkezeti és domborzati, valamint éghajlati és vízrajzi tulajdonságok alapján a magyar földrajztudomány négy részre osztja: a külső, homokkő-(flis)övezet; ezen belül a mészkőszirtek öve; a központi kristályos zóna; legbelül pedig a vulkanikus övezet. A legkevésbé a mészkőövezet egységes Az Északnyugati-Kárpátok szerkezetföldtanilag négy részre osztható. Legészakibb, karéjszerű, széles (helyenként keresztirányban közel 100 kilométernyi) pásztában húzódó része a Külső-Kárpátok; ezt az eocéntól a miocénig takarókká gyűrt flisvonulatok alkotják. Délebbi, tömbszerű része a Belső- (Nyugati-) Kárpátok, a hegység „magja", amely főleg a kréta időszakban paleo- és mezozoikumi képződményekből gyűrődött takarós szerkezetekbe. A két egység között a keskeny Pienini-szirtöv húzódik; ennek mezozoikumi karbonátos anyaga egy egykori óceáni medencét képvisel. Legdélebbre a fiatal, miocén vulkáni hegységek sorakoznak.

Összefoglalva, s egyszerűen fogalmazva igaz lehet, hogy a történelmi magyarországi arany és aranyos ezüst előfordulások túlnyomó részben a harmadkori erupciós kőzetekhez vannak kötve, tehát az ú. n. fiatalabb arany-ezüst formációhoz tartoznak. Kárpátok ívén belül a nagy magyar medencét s délkeleti folytatása gyanánt az erdélyi medencét félköralakban hatalmas harmadkori vulkánkoszorú veszi körül, ami a Duna jobbpartján a Visegrádi- és a Duna balpartján a vele genetikailag összefüggő Börzsöny hegységgel kezdődik, s a Cserháttal, Mátrával és a Bükk hegység déli aljában levő erupfívumokkal keleti irányban folytatódik. A magyarországi kisebb szétszórt harmadkori erupciókon kívül a fentii vulkánkoszorún kívül még két nagyobb vulkáni terület van: egyik a Visegrád Börzsönyi hegységtől északra a Magyar Érchegység, másik a nagy magyar medence és az erdélyi medence között levő Biharhegység és Gyalui havasok déli szélén elterülő Erdélyi érchegység. Az ország területén a harmadkori vulkáni tevékenység, különösen a Visegrádi hegység környékén és a Mátra északi oldalán, már az óharmadkorban megindult; azonban ennek nyomait csak a felső eocén és oligocén lerakódásokba települt tufákból ismerjük s csak a Mátra északi oldalán, Recsk mellett ismerhető fel egy oligocénkorú sztratonvulkán. A vulkanizmus nagyobb arányokban a középső miocén alsó részében (felsőmediterrán emelet) indult meg, és folytatódott egészen a pliocén végéig. Egy régebbi tanulmány *(Pálfy Móric: Magyarország arany- és ezüstbányáinak geológiai viszonyai és termelési adatai – Magyar Kir. Földtani*

*Intézet, 1924.)*szerint a gazdag aranyleletek titka valahol földtanilag itt keresendő. A Kárpát-medence gazdag arany- és ezüstbányáiról.a terület ókori és újkori időszakban való nemesfém kitermeléséről régóta ismert.

Felső-Magyarországi Érchegység kérdését elkezdve le kell szögezni, hogy az elnevezés politikai és nem földrajzi kérdés. Felföld a történelmi fogalma 19. századig volt ezen a néven ismert, s Trianon után lett Felvidék. Előtte a *Felső-Magyarország*, illetve a *Felföld* fogalmába beleértették nemcsak a mai Szlovákia hegyvidékeit, hanem a ma Magyarországon található Zempléni-hegység, Bükk-vidék, Mátra, Cserhát és Börzsöny térségeit is. Trianon után Csehszlovákiához, majd Szlovákiához került Mátyusföld, Csallóköz és Zempléni sík területeit is. Közel 20 millió éve kezdődnek el azok a tektonikus folyamatok, melyek később létrehozták a felvidéki érchegységeket. Az általános elmélet szerint az észak-európai flis-medence alábukó kőzetlemezének hatására a felgyűrődő Kárpátok ívének belső oldalán vulkáni folyamatok indultak meg: a kéreg alatt magma gyűlt össze, ami később a litoszféra repedésein keresztül a felszínre tört. A vulkanizmus megindulásának magyarázataként a szubdukciós elmélet helyett (vagy mellett) újabban más alternatívák is felmerültek. A Selmeci-hegység létrejötte a Paratethys tenger

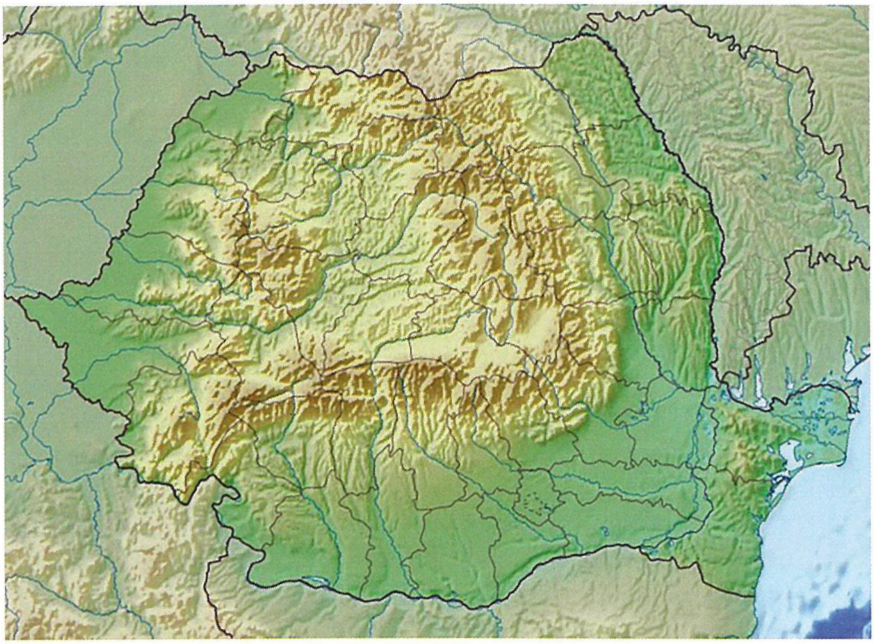
északi partvidékén, sekélytengeri környezetben, szubtrópusi éghajlati övben kezdődött. A kialakulás többlépcsős folyamata 4-5 millió évig tartott, melyben váltakozó aktivitású vulkanizmus formálta a tájat. Több ilyen periódust különböztetünk meg: 15,0–13,5 millió éve – A miocén kor alsó-középső bádeni korszaka I. periódus: A selmeci sztratovulkán születése. Az ekkor keletkező eredeti vulkáni kúp volt a Kárpátok leghatalmasabbja, amely mintegy 3,5-4 km magas és 40-50 km átmérőjű lehetett. A szakasz fő jellemzője a hatalmas mennyiségű piroxénandezit-magma felszínre törése, amiből a hegység ún. alsó szerkezeti rétege áll. Az óriási tűzhányó központi kürtője nagyjából a Selmecbánya és Hodrusbánya közötti területen volt. 13,5–12,9 millió éve, a miocén kor korai felső bádeni korszaka II. periódus: prekaldera-fázis. Valójában ez a nyugalmi időszak. A hegycsúcs jelentősen lepusztul. A vulkanizmus csak a mélyben folytatódik, szubvulkáni benyomulások (intrúziók) formájában: szillek és lakkolitok keletkeznek így, melyek egy része a lepusztulás következtében mára a felszínre került. Később a középső terület kezd megsüllyedni, helyén elmocsarasodó krátertó alakul ki, melyben némi barnaszén is keletkezik. Közel 13,1 - 12,7 millió éve - a miocén kor késői felső bádeni korszaka a III. periódus: ez a kaldera-fázis. A vulkán közepe beszakad, mintegy 20 km átmérőjű kaldera keletkezik, amely még e periódus alatt vulkanikus törmelékkel, hamuval, tufákkal telik meg. 12, 7 - 12, 7 - 12, 2 millió éve - a miocén kor alsó-középső szarmata korszaka IV. periódus: ezt posztkaldera-fázisnak nevezik. Újult felszíni aktivitás a kaldera peremén és a külső lejtőkön: a több különböző helyen felszínre törő andezitmagma kitölti a kalderát és a kifelé futó völgyeket. Ez az andezit alkotja a hegység ún. felső szerkezeti rétegét. Az anyag néhány nagyobb parazitavulkán gyomrából jutott a felszínre, melyek főként a kaldera peremén működnek. Ilyen volt például a Szitnya is. 12, 2 - 11, 3 millió éve - a miocén kor középső–felső szarmata és korai pannon korszaka, az V. periódus: késői riolit-fázis. A szakemberek szerint több jelentős folyamat zajlik ekkor: a) a kaldera központi része feltolul, kiemelkedik (resurgent horst/dome). b) a hegység peremvidékein néhol riolitmagma tör a felszínre. Itt nagyjából be is fejezném a szakmai dolgokat, inkább egy érdekes történetre hívnám fel a kedves olvasó figyelmét, ahogy az ismert német mondás tartja: „Der Schwanz der goldenen Kuh ist in Schemnitz, aber ihr Kopf ist in Börzsöny." Ez kifejezi egyrészt a területi összekapcsolódást, s a már említett új magyar őrületet a bányanyitások kérdéséről (A régi bányász legendák szerint az aranytehén farka Selmecbányán van, a feje viszont Deutschpilsen településen, amit magyarul Nagybörzsönyként ismerünk.

A bányavárosok elhelyezkedése a Felső-Magyarországi területen

Nem véletlenül kutatták és bányászták ezt a területet évszázadokon keresztül a nemesfémek után, néha több, néha kevesebb sikerrel. A bányászat emlékeit elnyelte azóta a természet, de geológusok szerint még található a mélyben értékes ércvagyon. *(Forrás: wikipédia.)*

Amit az **Erdélyi érchegységről** tudni kell, az röviden összefoglalható: az Erdélyi érchegység (románul Muntii Metaliferi) az Erdélyi középhegység délkeleti hegyvonulata. Legmagasabb csúcsa az 1437 méter magas Poienica-csúcs (Vârful Poienita). Az Aranyos, a Maros és a Fehér-Körös folyómedrei által tagolt hegység Fehér és Hunyad megye területén található.A hegységben található az úgynevezett „aranynégyszög": a Verespatak, Aranyosbánya és Nagyág falvak, valamint Zalatna város által határolva. A területen rendkívül nagy mennyiségben fellelhető nemesfémek a neogén során, vulkanikus tevékenységeknek köszönhetően keletkeztek. A vidéken már a Római Birodalom idején is folyt az arany kitermelése. Ennek ellenére még mindig itt található Európa legnagyobb arany és ezüst lelőhelye, a felmérések alapján a Verespatak környéki hegyek 300 tonna aranyat és 1600 tonna ezüstöt rejtenek. Az Erdélyi érchegységből származó ásványmintákból fedezte fel Kitaibel Pál 1778-ban a tellúrt. *(Forrás: Az erdélyi aranybányászat Lukács Béla: Archanum.)*

Érchegység pozicíója Románia térképén

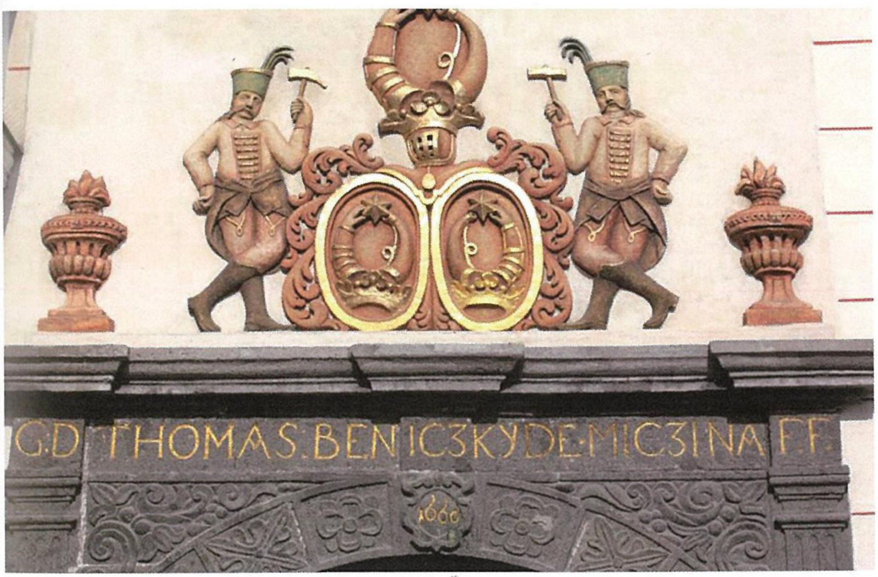

Verespataki arany mátrixon

A BÁNYAVÁROSOKRÓL SZÓLVA

A város fogalma sokat az évszázadok során nem változott. Általában olyan települést értünk alatta, amelynek a környezet számára fontos szerepe és meghatározott jogállása van. Élükön vagy választott, vagy kinevezett vezető áll. Szerveződési szintje fejlett, lélekszáma, sűrűsége magas. Kialakulásuk sok egymástól jelentősen eltérő okokra vezethetők vissza: szárazföldi, vízi utak, kikötők, iskolák, zarándokhelyek vagy nyersanyagbázisok megléte. A magyarországi városok közigazgatási-jogi típusai (*Lásd Arcanum: A városok*) 1870-ig, a közigazgatási reform évéig, jogi értelemben ugyanazok a várostípusok léteztek hazánkban, amelyek a 15. századra kiformálódtak.

A városok élén a szabad királyi városok (*civitas*) álltak, utánuk következtek a mezővárosok (*oppidum*) Az előbbiek helyzetét elsősorban a király által adományozott kiváltságlevél határozta meg. A mezővárosok jogi értelemben a szabad királyi városok és a jobbágyfalvak közt álltak. Persze, ennyire nem volt a dolog egyszerű, de jól rávilágít a helyzetükre a megállapítás. Külön kell szólni a bányavárosokról, melyek elsősorban a nemes

Beniczky-ház Besztercebánya
(Forrás: Wikipédia)

ércek kitermelésére alapított városok, részleges önkormányzatisággal, városi jogokkal rendelkeztek. A középkorban a király, a 16. századtól ezek a városok a szepesi kamara, illetve az udvari kamara közvetlen irányítása alatt álltak, s néha a kifejezésben a külsőségek is tükröződtek.

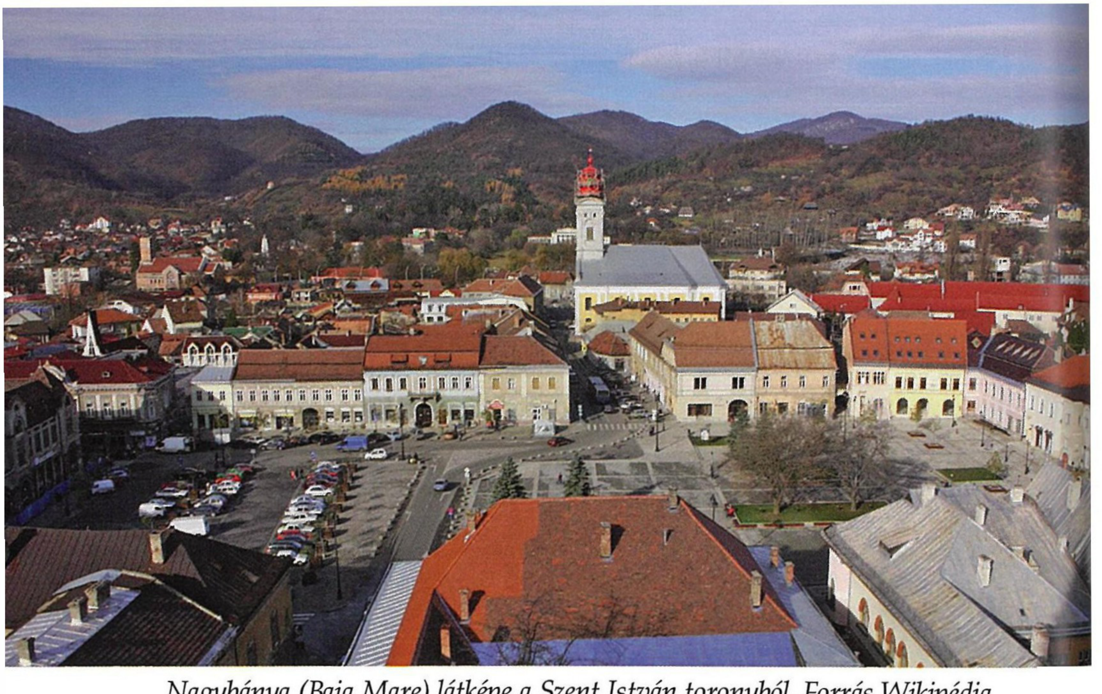
Szinte természetes, hogy a bányavárossá válás alapvető feltétele a bányászat és a nagy hozam volt, így előfordult hogy bányáik kimerülése után egyes városok elveszítették rangjukat.

Amikor a történelmi Magyarország bányavárosairól beszélünk, akkor elsősorban múltunkról van szó, melyet sokan és sokszor próbáltak átértelmezni, sikertelenül. Én is ragaszkodom a szakemberek, kutatók megállapításaira a könyvben végig.

A bányavárosok rangsora és elnevezése is változó volt:

1. SZABAD KIRÁLYI VÁROSOK

A királynak voltak alávetve, a tulajdonát képezték. Ilyen volt Bakabánya, Besztercebánya, Bélabánya, Körmöcbánya, Libetbánya, Selmecbánya, Újbánya (az alsó-magyarországi bányavidéken), Nagybánya (Szatmár vármegye).

Nagybánya (Baia Mare) látképe a Szent István toronyból. Forrás Wikipédia

2. SZABADALMAZOTT BÁNYAVÁROSOK

Szintén a kincstárhoz tartoztak, elsősorban felügyeleti joggal. Ilyenek voltak Ölnicbánya, Szomolnok, Igló (Szepes vármegye), Felsőbánya (Szatmár vármegye).

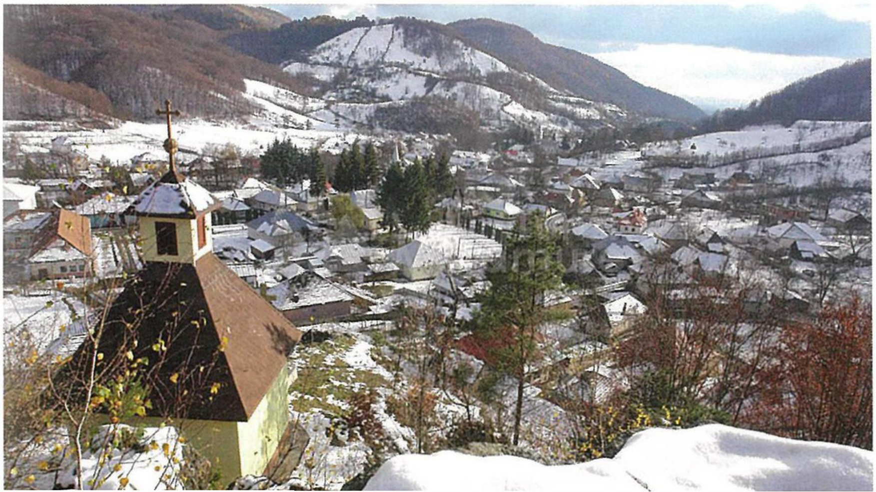

Felsőbánya (Románia). Forrás: Wikipédia

3. FÖLDESÚRI BÁNYAVÁROSOK

Ezek a városok teljesen a világi vagy egyházi földesúri joghatóság alatt álltak. Ilyenek voltak Körösbánya, Jászó, Rézbánya, Rozsnyó, Rudabánya, Telkibánya.

Rézbánya, hajdan város, ma falu Romániában. Forrás: Wikipédia

A történelmi magyar városokat egy másik szempont szerint is csoportosíthatók, s ez a földrajzi fekvésük.

1. Alsó-magyarországi bányavárosok, név szerint: Körmöcbánya, Selmecbánya, Besztercebánya, Újbánya, Bakabánya, Libetbánya, Bélabánya, Breznóbánya.

2. Felső-magyarországi bányavárosok: Szomolnok, Merény, Szepesremete, Gölnicbánya.

A hét alsó-magyarországi bányaváros sokáig közösségi viszonyban állott egymással, mely csak 1863-ban szűnt meg.

Selmecbánya: az újvár a Szent Katalin templommal

LEGENDÁS IDŐK NYOMÁBAN

Verssel indítanám gondolataimat:

HÁROM LAKAT LEGENDÁJA

Három lakat rozsdás árva
jaj de mélyen van elásva
nem nyitja már ki a lelkünk
amit régen elfeledtünk

Három madár száraz ágon
egy dalt dúdol télen nyáron
három torok három madár
de idegen ez a határ

Réz a tolla réz a lába
vasszöggé vált a két szárnya
azt kérdezi múltját áldva
mikor is lesz az megváltva

Ezüst fényű lám a másik
árván gubbaszt ázik-fázik
elrepülni nem akar már
kifosztotta a sok kalmár

Aranytorkú te szép madár
rég elment már török tatár
elfogyott a sok szép kincsed
fészked másé ne szépítsed

Három madár három dallam
ősi múlt itt minden dalban
emlékeken rozsdás lakat
három madár szíve szakad

(Beszterce-, Selmec- és Körmöcbánya, a „kincses idők" emlékezete)

Az elveszett lakatok, azaz a három lakat legendája a következő: Egyszer volt, hol nem volt három szép lakat, ahol kincses idők ere elhaladt. A korabeli Magyarország hármas lakat alatt volt - szól a mese -, amelyeket fel kellett nyitni, hogy az ország igazi európai nagyhatalommá válhasson. Az egyik lakat rézből, a másik ezüstből, a harmadik aranyból készült. Az elsőhöz a rézkulcsot Besztercebánya, a másodikhoz az ezüstkulcsot Selmecbánya, a harmadik aranykulcsát pedig Körmöcbánya adta. Ez a legenda. Csodaszép!

A három elveszett lakat (illusztráció). Forrás: Stock foto

A három hely emlékei: balra Besztercebánya a bányászok tornyával, jobbra Körmöcbánya a bástyafallal, középen Selmecbánya kápolna. (Forrás: Régmúlt, Elbi bloggja 2017)

Amikor a könyv címéről gondolkodtam, figyelembe kellett vennem, hogy egy sorozat eleme lesz, s ragaszkodnom kellett a tizenkettes számhoz. Kénytelen voltam tehát válogatni a bányavárosok között. Természetes volt, hogy a Felső- és Alsó-Magyarország került a látókörbe, s azon belül is a szabad királyi bányavárosok. Hagyományosan a következő hetet szinte minden leírás rangsor szerint említi: Selmecbánya, Besztercebánya, Körmöcbánya, Bakabánya, Újbánya, Libetbánya és Bélabánya. Már a térképeken is láttuk, a bányavárosok száma jóval több volt, a bányák száma pedig szinte nem is vehető itt számba. A következő részben igyekszem „azt" a tizenkettőt idecitálni, melyek nekem kedvesek lettek, s versre is inspiráltak. Nem merülök nagyon bele sem geológiailag, sem történelmileg az ismertetésekbe, inkább csak azt adom, amit én érzek irányukban. Sorrendileg inkább az ABC-t követem, szerkezetileg pedig egy bennem született szonett mellé teszek gondolatokat, egy hajdani címert s képet.

Nézzük a bányavárosok listáját:

1. Bakabánya
2. Bélabánya
3. Besztercebánya
4. Breznobánya
5. Gölnicbánya
6. Jászó
7. Körmöcbánya
8. Libetbánya
9. Rudabánya
10. Semecbánya
11. Telkibánya
12. Újbánya

Aztán vágjunk bele a legendák és a valóság kettős világába!

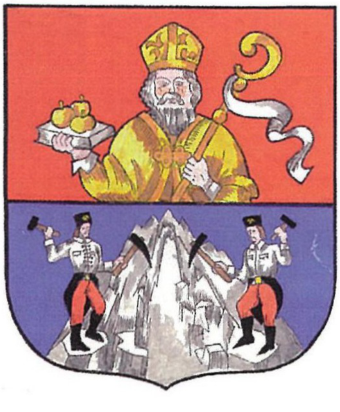
1. BAKABÁNYA

Közigazgatás: Szlovákia, Nyitrai kerület, Lévai Járás (szlovákul Pukanec, németül Pukantz).

Nevének eredete: Neve a régi magyar Baka személynévből ered, utótagja az arany- és ezüstbányászattal kapcsolatos.

Története: A régi dokumentumok a garamszentbenedeki bencések bányatelepüléseként említik először (1075), majd egy 1156-os irat Terra Banensiumként ,azaz bányaterületként jelzi. A korabeli papírokon ezüstbánya helyként szerepel, majd szabadalmat kapott arany, ezüst és más fémek bányászatára, királyi kiváltságokkal együtt, 1345-ben lett szabad királyi város, s mint bányaváros, egyre jelentősebb lett. Az egyre erősödő török támadások miatt megkezdték a városka erődítési munkálatait, majd egy gótikus templom építését. (A legenda szerint egy Margit nevű leányzó építtette 1506-ban, kinek emlékét a szószék lépcsőjére festett és a következő felirattal ellátott arcképe őrizte meg az utókorra: »Margaretha virgo aedificavit aeclesiam hanc) A török hadak sokszor kifosztották, s a városka lassan elnéptelenedett. A török 1686. évben történt kiűzése nagy sem hozott nagy változást, bár I.Lipót visszaállította a régi kiváltságokat. 1703-ban a kurucok kifosztották, de a tárnák kimerültek, s 1875-ben meg is szűnt a bányászat, s elveszítette szabad királyi és bányavárosi jogait. Későbbi időszak sem hozott megkönnyebbülést a városnak, I. Lipót király ugyan visszaállította a város régi kiváltságait, sőt, 1702-ben négy országos vásár tartását engedélyezte a király a városnak. Ám 1703-ban a kurucok foglalták el a várost. 1774-ben már csak egy aranybánya működött, bányái fokozatosan kimerültek, 1875-re meg is szűnt a bányászat. 1823-ban megkezdődött az ipari üzemek betelepülése. 1876-ban elveszítette szabad királyi városi és bányavárosi jogait, közönséges községként Hont vármegyéhez csatolták. *(Forrás: Borovszky Samu: Magyarország vármegyéi és városai)*

Bakabánya címere:

A címer leírása: álló, csücsköstalpú vágott pajzs felső vörös mezejében, a választóvonalból kinőve, Szent Miklós. a város védőszentje arany palástban, jobb kezében a Bibliával és aranyalmákkal,bal kezében püspöki pásztorbottal, az alsó kék mezejében egy ezüst sziklacsúcs előtt álló két bányász fél térdre ereszkedve felemelt kalapáccsal és bányászékkel fejtést mímel. A bányászok korabeli ünnepi viseletben vannak, fehér zubbonnyal, vörös nadrággal és farbőrrel. A címer mezőszíneit illetően több változat is ismert, címertartó vörös rózsákkal. *(Forrás: Benke István)*

Egy hagyományos vers és két szonett Bakabánya emlékezetére:

EZÜST SZIKLACSÚCS

Bakabánya emlékére

Egy kismadár száraz ágon
ott sírdogál egész nyáron
hol a fészke hol a párja
keresgeti nem találja

Nap aranya hold ezüstje
égő fészek nagy a füstje
hol a török hol meg mások
ahol kincs van ott az átok

rabolni jön a sok ádáz
nincs menekvés szegény bányász
nincs mi védjed nincs fegyvered
roskadt táró majd eltemet

Dalolj dalolj te kis árva
mondd el az az eget járva
szomorú a bányász sorsa
nincsen arany semmi morzsa

Dalold el, hogy kik is voltunk,
szép hazáról álmodoztunk
ha egy vándor erre téved
mi lelte a dolgos népet

HÁRSFAMADONNA

Kemény munka volt itt a lélek üstje
nem csupán a kincs, a bencés szorgalom
néha a szerencse segített a bajon,
rátalálva fémes érre,ezüstre.

Istenem, de sokszor lengett romok füstje
és csupán az ima volt az oltalom
élő menekült vagy mehetett rabon
mert martalóc mindig akadt,ki üsse

Lassan múltak az aranyos századok
feledve reményt, örömet , bánatot,
s hogy az ezüst hány mázsa volt vagy tonna

Ne feledd a múltat legendás időt,
harangként szóljanak fájók és dicsők,
int a nem fakuló hársfa Madonna

A verset Szent Miklós templom szárnyas oltára inspirálta, amelyik a 15. század legszebb alkotásai közé tartoznak. A Szűz Mária-oltár a legrégibb, 1470 körül készült. Közepén a 120 cm magas Madonna-szobor áll, két oldalon a négy női szent: Borbála, Katalin, Margit és Dorottya. A szárnyakon Szűz Mária életéből vett képek láthatók. A másik a Mária megkoronázása oltár. Közepén Mária megkoronázása szobor, mellette Szent Péter és Szent Pál alakja látható.

SZENT MARGIT LÉPCSŐI

Mint a mese, egyszer volt réges-régi,
alig van már, ki múltját elmeséli,
dúlt tájon népek egykor hogyan éltek,
hiába voltak földben kincsek, ércek.

Védte kőfal, sok vitéz, mindhiába,
szebb álmát, vágyát öntötte imába,
rabló hordákat vonzott ezüst, arany,
miatta pusztult boldog-boldogtalan.

Ki tudja ma már, hol volt bánya, akna?
Múzeumvitrinbe lett rajza rakva,
hol rácsodálkoznak más nyelvű népek.

A templomi fruskák ma is oly szépek.
Óvja őket lépcsőn festett lányalak,
amíg Szent Margit mosollyal játszanak.

Bakabánya község római katolikus temploma a vármegyebeli gótikus építészet egyik legszebb maradványa; építésének idejéről eltérők a meghatározások, némelyek szerint az alapja XIII. századbeli, számos jel azonban arra mutat, hogy a felépítmény a XVI. századból való. Thurzó Sándor a templomot erős kőfallal vette körül; a katedra lépcsőire leány alakja volt festve, a már említett felirattal: »Margaretha virgo aedificavit ecclesiam

A Szent Miklós templom. (Forrás: Szöllősi Gábor WebImage webstúdió)

hanc 1506«. A torony csak 1864-ben épült hozzá. a templom kincsei között őriznek egy Mátyás korabeli misekönyvet és egy »Summa sancti Thome« gyűjteményt 1484-ből. A kép motivált engem a vers megírására.

A mostani, két hajós gótikus templom egyik támpillérén az 1510-es évszám látható. A templom a 13-14. században épülhetett (megoszlanak a vélemények). A főhajó eredetileg sík födémes volt, csak 1506-ban kapta a gótikus hálós boltozatát. 1400 körül északi oldalhajóval egészítették ki a templomot. A főhajót a szentélytől egy csúcsíves diadalív választja el. A sekrestye és a szentély bordás keresztboltozatú. A falába lóhereíves gótikus ablakokat vágtak. A szentély jobb oldalán kettős ülőfülke található.

A templomnak eredetileg két tornya volt. A nagyobbik a szentély fölött állt és a török veszély idején megfigyelőként szolgált. 1867-ben bontották le, annyira rossz állapotban volt. A másik torony nagyjából a mostani helyén állt. Egy földrengés után 1800-körül bontották le. Harang egyikben sem volt, az külön állt egy fa harangtoronyban. A mostani torony az 1864-1867-es felújításkor épült.

A templom belseje a gótika csodája. Látszik is a képen.

2. BÉLABÁNYA

Közigazgatás: Szlovákia, Besztercebányai kerület, Selmecbányai járás, község. Régi nevén Fejérbánya, szlovákul: Banská Belá, németül: Düllen.

Nevének eredete: 1228-ban Bela alakban írva említik először, majd 1352 ben Dilln, 1387-ben Fejerbanya (Feyerbanya) néven. Ennek szláv tükörfordítása a szláv Bélabánya (Banská Belá).

Története: Tekintettel kell lenni arra, hogy a Garam vidékén a honfoglalás előtt is zajlott bányászat, bár ennek nyomaira utaló leletek nem ismertek. Anonymus sem említi a helyet. (Bánya névvel emleget egy várat, ami Selmec alapjait képezte később.) Bélabányát a tatárjárás alaposan megtépázta, de Nagy Lajos korában már termeltek ismét nemesfém ércet. Az „elfúlt" bányái (montana submersa) és a rota artificalis (biszonyosan: vizet emelő vízikerék) miatt fejlett volt a bányászat technológiája. Zavaros időszakai alatt Selmecbányához kötődött erősen. Később annyira virágzásnak indult, hogy önálló várossá alakulhatott. Városi jogát V. László király 1453-ban megerősítette. Selmecbánya az elszenvedett nagy veszteségek miatt elszegényedett, Bélabánya pedig annyira felvirágzott, hogy Mátyás király 1466-ban a bélabányai plébániát, a selmecbányaitól függetlenné tette. Bélabánya ezen időben a hat alsómagyarországi bányaváros közösségébe lépett, miáltal hét bányavárosból álló szövetséggé alakultak.

Bélabánya 1535. évi bányászatáról fel van jegyezve, hogy „a bányák aranyban igen dúsak voltak, de már el vannak fúlva. Most ott csak két tárót hajtanak: egy régit, a mely lefejtett közök alá nyomul, s egy új altárót, a mely négyszázhetven öl hosszú, és a Vogelsang nevű erektől még hetven ölnyire van, és ezeket a fölszín alatt, negyvenhat öl mélységben fogja majd föltárni." Aztán fordult a kocka, 1535-ben Selmeczbánya ismét virágzik, Bélabánya azonban már elhagyatva állt. Voltak fellendülések, fejlesztések hol külön, hol pedig Selmeccel együtt, Trianon után az 1923-as közigazgatási átszervezéskor egyszerűen Selmecbánya része lett, de területe változatlan maradt, Bélabánya és néhány egykori bányatelep – például Hodrusbánya – csak 1954-ben alakult önálló községgé. (*Forrás: Arcanum és Bélabánya bányászata, wikipédia.)*

Turisztikai információk: Bélabánya/Banská Belá Selmecbányától északra 5 km-re fekszik, két műemlék értékű temploma van: a román-gót-reneszánsz elemeket magába foglaló plébániatemplom és a barokk Szűz Mária-templom. Szépek a két-háromszáz éves bányászházak, melyek szinte kereteznek egy kétszáz éves patríciuskúriát. A János evangélista tiszteletére szentelt, római katolikus plébániatemploma 1243-ban épült későromán stílusban, majd gótikus és reneszánsz stílusban alakították át. Skapulárés Szűz Mária temploma 15. századi, mai formájában barokk stílusú.

Nevezetességei:

- az egykori iskolaépület 1565-ben épült reneszánsz stílusban
- az 1756-ban készített rokokó Nepomuki Szent János kápolna
- az 1892-ben épített Szent Erzsébet kápolna
- az alsóvölgyben álló kúria a 19. század elején épült klasszicista stílusban
- a szlovák nemzeti felkelés emlékműve, amely már 1957-ben készült.

(Forrás: wikipédia)

Bélabánya látképe (Forrás: Wikipédia)

A gótikus templomtorony (Forrás: MN Görföl Jenő fotó)

Bélabánya címere a történelem folyamán többször is változott. A legkorábbi címere 1473-ból ismert, de mind ez, mind a későbbi címerképet is megújító adománylevelek nem azt a változatot mutatják, melyet az 1788-as címeregyesítésnél a selmecbányai címerpajzsba illesztettek. A Tagányi-féle (Magyarország címertára, Budapest, 1880) „régi" bélabányai címer

az 1572-es megújítás képét mutatja. Ebből a variációból vezethető le az 1788-as egyesített címer felső részén látható kis címerpajzs. Önálló címerében egy ezüsttel szegélyezett álló, csücsköstalpú fekete pajzsban négy aranygolyó között keresztezett bányászék és kalapács található. (*Forrás: Benke István*)

EGYSZERVOLT EZÜSTVÁROS

Bélabánya

Korrajzok karcolták nevét és sorsát,
kiváltságos levelet meg az ezüst.
Apró bányászházakból szállt szerte füst,
hát gyakran dúlták ilyen-olyan hordák.

Egykor német nyelven szóltak a nóták,
este dalolt, ki a mélyben egyre küzd,
álmában sok apró kobold volt, meg üst,
fáklya színezett bányavirág-rózsát.

Új népek jöttek,és Düllenből lett Béla,
a gondok közt remény is maradt néha,
s lélegzett, mint szabad királyi város.

Lassan-lassan kimerült lett és sáros.
de megmaradt a templom, meg az oltár,
múltunk darabja, legendaszép zsoltár.

Bélabányáról, erről a történelmi magyar bányavárosról kevesebb információ jut el az emberekhez, ami nem csoda. Engem viszont megragadott hányatott múltja, ami nagyon is ráillik egykor szép, azóta megtépázott történelmünkre. Hajdan Düllen majd Bela volt a neve, hol külön emlegették, hol pedig Selmecbánya része volt közigazgatásilag. majd V. László idején, 1453-ban kapta meg az önállóságot, és lett a hét felsőmagyarországi szabad királyi bányaváros egyike. A templomot 1243-ban szentelték fel, IV. Béla uralkodása alatt, a tatárok pusztítása után. 1466-ban Mátyástól

megkapta a szabad papválasztás jogát is. Igaz, előtte a városban megvetették lábukat a husziták rövid időre, de inkább erőszakosságukról maradtak emlékezetesek itt is, nem tanításaikról. És ha már tanítás, 1565-ből van adatunk a városka iskolájáról, amit előtte tizenhárom esztendővel rabolt ki egy török portya. Később aztán Bélabányát ismét elpusztította a török, talán ezután épültek azok a várfalak, amelyek a templomot és a városka központját védték, és nyomokban még ma is fellelhetőek. Ahogy Bélabányán, úgy a környéken is a templom a város védelmi rendszerének fontos része volt, kisebbek voltak az ablakok, és jó vastagra rakták a falakat, hogy azok ellen tudjanak állni egy-egy kisebb ostromló seregnek, amely nem cipel magával nagyobb ágyúkat, „csak" végigszáguld a vidéken, és menet közben öl, rabol és fosztogat. Az ilyen hordák ellen pedig elég védelmet adtak Bélabánya részleteiben ma is látható várfalai és erőteljes temploma. Ezüstbányai vonzották a fosztogatókat! Aki arra jár, annak érdemes a középkori emlékeket felkeresni. Történelmi múltunkat tiszteljük meg ezzel.

3. BESZTERCEBÁNYA

Közigazgatás: Szlovákia, Besztercebányai kerület és járás székhelye. Szlovákul Banská Bystrica, németül Neusohl, latinul Neosolium. A Besztercebányai egyházmegye püspöki székvárosa.

Nevét a garami torkolatba igyekvő Beszterce-patakról kapta a bányáira utaló utótaggal. Bystrica szláv eredetű szó, gyors folyásút jelent.

Története: bár írásos emlék kevés maradt arról, hogy már a kvádok is bányászkodtak a területen, de nyomaik felfedezhetők voltak. A kvádok egyébként a szvéb népcsoportba tartozó kis germán törzs, akik közvetlenül az időszámítás előtti évtizedben telepedtek le, s sikeres harcokat folytattak a rómaiakkal. A népvándorlás során beáramló erősebb törzsek hatására tűntek el. A honfoglalás után kis bányatelepként működött, s a zólyomi vár tartozéka volt. A várost valószínűleg németek alapították a 12. században, de 1255-ben említik először „Byzterchebana" néven, amikor IV. Béla városi rangra emelte és a tatárjárásban elpusztított települést türingiai szászokkal telepítette be. Hamarosan a legjelentősebb bányavárosok egyike lett.

A plébániatemplom köré erődítményeket építettek, a városfalakat megerősítették olyannyira, hogy 1620-ban Bethlen Gábor itt tartotta az országgyűlést. A kuruc-labanc időszakot megsínylette. A 18.század végén írt Vályi András-féle iratok, illetve Fényes Elek 1851-ben írt geográfiai anyagában olvashatunk részletesebb anyagot a városról. Ez utóbbiban olvasható az alábbi részlet:" *Beszterczebánya jelenleg egy a magyarországi legszebb városok közül: mert nemcsak környéke felette gyönyörű, a szüntelen egymást felváltó hegyek, völgyek, vizek, patakok, erdők, rétek, elszórt kastélyok, s hámorok, helységek, gyümölcsösök miatt, hanem a város maga is több szép épületekkel dicsekedhetvén, minden utazót kellemesen lepi meg."*

Bár Besztercebányán konkrét bányászat soha nem volt, mégis kezdetben a nemesfém, majd a réz és vasérc alapozta meg a múltját. (Az úrvölgyi és az óhegyi lelőhelyek, melyeket magyar kisnemesek működtettek.) A bányászat megszűnt, mára Szlovákia hatodik legnagyobb városa, és Közép-Szlovákia kulturális és gazdasági központja.

1880-ban 7159 lakosából 4342 szlovák és 1165 magyar anyanyelvű volt. Mára a magyar anyanyelvűek száma ötödére csökkent.

Besztercebánya címere:

A címert egy 15. századi pecsét alapján rekonstruálták, s ennek alapján lett csücsköstalpú, álló pajzs, vörössel és ezüsttel hétszer vágott. A négy ezüst sáv négy folyót (Garam, Beszterce, Szenice és Udurna) jelképez. Vannak olyan változatok, melyekben a címerpajzsot ezüstruhás angyal, illetve két oldalt egy-egy sólyom tartja. *(Források: wikipédia, Vályi András, Fényes Elek és Benke István.)*

RÉZKIRÁLYOK HAGYATÉKA

Besztercebánya emlékére

Gazdag ősi táj volt a Garam völgye,
átszőtték mondák, legendák és dalok,
lankákon a szél titkokkal andalog,
hol ma csak napsugár simul a tölgyre.

Ős vadász itt követ csiszolta, törte,
majd a kvádok érc után kutattak ott,
hol később már a szász bányász lakott,
s kincseiért folytonos lett a csörte.

Hej! De sokat változott itt a világ:
tatár, török, Bethlen itt lett király,
és rezével nőtt naggyá Fugger, Thurzó.

Múltunk egyik ékköve! Ez nem túlzó:
Mátyás-ház, Mária temploma ott áll,
s imára hív szárnyas Borbála oltár!

Szívem legféltettebb csücske ez a város. Maga a CSODA! Nem véletlenül írja egy szlovák turisztikai szakember a következőket: *„Hegyeken túl, völgyeken túl, ott, ahol a meséket írják, és a legendákat örökítik meg fekszik a Besztercebányai Régió.” (Zuzana Jóbova Turizmus.com* 2023.09.30). Elektronikus és írott munkáiban hívta, hívja egyedülálló kalandozásra a turistákat a hegyek közé. Én ugyanezt teszem múltunkba hívó kalandozással. Versem hűen próbálja visszaadni azt, amit az idő elvett tőlünk.

4. BREZNOBÁNYA

Közigazgatás: Breznóbánya (szlovákul: Brezno, németül: Bries/Briesen) város Szlovákiában. Napjainkban a Besztercebányai kerület Breznóbányai járásának székhelye. Bikás (Bujakovo), Előhalni (Predné Halny), Földművesiskola (Mazorníkovo), Rohozna, Vrchdolinka és Hátsóhalni (Zadné Halny) városrészek tartoznak hozzá.

Fekvése: Besztercebányától 43 km-re keletre, a Breznóbányai-katlanban, a Felső-Garam-medencében, a Garam jobb partján, az Alacsony-Tátra alatt található város. Üzleti központ a fontosabb utak kereszteződésében. Kulturális és ipar központ. Jelképe az 1830-ban épült várostorony a főtéren. *(Forrás wikipédia)*

Várostorony képe (Fotó: Szeder László)

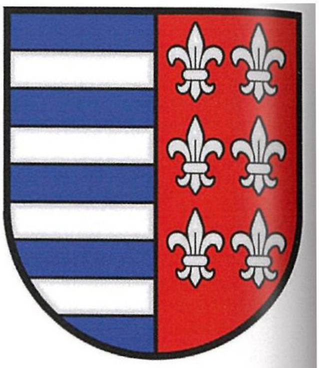

A városi múzeum a templommal (Forrás: wikipedia.org)

Története az ősidőkig nyúlik vissza, s már a bronzkorban is lakott volt, s az arany, ezüst és vasbányászatáról ismert. A bányászatot a tatárjárás után az ide telepített németek végezték, s a mai várost is ők alapították. Első említése egy 1265-ben keltezett IV. Béla király oklevelében olvasható, s Nagy Lajos király adta a kiváltságoslevelet. 1655-ben lett szabad királyi város, de ezt 1770-ben elveszítette. Fejlődését elsősorban az ércbányászatnak köszönhette. A később alakuló ipari céhek a fémgyártást is elősegítették. Voltak rossz évek, két tűzvésszel, melyeknél szinte az egész belváros leégett. Az utolsónak különös volt az oka és tragikus az eredménye: Zólyomlipcse várának urai, a Nagylucseiek birtokvita miatt rátámadtak, kifosztották a templomot és rágyújtották a plébániát az oda menekült emberekre. II. Lajos elrendelte a Nagylucseiek fej- és jószágvesztését, de az ítéletet a meggyengült királyi hatalom miatt nem tudták végrehajtani. 1621-ben a Bethlen Gábor erdélyi fejedelmet támogató város bátran ellenállt a császári ostromnak, végül azonban felprédálták. A szlovák nemzeti mozgalom egyik központjának a színhelye. A középkor óta zömében szlovákok lakták, a magyarok száma mindig is elenyésző volt.

Nevezetességei: a régi erődfal, a reneszánsz stílusu városháza a várostoronnyal (ma múzeum). Római katolikus temploma 1785-ben épült klasszicizáló barokk stílusban, a leégett régi templom helyén. Hajója még a régi gótikus templomból maradt meg. Evangélikus temploma 1787-ben épült klasszicista stílusban. Piarista kolostorát 1694 és 1713 között építették, kápolnájában egy 15. századi Madonna-szobor látható.

A főtéren a járványok elleni engesztelésül 1741-ben készített oszlop áll. Fontos megemlíteni, hogy 1835-ben itt született Herman Ottó, a neves magyar ornitológus, polihisztor.

Címere:

Leírása: álló, kerektalpú hasított címerpajzs, jobb oldalán vörössel díszített hat Anjou liliom, bal oldalán ezüsttel hétszer vágott kék mezővel. A 19. században a címert többnyire díszeivel ábrázolták: jobbra fordított nyitott sisak koronával, (sisakdísz bányainges, lombkoronával diszitett sapkájú bányász, jobbjában kivont kard, balját csipőjén nyugtató kézzel, (jobb kép!) A 20.századi változatban vértbe bújtatott vitéz, kezében pallossal. Takarók arany és ezüst. *(Forrás: Benke István)*

NYÍRFÁK CSÖNDJE

Breznóbánya emlékére

Szellemi kohóban olvadtak össze népek:
múltjában közös szlovák, magyar, német.
Kicsit mindenki beszélte más nyelvét,
eggyé lett lassan minden ősi emlék.

Hová egykor bronzkor embere lépett,
majd bányászházakra vigyáztak éjek,
aranytól, ezüstből volt egy kis remény,
de nem lett gazdagabb tőle a szegény.

Szabad királyi jelzőt is kitűzték,
de jöttek rablók, pusztította tűzvész,
nyomukban romok és nyírfák csöndje.

Itt született madarak atyja, bölcse,
legendákat súgtak hegyek és völgyek,
hogy maradj meg embernek és bölcsnek!

A szonett címe a város nevére utal (Brezno-nyírfás), amit a terület egykori jellegzetes fái miatt kaphatott meg. Történelme tipikusan a Felvidék népeinek sorsára, hányattatására és letisztulására utal. Akár a kohóban az érc, alapanyagtól függően nemesfém, réz vagy vas, de végül ötvözet a végeredmény.

Benedik-ház, Felső-Garam-menti Múzeum történeti kiállítása
(Forrás: www.explorecarpathia.eu)

5. GÖLNICBÁNYA

Közigazgatás: város Szlovákiában, a Kassai kerület Gölnicbányai járásának székhelye. A Szepesség egyik legfontosabb bányavárosa. A Szepes-gömöri Érchegység (Spišsko-gemerské Rudohorie) festői környezetében helyezkedik el Szlovákia keleti részén.

Nevének eredete: A várost a rajta átfolyó Gölnic-patakról nevezték el, amely a Királyhegy (Králova hofa) lábánál ered (a szláv *gnilec* melléknévből ered, ami poshadt vizet jelent).

Fekvése: Eperjestől 28 km-re dél-nyugat irányban. A város 375 m tengerszint feletti magasságban található, a környező hegyes-dombos vidék magassága 655 m-től 1030 m-ig terjed. A környék, így a Gölnic völgye is ideális hely volt ez emberek számára minden szempontból. Nem véletlen, hogy már a kőkorban és a bronzkorban is éltek itt emberek.

Gölnic vára és a gyönyörű táj
(Forrás: Wikipédia)

Története: A várost német aranybányászok alapították a 12. században. A város a tatárjárást követően indult igazán fejlődésnek, miután Bajorországból, Türingiából és a Rajna-vidékről német telepesek érkeztek az elpusztított lakosság helyére. Gölnicbánya csakhamar a környező bányásztelepülések központja lett. A vidék a 13. században közigazgatásilag nem a Szepességhez, hanem a kamaragróf hatósága alá tartozott. A gölnic- és szomolnok-bányavidéki németek közvetlen királyi hatalom alatt, a bányavárosok külön közigazgatási egységében egyesültek *(forrás: wikipédia).* A vidék bányászatának kezdetei a XIII. századra tehetők, rézércet, kis mennyiségben aranyat és ezüstöt, higanyt, ólmot és vasércet bányásztak itt. A felső-magyarországi bányászat központjaként saját bányajoggal rendelkezett, amit aztán hamar el is vesztett. A város környékéből vált később ki több kisebb bányásztelepülés, amelyeknek különös tájszólást beszélő német nyelvű lakossága volt – ezek részben máig megmaradtak. A vasbányászat fellendülésével ismét fejlődésnek indult a város. Híres volt a szeg- és lánckovács készítés munkájuk, amely talán a legkeresettebb és legjövedelmezőbb mesterség lett.

Az Imádkozó Bányász életnagyságú, bányászruhában kezeit imára kulcsoló, egész alakos, bronz bányász szobor a város jelképévé vált. A talapzatán olvasható évszám a városban felállítás évét mutatja. Korábban a szomszédos településen, Matildhután, a kastély udvarán állt, a XX. század elején készült, Szamovolszki Ödön (1878-1914) budapesti szobrászművész alkotása. *(Forrás: Köztérkép Kiss Katalin.)*

Címere: Gölnicbányáról két címer ismert. Az első álló, háromszögű pajzs, vörös mezejében egy ezüst kettőskereszt, tőle jobbra és balra egy-egy ezüst bányászék, alatta ezüst bányászkalapács. A második álló, kerektalpú vágott címerpajzs felső kék mezejében tűzből kiemelkedő, kitárt szárnyú főnixmadár, a pajzs bal alsó mezejében a gölnici vár, a jobb oldal kék mezejében zöld hegyoldal táróbejárattal, mely felett keresztezett kalapács-ék. A kettéosztott alsó mezőt a Gölnic patakot szimbolizáló ezüst hullámos folyamszerű csík köti össze. Az önmagát feláldozó, elégető főnixmadár szimbolikus értelmezése a bányászati munkáknak. A későbbi címerváltozásnál a pajzsot ékkövekkel díszített arany levélkorona zárja le, amely felett egy szembenéző, egyenruhás bányász látható ékkel és kalapáccsal.

MÁNTÁK FÖLDJE
Gölnicbánya emlékére

Király-hegy patakja még ma is sebes,
- ahol magához öleli a Hernád -
lassan hazát felejt a büszke Szepes,
s ezüsthajat hullat, sóhajt a hegyhát.

Egykor a mélyben sok kincs volt, és becses
emléküket őrzik talán a fejfák,
pedig kezük, lelkük gyakran volt sebes,
sok haza közül szívükben csak egy fájt.

Arany, ezüst, réz, s végül maradt a vas,
a németből lett magyar lett és nyakas,
érzelmüket nem törte meg Trianon.

Amíg a Gölnic folyhat itt szabadon,
bár a bányák szája mára már mohos,
felfénylik a Hold, mint Vak Bottyán-fokos!

Hát igen! Furcsa a történelem. A német telepesek a környékre (igaz, elsősorban Mecencéfre) az első tatárjárás után érkeztek. A mánták nevüket állítólag a „mit mond?" (Bo mant a?) kérdésből nyerték. Bányászattal és vasfeldolgozással foglalkoztak, háborúk idején fegyvereket gyártottak, békében szerszámaik voltak híresek. A Rákóczi szabadságharcban Czelder Orbán seregében 2 mánta kompánia harcolt. Bottyán seregének 5 ezer fokost készítettek. A fejedelem parancsára pedig az egész mánta vidéket fölmentették a hadiadó alól. Identitásukat soha nem tagadták meg.

Gölnici látkép
(Forrás: Wikipédia)

6. KÖRMÖCBÁNYA

Közigazgatás: város Szlovákiában, a Besztercebányai kerületben, a Garamszegi járásban.

Körmöcbánya nevének említésekor minden magyar ember szíve megdobban, mert a Magyar Királyság egyik legszebb, aranybányászatáról és pénzverdéjéről nevezetes városa volt. Neve szlovákul Kremnica, németül: Kremnitz, latinul: Cremnicium. Selmecbányához közel, tőle északra, a Bisztrica- és a Körmöc-patakok völgyében fekszik *(forrás: wikipédia).*

Története: A korai időszakokról kevés információ áll rendelkezésünkre, de annyit tudunk, hogy a bányászat egy, a selmecbányai m. kir. bányaigazgatóság levéltárában őrzött, 1774. évből való, névtelen szerzőtől származó feljegyzés szerint állítólag 745-ik évben indult meg. Bizonyítékul emlegetik Windiakewitzet, aki szerint Körmöcbányán időszámításunk első évében olyan olvasztóhelyek léteztek, amelyeket ma már két kultúrréteg fed el. Neves történetírók Körmöcbánya alapításának évét i.u. 770-re teszik. *(Forrás: Dr. Izsó István Körmöcbánya bányászatának története.)*

A Bányászattörténeti közlemények 3. évfolyamának tanulmányában szinte dokumentumszerűen, a fontosabb események dátumozásával fellelhető minden adat. Ebből tudható, hogy 960-ban sok bányász vándorolt ide Csehországból a munka reményében. 1100-ban királyi, majd 1328-ban szabad királyi város lett. Károly Róbert az 1300-as évek elején hatalmas lakatlan területet adományozott lakosainak. Ekkor Körmöcbányát már németek lakták, kiket a király hospeseknek, azaz vendégeknek nevezett, és mindenekelőtt azzal a joggal ruházta fel, hogy bíráikat és tanácsosaikat szabadon választhassák, csak saját hatóságuk előtt vádolhatók, más bírák előtt megjelenni nem kötelesek; de ha a bíró kötelességét nem teljesítené, őt is csak a király vonhatja felelősségre.

Aranybányászatának fénykora a 14-15. századra esik. A 15. század közepén a város 9 városnegyedből állt, 250 házában 690 családban mintegy 3000 lakos élt. Évente már 14.000 körmöci dukátot vertek itt. A pénzverde ma is működik.

A körmöcbányai pénzverde volt a középkorban Európa leghíresebb és legismertebb pénzverdéje. Károly Róbert - cseh mintára - 1328-ban adta ki a kiváltságos levelet, s hozatott Kutna Horából szakembereket. Épülete ma is áll.

Városvádő falak

Körmöcbányai látkép a vártemplomból

A pénzverde épülete

A pénzverő

Mátyás körmöci arany forintja (Forrás: Wikipédia)

Nem voltak nyugodt évszázadai a városlakóknak. Sok hányattatás közben elfoglalták a husziták (1433), s Hunyadi János sikertelen ostroma után Mátyás szerezte vissza békeszerződéssel (1462). Száz év múlva tűzvész pusztította el. Később elindult az iparosodása, egymás után épültek gyárai és üzemei. Lakossága is nőtt, miközben a magyar ajkúak száma csökkent.

A népességváltozásra két jellemző adatsor: 1910-ben 4515 lakosából 1514 német, 1501 magyar és 1482 szlovák anyanyelvű volt. 2021-ben 4934 lakosából 4608 (+41) szlovák, 8 (+8) magyar, 34 (+33) cigány, 5 (+5) ruszin, 56 (+10) egyéb és 223 ismeretlen nemzetiségű volt.

Látványosságból nincsen hiány a városban: valóban egy ékszer, melynek minden eleme egy ékkő hajdani múltunk kincsesládikájából. Felsorolni is nehéz lenne, de példaként nézzünk rá a Szent Katalin vártemplom képére. Kívülről is impozáns, belülről maga a csoda. Én a két értékes faszoborra hívnám fel a figyelmet, mely Szent Katalin és Szent Borbála nem hagyományos ábrázolásával ragadta meg a figyelmemet. Nem véletlenül, mert az ásványmúzeumomban az öt bányász védőszent-szobraim között ők is láthatók. (Igaz, vasi fafaragók keze nyomán és nem aranyozott formában.)

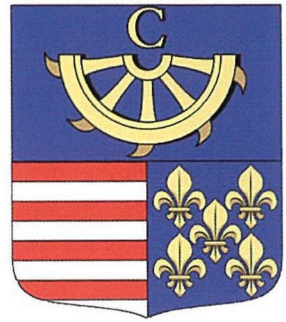
Alexandriai Szent Katalin az ércbányászok egyik védőszentje (is), akit keresztény hite miatt először kerékbe akarták törni (ezért ábrázolják kerékkel), de az darabokra tört, ezért lefejezték. Szent Borbála sorsa sem volt egyszerűbb. Pogány apja toronyba záratta (ezért ábrázolják toronnyal), de az új hitet vallotta ő is. Halálra ítélték, s a lefejezést saját apja hajtotta végre.

A Szent Katalin vártemplom

Szent Borbála és Szent Katalin szobra

Körmöcbánya címere: az álló, csücsköstalpú pajzs vágott felső kék mezejében egy arany fél tépőkerék, felette egy arany C betű nemcsak Szent Katalin (Catharine) nevére utal, de utalhat Carolus (Károly) és Chermnicia (Körmöcbánya) latin nevére is. Az alsó mezőben a magyar Anjou uralkodók családi címere (jobbra az Árpád vágások, balra az Anjou liliomok).

A címer az idők folyamán sokféle változáson ment át. Ismert olyan változat is, melynél Alexandriai Szent Katalin méltóságos álló alakja látható, fején korona, jobb kezében pálmaág, bal kezében a földre támasztva pajzs van, s abban a már leírt forma.

Amikor Körmöcbánya történetét és legendáit olvastam, már körvonalazódott bennem az a szonett, melyet ehhez a városhoz meg kell írnom. Itt a történelem mindvégig az aranyról, a pénzről szólt s szól napjainkig. Kihagyhatatlannak éreztem Mátyás királyt is, mert fontos szerepet játszott a város értékeinek megmentésében. Az 1335-ben megindult, híresnek számító körmöcbányai érmék verése nagy gazdagsághoz és királyi kegyekhez vezetett. Emiatt a városra sokan szemet vetettek. A huszitákat már említettem, de a törökök is többször el akarták foglalni, sikertelenül. Trianon után már ipara nem fejlődött, így a település megőrizte páratlan szépségét. Nem véletlen, hogy a Világörökség része lett, s a turisták ezrei keresik fel minden évben. Közúton és vasúton is jól megközelíthető.

MÁTYÁS MADONNÁJA

Körmöcbánya legendája

Itt minden emlék az aranynak dukál,
legendává fénylő első vert dukát,
egykor csodát látott a hegykoszorú,
minden vidám volt, soha nem szomorú

a mohóság azóta mindent szétkuszált
hol a rabló ösztön kincsre fókuszál
ott a vendég nem a legjobb modorú
s szállt derűs békére gyakran sok ború

amikor a sok rosszkor és rossz kor int
s emlékké sárgul a madonnás forint
s annyi lelket nyelt el tárna és tömlöc

szívben maradsz mi voltál szép Körmöc
ahogy tárnát őríz ősi gerenda
itt úgy örök Mátyás, a nagy legenda.

Végezetül álljon itt egy legenda az aranybánya felfedezéséről. „Egy korabeli madarász a víz partján pihenve szép madarat látott, amelyik ott éppen szemezgetett. Éhes volt, elfogta, s annak a begyében aranyszemcséket talált. Hívta is az atyafiait, s elkezdtek ásni. Így leltek az arany nyomára.

Ezt a helyet sokáig Hennének, azaz tyúknak hívták, a kapirgálásra utalva. *(Forrás: Csemadok A körmöcbányai aranybánya felfedezése.)*

7. LIBETBÁNYA

Bevezetőül egy kis visszatekintő: Az ország középkori jólétének záloga volt az arany- és ezüstbányászat az alsó- és felső-magyarországi területeken. (Az elnevezés a török korban honosodott meg, s Bécsből, illetve Pozsonyból nézve érvényesült.) Érdemes lenne alaposabban megtekinteni az ország nem magyar népelemeinek (ruténék, kunok, besenyők, jászok, uzok, böszörmények, szlovákok és németek – folytathatnánk tovább is) bevándorlásának idejét, okát és hatását, s elemezni következményeit az akkori előnyök figyelemmel kísérésével.

Mindenesetre kérdés lehet, hogy a most tárgyalt alsó-magyarországi bányaváros, Libetbánya mennyire volt „magyar". A történészek zöme sem tisztázza az okokat, hát én is kikerülöm, főleg a tatárjárás előtti népesség kontinuitását illetően.

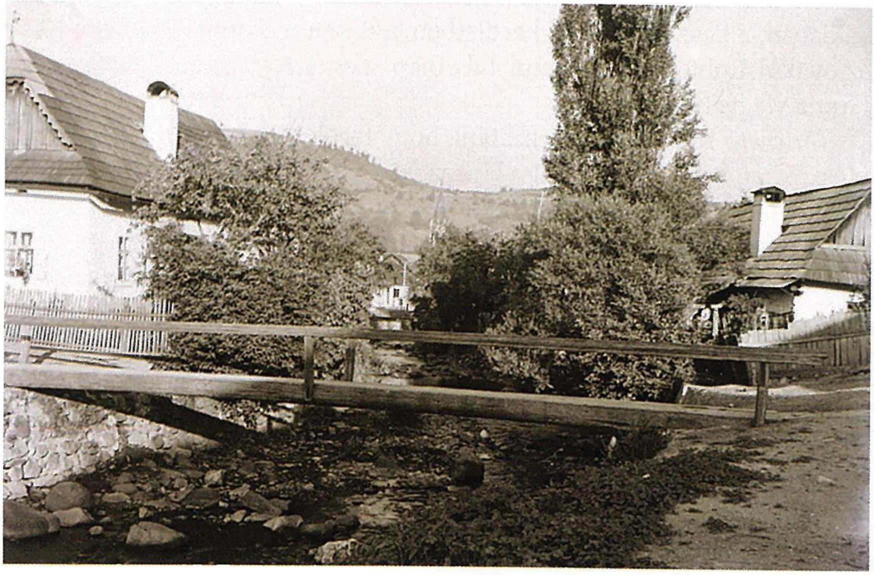
Közigazgatás: Libetbánya ma község, hajdan jelentős bányaváros Szlovákiában, a Beszercebányai kerületben, a Besztercebányai járásban. Neve szlovákul Lubietová, németül Libethen. Besztercebányától 19 km-re, a Hutna völgyében fekszik.

Története: Itt is illik megemlíteni, hogy területe már a történelem előtti időszakban is lakott volt. Ezt a Hutna feletti barlangban számtalan csont-, kő- és cserépeszköz bizonyítja. Utalva a bevezető részre, a 13. században betelepített német bányászok alapították, s a terület gazdagsága miatt hamarosan jelentős bányavárossá fejlődött. Kiváltságait 1379-ben Nagy Lajos királytól kapta (Lubetha névalakban).

Ismert iratokban 1388-ban „Lubeta" a neve. Plébániája 1397-ben már létezett. 1400-ban „Libeta" néven találjuk. 1405-ben és 1434-ben Luxemburgi Zsigmond felmentette polgárait az adófizetés és az egyházi tized fizetése alól. A várost Fényes Elek is megemlíti egy 1851-ben írt geográfiai szótárban. A 18. század végén Vályi András így írt róla: „Libet Bánya. Biebethen, Libetha, Lubietova. Szabad Királyi Bányaváros Zólyom Vármegyében. Lakosai katolikusok és evangélikusok, kevés németek és leginkább tótok lakják". Megemlíti a város közepén fekvő 4 tornyú várat, melyet állítólag Corvin Mátyás építtetett. A belső és külső zavargások ezt a várost sem kímélték, ahogy ez jellemző volt a hasonló történetű bányavárosokra. Az arany és ezüst után réztermeléssel, majd vaskohászattal foglalkoztak.

Városháza (Forrás: wikipédia)

Híd a Hutna patakon, 1933 (Forrás: fortepan.hu)

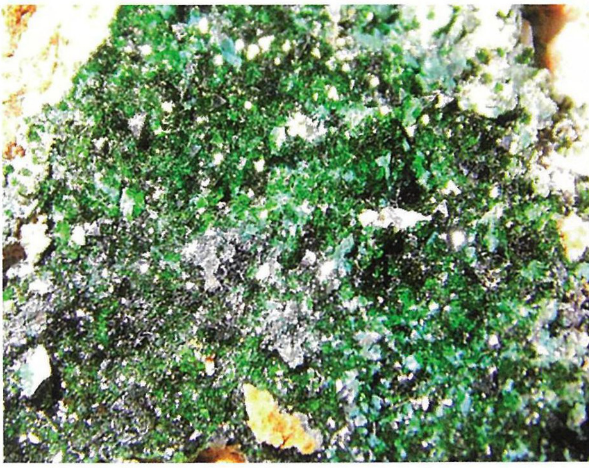
Egy kis ásványtani érdekesség a környék bányáiból: Hodrusbányáról (Hodruša-Hámre) írták le először a hodrushitot (1970, leírók Miroslav Kodera, Emil Makovický és Vladimír Kupcik), Végleskálnok (Kalinka)

kéntelepéből a haueritet (1847, Werner Haidinger). Libetbányáról (L'ubietová), a rézérctelep oxidációs zónájából két foszfátásvány, a libethenit (1811, Karl Cäsar von Leonhardt) és az eukroit (1823, August Breithaupt), valamint egy arzenát, a mrázekit (1992, Tomáš Ridkošil és társai) került elő új felfedezésként.

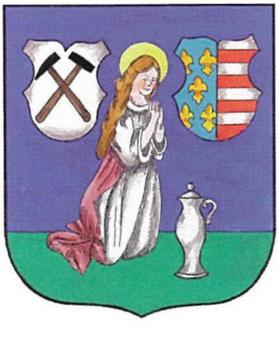
A libethenit ásványt 1823-ban nevezte meg Johann Friedrich August Breithaupt német mineralógus a lelőhely német neve után. A libethenit egy ritka réz-foszfát ásvány. Rézérctelepek másodlagos ásványa, gyakran oktaéder alakú kristályokkal, de prizmás, tűs, sugaras, gömbös, fürtös tömeges formában is előfordul. Kísérő ásványai a malachit, azurit, pszeudomalachit, kuprit, limonit stb. Típuslelőhelye mellett még előfordul Portugáliában, Belgiumban, Zambiában és Chilében.

Libetenit kristály (Forrás: wikipédia)

Libetenit mátrixon (Forrás: kristálycentrum)

Libetbánya címere: az álló, csücsköstalpú pajzs kék mezejében zöld talajon Szent Teréz térdel fehér ruhában, bíbor köntösben, derekán arany övvel, feje körül dicsfény, előtte egy ezüstkorsó áll. Tőle jobbra és balra, a címerpajzs felső szélén két kis címerpajzs van. A jobb oldali pajzs ezüst mezejében keresztbe tett bászászék és kalapács, a bal oldalon az Anjou liliomokkal és az Árpád-vágásokkal a magyar uralkodók családi címere. *(Forrás Benke István.)*

A szonettem a címer gondolatából és üzenetéből fakad, kiemelve a folyók, földek tisztaságát és a béke szeretetét. Igazából próbáltam kitapogatni Szent Teréz (több is ismert a katolikus szentek közt) és a bányaváros kapcsolatát, de ez nem sikerült. (Erre Benke István bányatörténész sem tudott választ adni. Valószínűleg Ávilai Szent Teréz élete (1515-1582) egyházalapító, neves író alakját idézi.)

Két szonettet is írtam a bányaváros tiszteletére.

SZENT TERÉZ EZÜST KORSÓJA

Libetbánya legendája

Hol a Hutná patak vize csörgedez,
a völgy őrzi egykori legendáit,
hajdanában szász bányaváros állt itt,
s neve múltjára emlékezni kötelez

Nincs arany, sem ezüst, ami körbevesz,
az tény, hogy ma mennyire minden más itt,
és rálegyint a múltra a jelen, másít,
egy nyelven fütyül a rigó, vagy csöndbe lesz.

Történelmét szászok, tótok írták vérrel,
mezején égi angyalként Teréz térdel,
előtte a vizeskorsó fénylő ezüst.

Felhőpajzsokból összeáll lege füst,
csillagliliomok idézik a királyt,
Lassan ideje feledni a rossz viszályt.

„Ideje feledni kell minden rossz viszályt. Semmitől ne félj, semmi meg ne rettentsen. Minden elmúlik. Egyedül Isten marad ugyanaz. A türelem mindent elér. Ha Isten a tiéd, semmid nem hiányzik: egyedül Isten elég!" – vallotta Avilai Szent Teréz. Fogadjuk meg tanácsát!

A KIRÁLYOK VÁROSA

Libetbánya emlékezete

Tán hajdan Isten itt sóhajtott nagyot,
s az angyalok könnyüket idehordták
ezüst, arany lett, ősök ezt így mondták,
bányában kezdve és zárva a napot.

Csoda itt minden, amit ember kapott,
színezték is szép legendák és mondák.
Hernád ugyanaz, itt hiába Hornád,
csobogással igéz látót és vakot.

Vadászott itt a kőkorszak embere,
jó és rossz királyokban is volt csere,
nyögte vagy szerette őket jó Libet.

Múltját őrzi tárna, hegy, völgy, liget,
viaszos pecséttel zárt kiváltságok,
feledve a sors húzta határsávot.

8. JÁSZÓ

A felvidéki érchegység keleti felén található a felső-magyarországi bányavárosok egyike, mely tornai várbirtok volt a középkorban. Arany-, ezüst- és rézbányászata miatt fontos szerepe volt a régióban.

Közigazgatásilag ma község Szlovákiában, a Kassai kerület Kassa-környéki járásban, s Jászófalva tartozik hozzá. Kassától 22 km-re, a Kassai medence délnyugati részén, a Bódva-patak partján található.

Nevének eredete: erre több magyarázat is van, egyrészt a jása (azaz erdei tisztás) szláv és a jó (folyó) és aszó (száraz völgy) szavak alapján. Egyébként szlovákul Jasov, németül Jossau néven ismert.

Története is rendkívül érdekes, de a régióra mégis olyan jellemző, mert a régészeti kutatások szerint az őskortól kezdve már ez a terület is lakott volt, ami a karsztos területek velejárója. Itt érdemes megemlíteni a Jászói-barlangot, amely a Medzevi-dombvidék területén, a Kassai-medence nyugati részén található. Szlovákia mai idegenforgalmi barlangjai közül elsőként tették látogathatóvá 1846-ban. A barlang felső részei azonban

Cseppkövek a jászói barlangban

A jászói premontrei kolostor (monostor) látképe (Forrás: wikipédia)

már a 13. században ismertek voltak. Itt található az az 1452-ből származó felirat, amely Brandýsi Jiskra seregének győzelmét örökíti meg, s ez Szlovákia legrégibb barlangi felirata. A Szlovák-karszthoz tartozó Jászói-fennsík legkeletibb kiszögellésének közelében, már a Medzevi-dombvidék területén, Jászó község nyugati peremén található. A barlang gazdag ősállat maradványokban is (ursus spelaerus – barlangi medve és crocuta spelaea – barlangi hiéna).

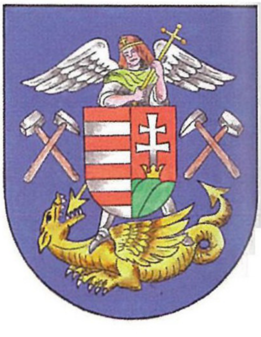
Érdekes a jászói nemesfém-bányászat kialakulása és fejlődése, mert egyedi módon történt. Jászó speciális helyzete az volt, hogy az itteni premontrei rend kapta meg a bányászati jogokat. (*Emlékeztető: „A premontrei kanonokrend a katolikus egyház egyik szerzetesrendje, amely Szent Ágoston reguláját követi. Fehér kanonokok néven is ismerik őket. A rendet Szent Norbert 1120-ban alapította a franciaországi Laon melletti Prémontrében." Forrás: wikipédia.*) Jászó nem volt soha jelentős, és ismeretlen lenne a művészettörténetben is, ha nem épül meg a barokk kolostora. Mivel a történelmi bányavárosok zöme a felvidékinek mondott területre esik, meg kell említeni, hogy ott a bányászhelyek száma több száz is lehetett. Zömük nem jelentős település, s az egyház ritkán üzemeltetett fontos bányákat, mert azok királyi vagy földesúri kezesség alatt álltak.

Hajdani emlékeink egyik gyöngyszeme, melyet a 12. században alapítottak, s a középkor országosan ismet helye volt. Arany-, ezüst- és rézérc-bányászata jelentős volt. Nem véletlen, hogy 1243-ban Albert jászói prépost felújíttatta a régi bányatelepet.

A rend a Szepességből telepített át németeket, s gyorsan megindult a település városiasodása. Kiváltságokat kapott, és 1312-től megindult Jászó várának építése (Károly Róbert). A tatárjárás, a husziták, a belső ellentétek a város és az egyház között, valamint Bethlen seregei, majd a kurucok rendesen felégették a várost. A kolostor romjaiból 1750 és 1766 között épült fel a mai barokk épület.

Térjünk vissza a „földre", az égiek tisztázása után. Azt tudjuk, hogy a település lakói főként mezőgazdaságból és bányászatból éltek. A hozzá tartozó bányákban aranyat, ezüstöt, később vasat, rezet, ólmot bányásztak. A bányászati tevékenység különösen a 18. század végén lendült fel, 1780-ban nagyolvasztó is épült itt. A vaskohók mellett több kovácsműhely, fűrésztelep, téglagyár és malom is működött. Vályi András, Fényes Elek és Borovszky Samu is megemlítették munkáikban a bányászközösséget. A trianoni békeszerződésig Abaúj-Torna vármegye Cserehári járásához tartozott.

Népessége 1880-ban még 1496 lakosa volt, s ebből 1248 magyar, ám a történelem jelentősen megváltoztatta az etnikumi arányokat. Így 2011-ben 3351 lakosából 2404 szlovák, s csupán 237 volt magyar.

Jászó címere: az álló, kerektalpú pajzs kék mezejében Mihály arkangyal áll szétvetett lábakkal, leteperve egy arany sárkányt, amint egy lándzsával a szájába szúr. Az arkangyal előtt a magyar kiscímer áll a Szent Korona nélkül, jobbra és balra keresztbe tett bányászék és kalapács.

A kép alapmotívuma Mihály arkangyal, aki elpusztítja a gonoszt. Mit is kell az arkangyalról tudni egy átlagembernek? Nos, neve a héber „mi ká él" = „ki olyan, mint az Isten?" kifejezésből ered. A zsidó és az erre épülő keresztény hagyomány szerint Szent Mihály arkangyal az Istenhez hűséges angyalok vezére, akik Isten oldalán állnak a lázadó angyalok, azaz a gonosz lelkek elleni harcban. Művészi alkotásokon többnyire harci öltözékben, karddal, pajzzsal és kopjával jelenítik meg, lábánál a legyőzött gonosszal. Szent Mihály arkangyalt a legtöbb egyházi kódex

a mennyei seregek fejedelmének nevezi, akinek Isten iránti hűsége megingathatatlan. A kereszténység mellett az ortodox keleti kereszténység, a judaizmus és az iszlám is arkangyalként tiszteli. *(Forrás: wikipédia.)*

AZ ARKANGYAL LÁNDZSÁJA
Jászó legendája

Várossá nőtt a régi erdei tisztás,
kincses, dicső múltját csak a Várhegy óvja,
hozzásimul szelíden, lassún a Bódva,
és a vén kolostor falán csorog izzás.

Tatár, kuruc, huszita miatt volt sírás,
bányáinak gazdag vasa, reze, ólma
talán az egykori időkről még szólna,
de ritka már a magyar nyelvű szó, írás.

Bánya-mélye dohog, vagy az aranysárkány?
hajdan a kincsekért volt sok harc és ármány,
hiába védte Mihály, a szent arkangyal.

Soknyelvű lettél szép tavaszi szerenád,
s te is, te kockás liliomos Cserehát,
a sors már csak ilyen: fénnyel jön vagy faggyal!

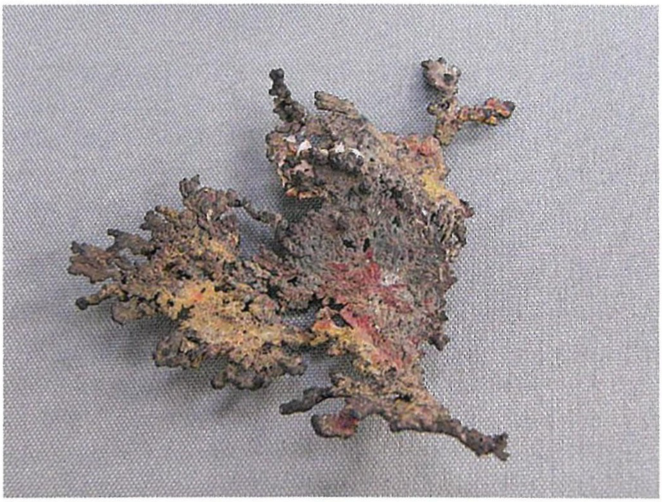
A vers hangulatához illesztettem még egy kis információt: a népi kalendárium szeptembert Szent Mihály havának nevezi. A magyar néphagyományban több hiedelem és szokás kötődik az ünnephez. Eleink vallották, hogy Szent Mihály áll a haldoklók mellett, oltalmazza és átvezeti őket a másvilágra, majd mérlegre teszi jó cselekedeteiket és gonoszságaikat, hogy az Úr ítélhessen az üdvösség és a kárhozat között. Ezért gyakori az ábrázolása egyik kezében karddal, a másikban mérleggel. Szent Mihály naptól kezdődött a kisfarsang ideje, ami Katalin napjáig tartott. A lakodalmak és a bálok évada volt. A Szent György-napkor kihajtott állatokat ezen a napon terelték vissza, a pásztorokat pedig elszámoltatták és kifizették.

9. RUDABÁNYA

Közigazgatás: magyar város Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyében, a Kazincbarcikai járásban. A Rudabányai-hegység délnyugati részén terül el. Földrajzilag a vármegye északnyugati részén fekvő kazincbarcikai járásban, az Északi-középhegység részét képező Aggtelek-Rudabányai hegység területén, az Ormos patak völgyében található. *(Forrás wikipédia.)*

Nevének eredete a szláv ruda szóval magyarázható, ami ércet, vasércet, vörös vasas földet jelent. A falu első említése „Ruda" alakban egy 1299-es oklevélben olvasható.

Története is rendkívül gazdag, változatos, bár kevesen tudják, hogy egész Európa egyik legrégebbi bányahelye, s nemzetközileg is ismert őslénytani lelőhely. Az őskor embereinek kőszerszámai, az újkőkori népesség ékszerei bizonyítják a kövek, ércek kiaknázását. Kr. e. a 6. évezredben már tűket, árakat és kultikus tárgyakat kalapáltak a termésrézből. A réz- és bronzkor emberei szorgoskodtak itt, majd a szkíták és a kelták is megtelepedtek a Kr. e. századokban. Feltehetően a Kárpát-medence korai rézleleteinek alapanyagi is innét származnak. A Kr. u. hetedik század szláv telepesei már bucavas kohászattal foglalkozhattak, nyersvasat előállítva.

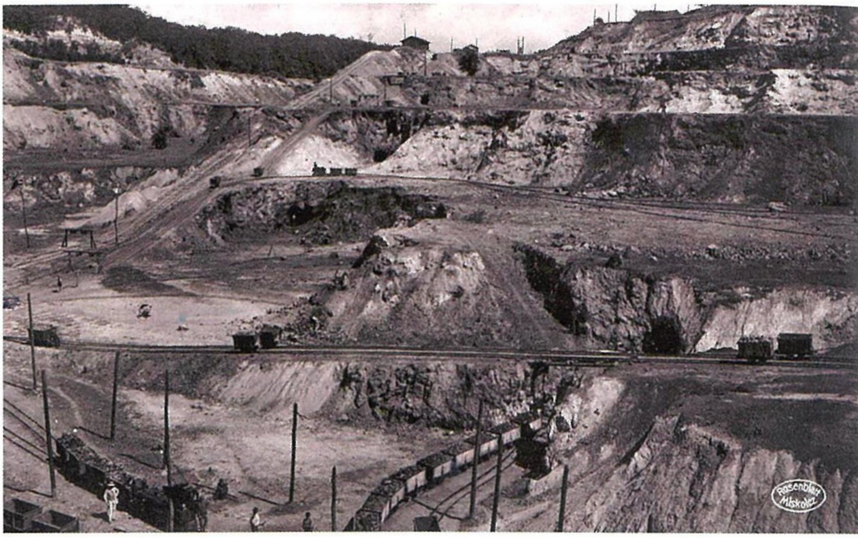
Dendrites termésréz Rudabányáról
(Forrás: karpatovezetasvanyai.zelanoy.fotoalbum2.hu)

A bányászat triász időszaki (240-245 millió éves) homokkőből, márgából, mészkőből és dolomitból álló rétegeket tárt fel, melyeket magas vastartalmú, forróvizes oldatok jártak át (hidrotermás metaszomatózis), és ennek eredményeként a dolomit és mészkő anyagából sziderit, ankerit és vas tartalmú dolomit elegyéből álló pátvasérc keletkezett. Egy újabb hidrotermás tevékenység szulfidásványok kialakulásához vezetett. Az itt gyűjthető és világviszonylatban is kiemelkedő termésréz-példányok fenyőfát utánzó vázkristályai a 15 cm-es hosszúságot is elérhetik, míg ágas-bogas vagy vaskos halmazainak tömege nemegyszer 20-40 kg-os volt. Összességében megállapítható, hogy az eddig kimutatott több mint 130 ásványfaj alapján Rudabánya tekinthető a leggazdagabb magyar ásványlelőhelynek.

Azurit és malachit Rudabányáról

A Rudabányai-hegység legismertebb látványossága az egykori ércbánya és a benne csillogó tó, amely 60 métert meghaladó mélységével Közép-Európa egyik legmélyebb édesvize *(forrás: Túristamagazin)*. Visszatérve a város és a bányászatának történetére, elmondható, hogy az rendkívül változó és ellentmondásos. A 14. században jelentősen fejlődött, és a század végére a hét felső-magyarországi bányaváros egyikévé vált, s jelentős mennyiségű rezet és ezüstöt bányásztak. Fénykorában katedrális méretű templomot építettek gótikus stílusban. Később leépült, csak jobbágyfalu

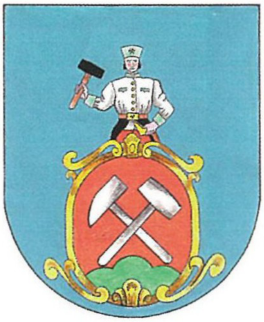

Rudabánya: a bánya képe két világháború között

volt, s a 17. század végére szinte elnéptelenedett. Jelentős változást jelentett a 19. századi nagyüzemi vasércternelés beindulása, s a századfordulóra Európa egyik legkorszerűbb bányaüzeme lett. A vasércbányászatot és -dúsítást annak gazdaságtalanná válása miatt végül 1985-ben megszüntették. *(Forrás: wikipédia.)*

A bányató napjainkban

Rudabánya címere: az álló, kerektalpú pajzs azúrkék mezejében egy barokk típusú kiscímer áll, melynek vörös mezejében hármashalmon (a Felső-Magyarországon szokásos centrálisan elhelyezkedett) egymást keresztező bányászékkel és kalapáccsal. Fölötte, bal oldalon magyar ünnepi ruhás bányász, felemelt jobb kezében bányászkalapácsot tart. A jobb oldali címerben Szent Miklós díszes ornátusban, püspöki pásztorbottal, jobbján bányászékkel, balján kalapáccsal.

Rudabánya városának a pecsétje, melyet a Magyar Nemzeti Múzeum őriz. A pecsét pontosan 1378-ból származik, Szent Miklós alakjával, teljes főpapi öltözetben, ék és kalapács ábrázolással. A két eszköz még nem keresztezi egymást, ez is mutatja a pecsét korai múltját. A pecsétnyomó 76 mm átmérőjű, ezüst alapanyagú, felirata: „SIGILLUM. CIVITATIS. RUDE."

9. SZENT MIKLÓS PECSÉTJE

Rudabánya legendája

Itt előember is kergetett álmot,
kincsét kutatták kelták és a szlávok,
lassan lakottá lett az Ormos völgye,
úgy tekintettek mint szép gyöngyre.

Ezüst és a réz hozott gazdagságot.
aztán miatta jött a török átok:
üszkös rom, és halál várt üldözöttre,
hogy vizet igyon, marka lett a bögre.

Majd vasércről dalolt bányászdalárda,
új remények és kemény munka várta
azt, aki a vörös kincsért a mélybe szállt.

Majd sors nem áldást hozott, csak rút halált,
pusztuló házak, derékba tört gerenda,
megmaradt nekünk mint örök legenda.

10. SELMECBÁNYA

„Selmec, Selmec, sáros Selmec, te vagy az oka mindennek...” Istenem! Hányszor is énekeltük egyetemistaként, ásványgyűjtőként egyaránt ezt a szívbemarkoló diáknótát a Bányászinduló mellett. Arra meg különösen büszke vagyok, hogy a Vujicsics Tihamér által megzenésített Gépész Himnusz szövegét diákként még én írtam. Felejthetetlen évek, felejthetetlen dalok. Hol is vagytok, még az emlékek is szétszóródtak, mint az egykori diákok. Öröm, hogy vannak őrzők, akik a selmeci hagyományokat ápolják. Igaz, eredetük a Selmecbányán egykor fennállott Bányászati és Erdészeti Akadémia hallgatóihoz kötődik, de Trianon után, az intézmény Sopronba költözése után is fennmaradtak, sőt, újabb elemekkel bővültek. Együtt képezik a selmeci-soproni diákhagyományok körét, amelyet a selmecbányai kötődésű felsőoktatási intézményekben a mai napig ápolnak, így a Soproni Egyetemen, a Miskolci Egyetemen, valamint Dunaújváros és Székesfehérvár selmeci elődđel rendelkezik.

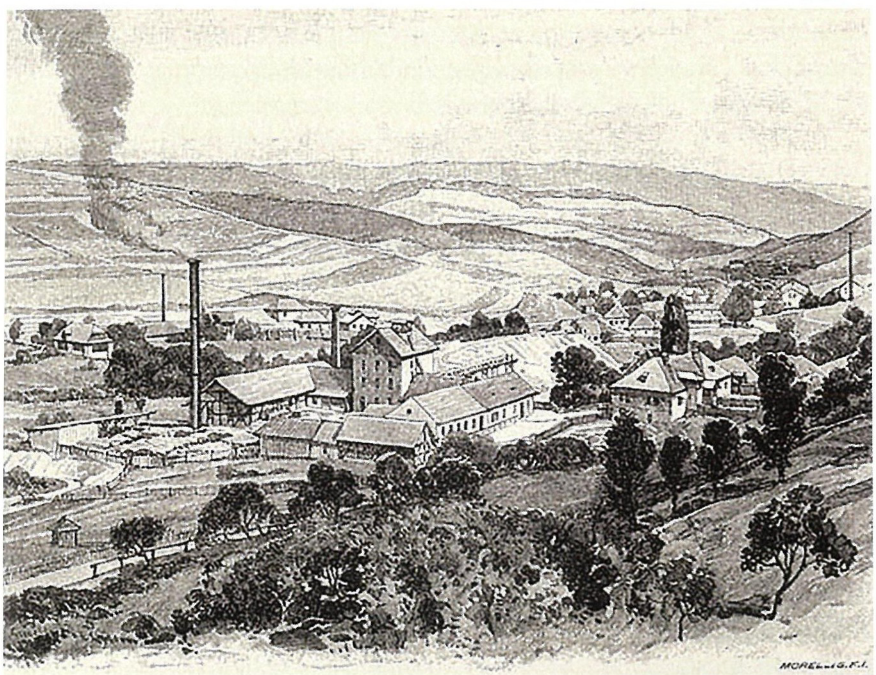
Közigazgatásilag Selmecbánya város Szlovákiában, a Besztercebányai kerület Selmecbányai járásában, annak járás székhelye. Besztercebányától és Zólyomtól délnyugatra, a Selmeci-hegységben, egy völgykatlanban, az 1009 m-es Szitnya hegytől északra található. Északról Teplafőszékely, északkeletről Bélabánya, keletről Tópatak, délkeletről Szentantal, délről Illés, délnyugatról Gyökös és Bacsófalva, nyugatról Hegybánya és Hodrushámor, északnyugatról pedig Vihnye községekkel határos.

Nevének eredete egy Sebenitz nevű pásztorhoz köthető. Selmecbánya ma szovákul *Banská Štiavnica,* németül *Schemnitz,* magyarul gyakran csak *Selmec.* Az Arcanumból idézve: *Az egykori Magyar Királyság egyik legjelentősebb bányavárosa. Selmecbánya egy ősi bányaváros, ahol főként ezüstöt bányásztak.*

A középkorban jöttek rá, hogy mesés gazdagság rejtőzött itt a vulkanikus hegyek mélyén. A bányászathoz kapcsolódóan számos kisebb-nagyobb telep jött létre a környező hegyekben, amelyek a történelem során általában közigazgatási egységet alkottak a várossal, ma viszont egy részük külön község. A 19. század második felében és a 20. század elején sokáig egyesítve volt a szomszédos Bélabányával is, Selmec és Bélabánya néven.

Selmecbánya mai látképe (Forrás: Trekhunt)

Ferenc József akna régi képeslapon (Forrás: Dörre Tivadar)

Talán már soha nem sikerül megtudni, ki és mikor kezdett először itt bányászni. Az arany- és ezüstércek valaha egészen a földfelszínre léptek ki. A legenda szerint egy pásztor kecskéket legeltetett a köves, meredek sziklákon, amelyekhez támaszkodott, amikor észrevett két gyíkot. Az egyik mintha ezüsttel, a másik pedig arany porral lett volna megszórva. A pásztor a gyíkok felé futott, de azok elbújtak a kő alá. Az ifjú elgurította a követ, és elvakította a fénylő arany- és ezüstérc.

A pásztor nevét a legendák megőrizték: Sebenitznek hívták, s talán innét a Selmec elnevezés, a hegy meg az Óhegy volt. A később szőtt legendákban a gyíkokból lassan szalamandrák lettek. Az, hogy ez mikor is történt, arról számtalan, egymástól eltérő adat is található.

Egy érdekes diákhagyomány is kapcsolódik a legendához, ami a fénylő szalamandrák mozgásával köthető - véleményem szerint - össze. Ez a valétálás. A végzős évfolyamok ennek során vesznek végső búcsút az egyetemtől. A valétálás előtt pár héttel tartják az utolsó évfolyam szakestélyt, a Valéta szakestélyt. A valétálás kifejezés a latin eredetű „Valete!" szóból származik, amely „Éljetek boldogul!" jelentéssel bír. A „Valete" egy útra bocsátó áldás az Alma Mater részéről. A valétálás része a „szalamander", amelynek során a végzősök fáklyákkal - korábban bányászlámpákkal - énekelve vonulnak végig a belvárosban, mintegy elbúcsúzva az Alma Maternek helyet adó várostól.

Áttérve a hely földtörténeti ismereteire, tudni kell, hogy geológiailag Selmecbánya egy vulkán közepén fekvő város. Több millió évvel ezelőtt egy vulkánkitörés a Föld közepéből nemesfémeket és ásványokat vetett felszínközelbe. Az első bányanyításról nem szólnak írásos emlékek, de a legrégebbi okiratokban a mai Selmecbánya mint Bana szerepelt, a körülötte lévő környék pedig Terra banensium - Bányászok földje. Itt minden a nemesfémekről szólt kezdetektől. Mára a város és városkörnyéki hegyek alatt sokszáz kilométernyi bányajárat fut. Szabad királyi rangra IV. Béla emelte, s a tatárjárás után bajor és szász bányászokat telepített be. Évszázadokon át Magyarország legfontosabb nemesfémbányái voltak itt. Bár 1443-ban egy földrengés elpusztította, de virágkorát a 18. századig élte. Számos bányászati technika alkalmazása nevezetessé tette, mint a puskapor alkalmazása, de igazi hírnevét az 1717-ben megalapított iskola, majd bányászati akadémia adta meg. Nem véletlen, hogy 1782-re az ország harmadik legnagyobb városának számított Pozsony és Debrecen után.

Selmeci látkép háttérben az akadémiával (Fotó: DASonnenfeld)

SZALAMANDRÁK ARANYA

Selmecbánya legendája

Nem legenda volt itt valódi aranykor,
csupán a gyíkok hátán hagyta por,
írás is említi nem csak szóbeszéd,
hogy pásztorok vették ennek jó neszét.

Egyik hátán arany, másikén ezüst,
vulkán fortyog vagy fémmel tele üst,
hová is tűntetek gazdag szép idők,
mikor az érc szinte talpakig kinőtt?

Dalolt kocsmákban itt sok dicső firma,
majd mélybe szállt, ahogy megvolt írva,
hol Szélakna dúdolta: - Szerencse fel!

Szólt a dallam örömmel vagy kegyelettel,
hol az első lőport füstje, a tárna
emléke közt a bányászruha árva.

A szonettben igyekeztem a történeti hűséget megragadni, mindenfajta elfogultság nélkül. Talán sikerült érzelemmentesen megírni.

Selmecbánya címere: Igazából három címer ismert. Az elsőt egy 1275-ből fennmaradt pecsét őrzi, a másodikat egy 1703-as Miksa-féle bányarendtartás tartalmazta, míg a harmadikat (1960-ig használva) II. József ajándékozta 1788-ban, amikor Bélabányával egyesült. Maga a motívum a 12. századból való.

Az álló, csücsköstalpú pajzs kék mezejében zöld hármashalom mögött emelkedő, lőréses egytornyú ezüst vár látható nyitott kapukkal, félig leengedett rostélykapuval. A városkapuhoz jobbról arany bányászkapa, balról arany bányászék támaszkodik. A várfal két oldalát egy-egy zöldhasú, aranyoshátú gyík őrzi. (Régebben sárkány motívum volt.) A torony felett Bélabánya címerpajzsa, amely vastag ezüst keretezéssel négy aranygolyó között keresztezett arany bányászék és kalapács látható, s a kék címerpajzshoz egy-egy egykarú csákány csatlakozik.

Csille a bányászati múzeumban

11. TELKIBÁNYA

Telkibánya nevének hallatán mindig nosztalgikus emlékek jutnak eszembe, családi kirándulásokkal, nyaralási élményekkel. Gyakran választottuk célpontnak, pedig a kezdeti években még csak egy kisboltjuk működött csupán, az is meghatározott napokon. Messze esett megyénktől, de megérte elutazni, akár barátokkal, családdal, akár gyűjtőcsapattal, gyerekekkel.

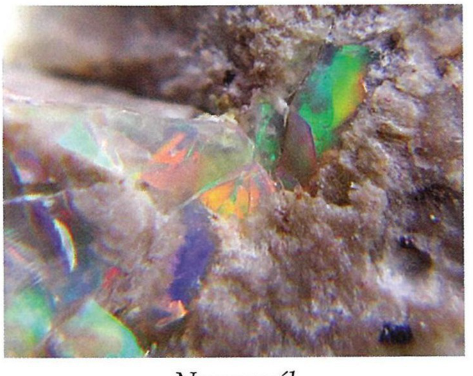
Közigazgatás: Telkibánya község Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye Gönci járásában. A Zemplén hegyvidék (Eperjes-Tokaji-hegység) középső részében, a Hegyközben található, a szlovák határ mellett, Pányok, Fűzér, Nyiri, Fony és Gönc szomszédságában.

Nevének első említése egy 1270-es dokumentumban olvasható, amely Teluky faluként mint Füzér tartozékát írja. Nevének származtatására sokféle, ám nem bizonyított elképzelés él.

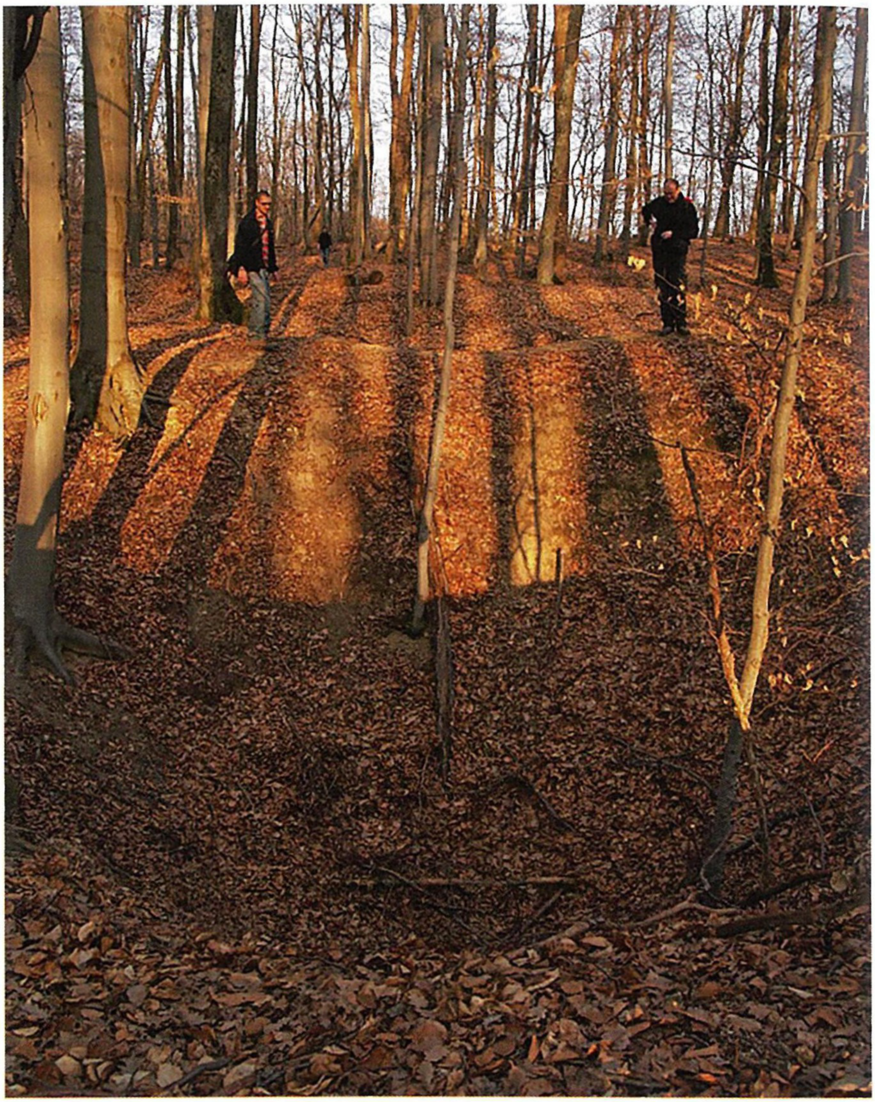
Története: A térség már a kőkorszak korai szakaszában lakott lehetett, hiszen a vadban gazdag terület ideális életteret biztosított. A kor emberei a vasokkert mint festőanyagot, az obszidiánt kőszerszám anyagaként, a színes opálokat és a hegyikristályokat pedig szinte ékszerként használhatták fel. Nem véletlen, hogy a terület fontossá vált a bronzkor és a vaskor emberének is. A népvándorlás során megtelepülők nyomát földvárak maradványai őrzik. A tudatos ércbányászat a rézkorban már megkezdődhetett, ezekről talán a horpák árulkodnak. Az arany és az ezüs bányászatáról az Árpád-kortól olvashatóak feljegyzések.

Mézopál

Nemesopál

Jó-hegyi horpa

A kezdeti bányászat a Kánya-hegy és a Veresvízi-völgy környékén indult el horpabányászattal, majd mélyműveléssel, vágatokkal, légaknákkal. Ércőrlők épültek a patakokra, s mellettük olvasztók jöttek létre. Makacsul él a köztudatban egy legenda, mely szerint a középkorban olyan bányaszerencsétlenség történt, amely egyszerre több mint háromszáz bányász

Telkibánya ma

tragikus halálával végződött. Ennek következtében a bányából csörgedező patak színe a vértől lett vörös. Telkibányán, a református lelkészi hivatalban található, 1687-ben keletkezett kézirat és annak 1802-ben készült, néhány szó eltéréssel az eredetivel azonos másolata őrizte meg egy nagy bányaszerencsétlenség emlékét. Ebben azt olvashatjuk, hogy kapzsisága és gondatlansága miatt, a helyi „Bányász Úr", Koncz káplár figyelmeztetését semmibe véve háromszázhatvan bányász halt meg. Az asszonyok e történetben is mulatságon döbbentek rá özvegységükre, miután a bánya bérlője kijelentette vendégeinek: *„Soha bizony ennyi Özvegy Asszonyt együtt és egyszer s mind nem láttam"* (Forrás: Hála István)

A technikatörténeti kutatások ma már bebizonyították, hogy Telkibánya környékén soha nem folyt olyan jellegű bányászkodás, ami a leírt bányaszerencsétlenséghez köthető, ám egy másik írás szerint 1443. június 5-én egy földrengés olyan iszonyú volt, hogy *„hegy és völgy és sok vár és kőház „omlott össze". A bányákat és azok tárnáit iszonyú repedések szétszaggatták és kőhalmazok csúnyán betemették azokat."* Ez az évszám a telkibányai bányászat első virágkorára esik, amikor még nagyobb létszámmal folyt a bányászkodás, de szinte kizárt, hogy egy munkahelyen vagy bányában egyszerre ennyi ember dolgozott volna.

Mária táró lezárva

A 750. évfordulóra felújított tárnabejáró, Konc Káplár Emléktáró

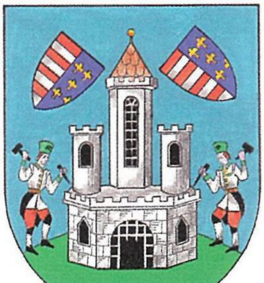
ARANYGOMB FÉNYE
Telkibánya legendája

Nem az aranygombos torony volt hamis,
áll ott büszke templom a völgyben ma is,
hogy igaz-e háromszáz özvegy tánca,
rejti vén manó homlokának ránca.

Ha Veres patakban piroslő a víz:
rozsdás emlék, mi a múltba vissza visz.
Hajdan, ha Isten nézett a hegyláncra,
a pusztulás a Föld szívét megrázta.

Az idő őröl, zúzókerék szakad,
mohás remény itt már minden kődarab,
amit őrizget pár elárvult horpa.

Amiért hajdan annyi ember szakadt,
nekünk mára egyetlenként ez maradt,
meg hitünk bányászfokosán a csorba.

Telkibánya címere: a címer alakzata lekerekített pajzs, amely két mezőre oszlik. A pajzs alsó, ívelt, zöld részén háromtornyú vár, melynek tornyai a pajzs többi részét betöltő kék mezőbe nyúlnak. A vár mindkét oldalán egy-egy díszegyenruhás bányász látható kalapáccsal, ékkel.

Néhány fontos információ a bányászkodásról: az Anjouk alatt köszöntött be a fénykor, s az egyre tekintélyesebb bányavárosnak Károly Róbert címert adományozott, melyen a bányásztemplomot és a kéttornyú kővárat is megörökítették. 1344-ben Nagy Lajos király Telkibányát önálló királyi bányavárosi rangra emelte, 1347-ben az ugyancsak nemesfémbányászatot folytató közeli Rudabányácskát is hozzá csatolták.

Telkibánya tagja lett Gölniczbányával, Iglóval, Jászóval, Rozsnyóval, Rudabányával, Szomolnokkal együtt a Felső-Magyarországi Bányavárosok Szövetségének. Ebben az időszakban már a Kánya-hegy és a Gyepű-hegy tárórendszerei is kiépültek. Mária Terézia alatt ismét emelkedő

időszak áll be, hiszen az egész hazai ércbányászatra pezsdítőleg hatott a világon elsőként Selmecbányán meginduló Bányászati Akadémián kezdődött szakemberképzés.

Utoljára 1881-ben váltottak be telkibányai ezüstöt, ám még a XX. század elején is végezetek jövedelmezőségéről készletszámításokat *(Schlenker 1908).*

A trianoni diktátummal Magyarország többek között elvesztette történelmi bányavidékeinek túlnyomó többségét, így Telkibánya ércelőfordulásainak feltárására a húszas évek elején reménybeli kutatási terv készült, azonban az akkor is szűkös pénzügyi keretek a jobb kilátásokkal kecsegtető recski rézbányára kellettek.

Egy kósza szonett hajdani gyűjtés alkalmából:

TELKIBÁNYAI SZONETT
Szép Ilonka sírjánál

Nézd, mennyi játék van minden estben!
A felszálló köd tejszínű opál,
míg kutat a szem a néma lesben,
fák közét átszövi ezüstfonál.

A bukó nap is árnyékot festhet,
mert a fák sziluettje így kopár.
A perc egy pillangóban ölt testet.
Sóhaj? Vagy csak egy ártatlan bogár?

Nem locsogó patak ma a Bózsva,
sok titoknak hallgatag adósa,
vízén úszik fényjáték-hajfonat.

A hegyek ölén most is vad tanyáz.
Lesen a hold, a koronás vadász,
és liliomhullás az alkonyat.

A vers egy Ilonka nevű hölgy és Mátyás király románcáról szól, amely a leírások szerint itt történt. (Más költők másutt tudják le a legendát.)

A telkibányai templom, háttérben a Jó-heggyel

Az ötvenes évek megnövekedett nyersanyagigénye miatt 1951-1960 közt az Ércbányászati Feltáró Vállalat folytatott itt újra érckutatásokat, ekkor tisztították ki a Ferdinánd-altárót is és mélyítették a Csengő-aknát a mélyebben fekvő telérek lemővelése reményében, a Baglyasvölgyben lemélyített fúrás bádeni ércesedést harántolt 900 m mélységben. (*Forrás: wikipédia*)

Azok az „aranyos" hegyek... a csodálatos Zemplén

12. ÚJBÁNYA

Ez az utolsó, általam kiválasztott történelmi bányaváros, mely ugyancsak ritkán emlegetett a közbeszédben.

Közigazgatásilag város Szlovákiában, a Besztercebányai Járás Zsanócai Járásában. A középkorban a felvidéki szabad királyi bányavárosok egyike volt.

Nevének változatai: magyarul Újbánya, szlovákul Nová Bana, németül Königsberg, latinul Regiomontanum. Lévától 27 km-re északra, az Újbányai-völgyben, a Garam-patak jobb partján fekszik. Bükkös, Chotár, Huta, Štále és Záhrb tartozik hozzá.

Az Óhutai-patak a városban találkozik az Újbányai patakkal, s egyesülve a Garam vízét növelik. A völgyet észak felől a Madaras, nyugatról az Újbányai-hegység övezi.

Története: az egykori híres bányavárosok egyike arany- és ezüstbányáiról volt nevezetes. Története szorosan kötődik a határában működő bányákhoz, melyekben – miután itt aranyat találtak – a bányászat valószínűleg a 13. században indult meg. Első lakói Körmöcbányáról és Bakabánya-

Újbánya látképe (Forrás: wikipédia)

ról érkezett bányászok voltak. A település első írásos említése 1337-ből származik „Nove Montanie in possessione domini regis Seunych noviter invente” alakban. 1346-ban „Konigisperg”, 1347-ben „Noua Mons guondam Schebeniczebach, pro nunc Konignisperg”, 1382-ben „Kunsperg”, 1391-ben „Mons Regis vulgo Wybana”, 1424-ben „Vybanya”, 1430-bvan „Kunisperg Wybanya vulgo hungaricali vocata”, 1773-ban „Nowa Banya” alakban szerepel a korabeli forrásokban.

Kiváltságait 1345-ben Nagy Lajos királytól kapta, aki német bányászokat telepített ide, és szabad királyi városi rangra emelte.

Újbányai templom (Forrás: wikipédia)

Ennek a szép városkának az élete soha nem volt nyugodt, sok gondot okozott a bányászat nagy vízigénye. A malmok működtetéséhez az apátsággal kötöttek megállapodást. Az őrlőmalmok alapanyagát a Háj-hegy kőbányáiból faragták. A következő évszázadban (1434-ben) a várost huszíták foglalták el, és kisebb erősséget építettek ide. A 16. század elején a termelés visszaesett, mivel több bányát talajvíz árasztott el. 1534-ben a városnak már nem maradt pénze a bányák működtetésére. A 17. században megalakultak az első céhek. Céhe volt itt a csizmadiáknak, a fazekasoknak, a bognároknak, a kőfaragóknak, majd a szabóknak, a szitakészítőknek, kőműveseknek és a lakatosoknak is. 1645-ben pestis pusztított,

melynek több mint ezer áldozata volt. Bár a török sereg sokáig megkímélte, de 1664-ben szinte teljesen elpusztította. Közel félezer embert rabláncon elhurcoltak, sokakat a főtéren lefejeztek, a bányákba menekülőket egyszerűen kifüstölték. 1670-ben pedig, az újrakezdést követően Thököly kurucai folytatták a rablást.

Újbánya mégis talpra állt! 1787-ben már közel háromezer lakosa volt. Vályi András és Bél Mátyás is megemlékezett Újbányáról. Tőlük ismertek azok a történetek, melyek a kifosztásokról, felégetésekről szólnak. Mátyás korát idézték fel leggyakrabban a lakosok. Bár királyi várossá Lajos tette 1345-ben, Mária királynő és Korvin Mátyás is gyakran látogatta. Nem véletlen, hogy a város címerében egy holló volt látható, arany gyűrűvel a szájában. A legenda szerint ebben az időben a bányászok a ruhájukra szálló aranyporral kapták a fizetésüket.

A KIRÁLY KINCSESLÁDIKÁJA

Újbánya legendája

Madaras ölén szelíden egyesül
két kis patak vízével a nagy Garam,
hol békén él őz, hiúz sas, vadgalamb,
és a múlt békés emlékké nemesül.

Fekete a madár és immár egyedül,
csőrében már nem csillog semmi arany,
lelkünkben itt jár Lajos király a Nagy,
s Madonna kisdedével is legbelül.

Elült az aranypor, oda sok bányász,
felgyújtott tárna, itt sok emlék pányváz
múltat, mert ölt török, tatár meg pestis,

hullt hívő, hitetlen, hű és rebellis.
Elfogyott az ércmalmok kerékbére,
hát gondolkodj, emléke benned él-e?

A 19. század elején először földrengés, majd hatalmas árvíz rombolta le a várost, s közel egy évtized kellett az újjáépítéshez. Lakói a bányák bezárása után főként kézművességgel és erdei munkákkal foglalkoztak.

A Szentháromság szobor a város főterén, Jozef Faragó munkája
(Forrás: wikipédia)

1846-ban épült a Faragó József, újbányai születésű szobrász szoborműveivel díszített Szentháromság-szobor, melyet 1847. szeptember 8-án szentelt fel Rudnyánszky József beszterczebányai püspök. Ekkoriban üveggyár és több faüzem működött Újbánya területén. A trianoni békeszerződésig Bars vármegyéhez tartozott.

Címere: az álló, csücsköstalpú pajzs kék mezejében sziklán ülő Szűz Mária balján a kis Jézussal bíbor palástban, fején arany koronával. Jobbjában kereszttel díszített jogart tart, és fejük fölött dicsfény. Előttük Nagy Lajos király térdel bíborban, és egy ládikában ajánlja fel a város kincseit a kisded Jézusnak. A király fölött fekete galamb repül, csőrében aranygyűrűvel. Ismert olyan címer és pecsét is, amelyen felülről drágakövekkel és gyöngyökkel díszített aranykorona látható.

ÖSSZEFOGLALÓ GONDOLATOK

A magyar ember ma is büszke történelmi múltjára, s nosztalgiával gondol aranyos évszázadaira, általában a háttérinformációk ismerete nélkül. Mindenért szereti Trianont hibáztatni, s elfelejti, hogy hazánkat (István szavaival) a soknemzetiségű lét, az együttélés szabadsága tette a térség erős államává. A hazai nemesfém bányászat történelmében fontos lépés volt az alsó-magyarországi bányavárosok erős szövetsége, jogaik, kiváltságaik és szabadalmaik védelme. A hét bányaváros mindegyike szerepel a kötetben. A felső-magyarországi bányavárosok közül hat hozott létre hasonló szövetséget, közülük mára kettő (Telbánya és Rudabánya) maradt a trianoni határokon belül, Szomolnok, Igló, Jászó, Rozsnóbánya és Gölnic már nem.

A tovább kárpát-medencei bányavárosok és bányahelyek további közel száz területe a középkori nemesfém bányászatunkra kevés hatással bírtak, s nem tartoztak a „történelmi", királyi kiváltságokkal" rendelkezők közé.

Egy kis nosztalgia: Selmeci bányamúzeum

TIZENKÉT VASI ÁSVÁNYGYŰJTŐ ÉS GYŰJTEMÉNYÜK

Kvarc pirittel a vasszécsenyi Ásványmúzeumban

Bevezető információk

Koch Sándor

1. Koch Sándor (Kolozsvár, 1896. augusztus 16. - Szeged, 1983. május 25.): mineralógus, a föld- és ásványtani tudományok doktora (1952), egyetemi dékán, Kossuth-díjas (1953), emellett a kochsándorit nevű ásvány az ő nevét viseli. Körünk is az ő nevét vette fel megalakulásakor.

2. Magyar Minerofil Társaság (MAMIT): A magyar ásványbarátokat és köröket országos hálózatba tömörítő egyesület. Célja az ásványtan népszerűsítése, az ásványokkal, földtudományokkal kapcsolatos ismeretek terjesztése, Magyarország területének minél teljesebb ásványtani feltárása, az ásványgyűjtés etikájának megőrzése, az ásványbarátok érdekeinek képviselete.

3. A vasi kör tagjainak névsora. A névsor nem teljes, csak azoknak a körbe belépő ásványgyűjtők nevét tartalmazza, akik elfogadták a kör szabályait, s aktív részvételükkel a mai napig működtetik azt.

1. BAKI ENDRE
2. GEGUS ZOLTÁN
3. HORVÁTH ERNŐ
4. MARTON ANDRÁS
5. MARTON ISTVÁN
6. MÉSZÁROS ÁRPÁD
7. NÉMETH SZABOLCS
8. PÁSTI JÁNOS
9. PŐDÖR GYÖRGY
10. SERCZIK KÁROLYNÉ - SERCZIK KÁROLY
11. SZAKONYI JÓZSEF
12. ifj. SZAKONYI JÓZSEF

„MEGÉRINTŐ PILLANATOK" NYOMÁBAN

Sokat gondolkodtam azon, mit is írjak ásványgyűjtő barátaim bemutatása elé. Igazából teljesen szubjektívnek tűnhet a személyek kiválasztása, hiszen az elmúlt közel fél évszázad során nagyon sok gyűjtővel találkoztam, közülük országosan ismertek és szép gyűjteményük - némelyiknek múzeuma is - van. A vármegyén túli személyekről a Magyar Minerofil Társaság jubileumi kötete emlékezik meg, méltatva munkásságukat és bemutatva gyűjteményüket. Ebben a kötetben az évtizedek alatt valódi gyűjtővé váló vasi társakról és a gyűjteményük alakulásáról szeretnék egy-egy arcélet a barát, a gyűjtőtárs gondolataival megrajzolni.

Maradva a hármas kötet tizenkettes számánál, a gyűjtővé válástól (a megérintő pillanat katarzisától) napjainkig (a kötet lezárásáig) nyomon követhettem barátaim tevékenységét. Éppen tizenkettő, s ők azok, akik a kezdetektől mellém álltak, vagy tanítványként komoly érdeklődést mutattak a gyűjtés és az ásványok iránt. A múzeumomba napjainkban látogató kis érdeklődők szemében ugyanazt látom, mint hajdan az övükében. Tudom, én is hasonlókat érezhettem az ötvenes évek vége felé, amikor tanítóm asztalán megláttam az első ásványt, melynek - hála neki - hamarosan boldog tulajdonosa lehettem. Nem is tudom, hány és hány kis marok szorongatott tőlem kapott „kincset" hazafelé a múzeumból. Hányan lettek és lehetnek végleg elkötelezettek a „kövek" világához, hogy geológusok, tanárok vagy kutatók sorsát járják be? A látogatás és az idegenvezetés ingyenes, az ajándék ásvány pedig természetes, ezt elvárja tőlem a (kis)mesterem, mert érzem, „odaátról" is szeretettel figyel rám. (A „kismester" szó a faluban ragadt hozzá, mert köpcös, alacsony volt, s mindenki így hívta.) Egyre gyakrabban jutnak eszembe olyan pillanatok, amelyek meghatározták az ásványokhoz való kötődésemet. Az ember empátiája személyek, események vagy akár tárgyak irányában sokféle lehet. Más az érzelmi és más a kognitív empátia, de az élet olyan ajándéka, amivel meg kell tanulni bölcsen gazdálkodni. Különbséget kell tennünk az érités fizikai és a megérintés fogalma közt. Én itt arra a pillanatra gondolok, amikor valaki vagy valami olyan hatást vált ki bennünk, amely befolyásolja további cselekvéseinket.

Számomra a gyermekkori találkozás az első ásvánnyal és a kedves tanítómmal volt a megérintő pillanat. Valószínűleg minden ásványgyűjtő barátomnál más és más lehetett, ami elindította őket a gyűjtővé válás útján. A több évtizedes gyűjtőutakon megismertük egymást, a családjukat és a munkájukat egyaránt. Nem mindenki tudott egy-egy hívó szóra jönni a gyakran háromnapos túrára, de évente számtalan alkalom adódott a pótlásra. A közös kiállítások megyeszerte egyre jobban összekovácsolták a csapatunkat, emelve az élményt és a minőségi szintet. Vannak, akik maradtak az ásványoknál, míg mások az ősmaradványok világában (is) meglelték hobbijuk fontos irányát, s komoly szaktudással vérteződtek fel a kutatás és a preparálás területén. Örömmel és megelégedéssel figyelem munkájukat.

ÉRINTÉS

ásványgyűjtő szenvedély margójára

Néha csupán egy véletlen pillanat,
váratlan, akár az első szerelem.
Az embert megszokottjából kiragad,
szent bizsegésként fut végig ereken.

Akár a rózsabimbó, ha kifakad,
vagy a hajnal első fénye tereken,
mintha Isten küldené a nyilakat,
olyan mintegy különös kegyelem.

Belső az érzés: más lesz majd a holnap,
átváltozik, mint áldozati ostya,
hol vágyakat más érzelembe fontak.

Már a teremtésben is volt hatalma,
katarzisát azóta folyton osztja,
öröm égi almájából harapva.

sziciliai/lentini

A fiatalabb társaink ma is gyakran indulnak útnak, mi - egy kicsit figyelve a korunkra is - ritkábban vágunk neki nagyobb lélegzetű expedíciónak. Akik magasabb szintű iskolákat vállaltak fel, vagy komoly vezetői posztokat, kemény munkahelyeket kaptak, azok tudják, mikor és mennyi időt fordíthatnak hobbijukra. Mert egyikünk sem „felkent szakember", de mindannyian büszkék vagyunk gyűjteményünkre, a megszerzett ismereteinkre. Egyikünk sem elzárt gyűjteményben gondolkodik, szívesen mutatja be otthonában vagy kiállításokon anyagát.

Emlékszem, a középiskola és az egyetemi évek valahogy elaltatták a bennem is szunnyadó gyűjtőt, ami nem csoda. A gépipari technikum és az osztályon belüli szakmai rivalzálás, a szakrajz, a gépelem, az anyagismeret és a technológia tantárgyak lekötötték az emberke figyelmét és fegyelmét egyaránt. Az otthoni házimunkák pedig nem engedték a hobbi folytatását. Először nem gondoltam továbbtanulásra, s a szombathelyi - akkor - élelmiszergépgyárba mentem el horizontál fúró-marómű̋re dolgozni. Szerettem az éjszakai vagy délutáni műszakokat, a bonyolult munkákat, s először lehettem hálás gépiparis tanáraimnak mindazért a tudásért, amit belénk ültettek. Közben mégis felvételiztem - sikerrel -, s behívtak előfelvételiskén Kalocsára katonának. Nem mondom, hogy örömkatona voltam, s a csehszlovák bevonulás előestéjén szereltek le tartalékos őrmesterként.

Főiskolás és egyetemi évek, az első munkahelyek, a családalapítás is nehezítette a gyűjtő tevékenységemet. Mégis életem legszebb évei voltak. Zalaegerszegen kezdtünk tanítani a feleségemmel, két szakközépiskola, két szakirány. Az akkor Dimitrov Szakközépiskola építőipari jellegű volt, s kedvenc tantárgyaimat, a mechanikát, szilárdságtant vihettem, s olyan osztály főnöke lettem, melyet csupán egy évig tanítottam, de ma is tartjuk a kapcsolatot.

Az albérletezés anomáliái, no meg az első utód bejelentkezése váltást igényelt. Szomathelyen sikerült háromszobás lakást vásárolni családi segédletekkel, kölcsönökkel és az egy év spórolt pénzeivel, így elkezdhettük a kezdetben nyomorgó-spóroló életet. A körmendi főiskola csalt vissza a szülőföldemre, de Zala örök szép emlék ma is. A főiskolai tanársegédi állás rövid életű lett, ugyanis egy minisztertanácsi rendelettel kifutó módon megszüntették magát a főiskolát. Mindenki mehetett a szélrózsa irányaiba.

Nekem szerencsém volt. Akkor kerültem a végleges munkahelyemre, a szombathelyi Savaria Szakközépiskolába mérnök-tanárnak. A kezdet nem volt könnyű, sokféle szakmai tantárgyat kellett vinnem. Ez volt az az időszak, amikor másodszor is hálás lehettem a latinkás évek oktatóinak.

Kedvelt tantárgyam az anyagismeret volt, ahol ismét foglalkozhattam az anyagi világ szerkezetével és a kristálytannal. A gyerekekkel együtt nőttek a vitrinek „kincsei", az ásványok és kristályok.

Kezdetben börzékre jártam, s ismerkedtem a gyűjtőkkel. Baráti kapcsolatok alakultak ki országosan ismert körökkel és gyűjtőkkel. Egyre különösen büszke vagyok, és mélységesen megérintett elvesztése. Ő volt a szombathelyi származású, Budapesten élő Rábai Gábor. Csodálatos gyűjteménye volt, s a lakásában alig lehetett mozogni a dobozolt anyagok miatt.

Az osztálykirándulásokat is úgy szerveztem, hogy eljussak a Mátrába, a Zemplénbe. Egy ilyen úton ismerkedtem meg Nagy Károly gyöngyösoroszi gyűjtővel. Ez a találkozás, s gyűjteményének látványa, illetve Karcsi bácsi barátsága végképp felpörgette bennem a gyűjtőt és a gyűjtési szenvedélyt. Tőle láttam az ötletet, hogy az udvar alkalmi meddőhányóján bárki gyűjtögethet ingyen számára felesleges példányokat.

Folyamatosan tanultam az életben az ásványtant, a gyűjtési módokat és az eszközök használatát. Abban az időben az ásvány- és kőzettan szinte teljesen kikopott a közoktatásból, a hajdan neves általános iskolák és gimnáziumok gyűjteményei zsugorodtak vagy végleg eltűntek. Vas megye egykori pedagógiai intézete - mint közművelődési szaktanácsadót - kért meg egy felmérés elvégzésére. Szomorú eredménnyel zárult, szinte alig akadt olyan intézmény, ahol a környezet- és természetismereti alapokon nyugvó bemutató anyag megtalálható volt. A Savaria Múzeum üde példa volt, mert egy neves paleobotanikus, Horváth Ernő szívén viselte ezt a területet is. Ebben az időszakban - az iskolai tanári munka és az irodalom mellett - kezdtem el anyagot gyűjteni Vas megye ásványvilágáról, publikálni a témakörben ismeretterjesztő cikkeket, illetve az országban az elsők között azt az ásványkört, mely a Koch Sándor nevet vette fel. Számomra ő volt a szakmai tekintély, s ez a méltán híres magyar mineralógos életművével példát mutatott a gyűjtőgenerációk sorának. Belém vésődtek mondatai: „Alig ismerünk ősi népet, melynek sírleletei között nyakláncok, karkötők céljára átfúrt színes kavicsokkal ne találkoznák. Ők voltak a drágakövek ősei, illetőleg őseink drágakövei."

Fontos pillanat volt számomra a vasi ásványgyűjtő kör megalakulása. Tulajdonképpen néhány érdeklődő keresett meg beszélgetés, tapasztalatcsere ürügyén, majd barátság, közös cél és egy fontos hely, az MMIK tette véglegessé az ügyet. Közel harminc főre nőtt a létszám, a kör további sorsát egy másik fejezetben részletesen taglaltam. Ám számomra is megérintő pillanat volt.

Irány a mélység a bakonyoszlopi bányában

„Szerencse fel!"

Az ásványmúzeum ötlete majd az avatása két pillanatnak tűnt, pedig tele volt hatalmas erőfeszítésekkel, ötletekkel, kudarcokkal, munkával és sikerrel. Nem vagyok abban biztos, hogy még egyszer vállalnám ezt az építkezést, de mindvégig volt örök támogatóm és kritikusom, a feleségem. Nélküle nem lenne, nem működne a múzeum. Meg kell említeni édesapámat és az ikertestvéremet, mert sokat segítettek, főleg az építkezésben.

A múzeum ötlete régóta foglalkoztatott, de Szombathelyen nem kaptam semmiféle bíztatást és támogatást. Ennek valószínűleg személyi oka lehetett... Feledjük el! Vasszécsenybe költözésünk is óriási terhet jelentett, nem csupán a bútorok szállítása, de a régi épület lakhatóvá tétele is hatalmas erőfeszítéseket követelt, mindezt munka mellett. Egy ideig Csaba fiunknál laktunk, de később már birtokba vehettünk a lakást. Sok idő telt el, fűtés, villanyszerelés, bővítés és a kert hosszú évek munkája nyomán lett olyan, ahogyan elképzeltük. Közben ráakadtam a Gyöngyös utcában egy gazzal, dzsumbujjal benőtt telekre, melyen ajtó és ablak nélküli romos épület állt, csavargóktól látogatva. Két korhadt födémgerenda sejttette ez egykori parasztboltozatot, a tető be volt szadava, esőverte volt a belseje. Nekem megtetszett, s a polgármester felé vételi ajánlattal fordultam, s megegyeztünk egy méltányos árban. Egy évbe került, mire a területet gyűjtőtársaimmal s a családdal elfogadhatóvá, bejárhatóvá tettük. Vázlatokat, elképzeléseket készítettem, s a szombathelyi Agrober közreműködésével Skrapits Zsuzsa elkészítette az engedélyezési terveket. A belső betonozás, a falazat visszabontása, a koszorú és a tetőszerkezet lassan-lassan láthatóvá tette az épület mai formáját. A homlokzati és a belső színezés, a járólapok, a nyilászárók formát adtak, az acsádi szeretetotthon leselejtezett, régi kastélygerendái és a parasztboltozat új deszkázása már megnyugtató eredmény volt.

Mint a kőleves meséjében, rengeteg támogatóm volt, járólapokban, faanyagokban és üvegekben egyaránt. A Falco kedvezménye, a szaniteráruk támogatott vétele nagy segítség volt, hálás is voltam érte! Sok cég nyújtott – nem pénzbeli, inkább maradékáru – segítséget. Külön dossziék őrzik az építő-, a faipari, a burkoló és villanyszerelési munkák idejét és költségeit. Gondot jelentett a mellékhelyiségek vízellátása, mert az út alatt kellett a csöveket átvezetni. Ez sem volt egyszerű, de végül eljutottunk a berendezés pillanatáig. A dobozokban álló anyag útja is kalandos volt Szombathelytől a vasszécsenyi bérelt házig, majd onnét a múzeumig, illetve a raktáramig. Külön történet, tapasztalatokkal.

Háromféle megoldás kínálkozott a berendezéshez: a földtani, a földrajzi és a „látványpékség elv". Úgy döntöttünk, nem követjuk a múzeumok hagyományait, és ez utóbbi szerint alakítottuk ki a bemutatótermet. A négy egység elején ásványok, majd kőzetek és végül a kövületek foglalták el helyüket. Bár folyamatosan alakul a múzeum, ma is ez a rendezőelv. A falakon a történelmi magyar bányavárosok címerei, ismertetője, a legendás bányamanó és a bányászok védőszentjeinek faszobra teszi érdekessé a látogatók sétáját. A hatvanadik születésnapomra végül elkészült, minden irat, engedély rendben megoldódott, s 2008 szeptemberének végén (2008.09.27.) megtörtént az ünnepélyes avató. Felemelő, megérintő pillanat volt a kürt után felcsendülő Bányászhimnusz Pásti János tolmácsolásában. Megvalósult egy álom, melynek teremtő pillanata Launer Tibor által egy tanítványának (nekem) átnyújtott ásvány volt. A múzeum azóta is folyamatosan és ingyenesen működik, kérésre nyitom ki, s a közel kétórás szakmai séta után öröm látni a felnőtt- és gyermekszemekben az elégedettséget. Pihenésképpen „elbeszélgetek" ásványaimmal, s ők is hálásan csillognak, az évmilliók üzenetét hintve szét a teremben. Próbálom megérteni üzenetüket, elsősorban hozzám, aki kiválasztotta, felvette és megcímkézve egy szép helyre rakta a jövendő nemzedék okulására.

KŐMONOLÓG

Kiváncsi voltál rám,
jól nézz meg, itt vagyok!
bárminek is szántál
bennem múltam ragyog
dolgosnak egy szerszám
mohónak drágakő
van aki csak megszán
velem a gyáva lő
voltam ágyugolyó
feszített parittya
csiszolt ősi folyó
sziklám Nap aprítja
Nőttem mint piramis
faragott sok mester
közöttem nincs hamis

ezredév sem repeszt
Új idő jött máris
velem Istent epeszt
cifra katedrális
Voltam erős várfal
úsztam fényben vérben
ha ellen jött árral
öles fallal védtem
Útcakőként sáros
lettem éjjel nappal,
belőlem nőtt város
sok év rajtam talpal
én adom a fémet
mikor elnyel kohó
megolvadok érted
csak ne legyél mohó
Ősvilágot őrzök
tekintsd meg a múltam,
kristállyá nőtt gőzök
néha csodát gyúrtak
Szép csillagok hoztak
végtelen a társam
testvére a Holdnak
egyszer visszavárnak.

Kedves Olvasó! Szerény lehetőségem volt egy-egy gyűjtőtárs és gyűjteménye bemutatására, de bármikor elérhetők mindannyian a megyében, az időközben elhunytak gyűjteményes kiállítása is megtekinthető. Keressék nyugodtan a lehetőségeket, s gazdagodjanak az élettelen és a megkövült élet csodáinak élményeivel!

„SZERENCSE FEL!"

1. BAKI ENDRE (ALAPÍTÓ TAG)

Baki Endre az egyik legaktívabb és szinte nélkülözhetetlen tagja volt a megalakult vasi ásványgyűjtő körnek. Emlékezetem szerint egy kiállításon találkoztam vele először, s egy hosszas beszélgetéssorozat után egy tartalmas, baráti kapcsolat alakult ki a még gyermekcipőben járó csapatunk és közte.

Keszthelyen született 1956-ban, s ott is járt általános majd középiskolába. Ahogy önmagáról mondta, nem volt kirívó gyermekkora. A katonai pályát választotta életcélul. 1976-ban vonult be, s 1979-ben telepedett le Szombathelyen.

Katonai pályafutása alatt ismerkedett meg az ásványokkal és fosszíliákkal. Kezdetben csak a gyakorlatok helyszínén gyűjtött csiga, tengerisün, kagyló kövületeket. Az akkor még működő bauxit bányák meddőit, bezárt, rekultiválatlan bányáit bejárva sok érdekes és változatos kövületre tett szert. Fontos leletek voltak számára a hajmáskéri fakövületet, vagy az opálokat, melyek a tüzelőállások helyéről kerültek elő folyami

A három alapító: Baki Endre, Pődör György és id. Szakonyi József

Baki Endre „helyzetjelző" cigivel

hordalékból. Változást jelentett gyűjtési tevékenységében az éppen ezekben az időkben megalakult (1986) szombathelyi ásványgyűjtő kör, amely kezdetben a helyi HEMO épületében működött Pődör György vezetésével. Ez nagy lendületet adott gyűjtőszenvedélye, elsősorban a kövületek vonatkozásában, de elkezdett ismerkedni az ásványokkal is. Szélesedett látóköre, bővültek ismeretei, s ekkortól már szinte mindent gyűjtött.

Ahogyan országszerte, így Szombathelyen is elindultak az ásványgyűjtő szakkörök, lendületet kaptak a kiállítások és a börzék. Kezdetben sokat vásárolt ezeken a börzenapokon, majd áttért a saját anyagok gyűjtésére. Amerre ját, mindenütt a lehetőségeket kereste, hol lehet szép és érdekes anyagot találni. Szabadsága idején a mátraházai Honvéd üdülőből bejárta a környéket. (Recsken a régi Ladájának a csomagtere is kilyukadt, menetközben potyogott a pirit, mire visszaért az üdülőbe.)

A lehetőségeit egy 1996-ban bekövetkezett fordulat jelentősen befolyásolta. Ez volt az az időszak, amikor a hadsereget átszervezték (leszervezték), őt magát szolgálati nyugállományba helyezték. Elhelyezkedett egy építőipari cégnél, mint építésvezető, művezető. Talán ennek köszönhető, hogy több szabadidővel rendelkezett, s így a rendszeressé vált a gyűjtés mellett a fosszíliák preparálása is. Rengeteg fölös anyag lekerült egy-

egy kövületről, vagy láthatóbbá vált néha a nem kis meglepetést okozó ősi kövület. Ekkor vált a Koch Sándor szakkör szinte nélkülözhetetlen tagjává. Kisbusszal, saját autóval vitte-hozta a kis gyűjtőket. Előzetesen elkészített programtervek alapján járták be Vas megye és az ország nevezetes gyűjtőhelyeit és Ausztria (elsősorban Burgenland) bányáit. Amikor a Gyermekek Háza, a Gothard Általános iskola vezetősége a Koch Sándor Ásványbarát Körrel összefogva elindította a *Barangolás az ásványok és fosszíliák világában* programsorozatot, állandó résztvevője és aktív segítője volt közel három évtizeden át ennek a szép feladatnak.

Szakkörvezetőként személyesen is hálás vagyok neki, mert szinte mindent meg tudtunk beszélni, s bölcs tanácsaival fejlesztette a tanulók földtani ismereteit, gyűjtési kultúráját. Sajnos, az életében bekövetkezett változások elsodorták a megyéből, bár a kapcsolat megmaradt. Szép ásvány- és fosszíliagyűjteménnyel rendelkezik, melyek arra várnak, hogy egyszer állandó kiállításon kapjanak helyet.

A Covid-járvány után vonult nyugdíjba. Amikor ideje engedi, több időt tölt a gyűjtemény polcai között, néha preparálás után szebbre cserél egy-egy régebbi darabot. Sajnos, a gyűjteménye még nem tekinthető meg egyben, de optimista, mint mindig!

Kiállítás rendezése közben az Oladi Művelődési Központban

2. GEGUS ZOLTÁN (ALAPÍTÓ TAG)

Erős baráti és érdeklődési szálak kötnek össze Gegus Zoltánnal a kezdetektől. Egyidősek vagyunk, mindketten alapító tagok, ő a búvár klub botanikai részét vezette nagy lelkesedéssel, én pedig az általam megálmodott Koch Sándor Ásványbarát kört. Az előbbi 1977-ben alakult, s kettős szakkörként működött megszűnéséig. A botanikai terület tartozott Gegus Zoltánhoz, míg a paleobotanikai Tóth Józsefhez. A körükről egy egykori tanítvány, Galavits Tibor gondolatai, emlékezése adhat hű képet. (Galavits Tibor 1983–1987 között végezte tanulmányait az akkor még Hevesi Ákos Szakközépiskolában, dísznövénykertész szakon).

„Már az első évtől jártam a „Búvár Klubba", amit nagyon megszerettem olyannyira, hogy az iskola befejeztével is megjelentem néha a foglalkozásokon és kirándulásokon. Számomra, de azt hiszem joggal mondhatom, hogy mindannyiunk számára sokat jelentett ez a szakkör az iskolai hétköznapok mellet. Két kiváló személy vezette. A szaktanárunk, Tóth József, valamit Gegus Zoltán, akik a munkájuk mellett foglalkoztak velünk. Mit is csináltunk és mi volt jó a szakköri foglalkozásokon? Alapjában véve egy természet búvár szakkör voltunk, ennek megfelelően a természet csodáinak valóságos mélységeiben merültünk el. Foglalkoztunk növényi társulások felmérésével, csillagászati ismereteket szereztünk, beleástuk magunkat a földtörténeti korszakokba. Ezt szó szerint is tettük, hiszen nagyon sok kiránduláson is részt vehettünk, amik akár több naposak is voltak. Ezek során eljutottunk és megismerhettük az ország lenyűgöző természeti csodáit. Szakemberek vezetésével gyűjthettük régmúlt korok megkövesedett emlékeit, de a jelen idő élő ritkaságaival is találkoztunk a botanikai túrák során. Az MMIK-ban lévő kis termünkben pedig feldolgoztuk a gyűjtött ásványokat, kövületeket és növényeket, melyekből jó néhány a Természettudományi Múzeum gyűjteményét is gazdagította. De talán a kézzelfogható dolgokon kívül még fontosabb volt néhány olyan dolog, amit kaptunk. Az egyik, hogy az életünk olyan szakaszában vehettünk részt a szakkör munkájában, amikor fogékonyak voltunk a körülöttünk lévő világ minden dolgára."

Ezek a szép gondolatok mindent elárulnak Gegus Zoltánról és Tóth Józsefről, mert akikről a volt tanítványok így emlékeznek meg, azok igazi PEDAGÓGUSOK!

Gegus Zoltán „garázsmúzeumában"

Folytatva az emlékezést, a kezdeti közös utakat a Savaria Múzeum neves paleobotanikai szakértője, Horváth Ernő koordinálta. Ő teremtett igazi munkakapcsolatot a két kör között, melynek hatására a paleobotanikusok elkezdtek ásványokkal, az ásványgyűjtők pedig kövületekkel foglalkozni.

Gyűjtés közben. Bal oldalon Gegus Zoltán

A közelmúltban készült képen a két alapító még optimizmussal néz a jövő felé!

„El ne engedd a kalapácsot, Kedves Gyűjtőtárs! Ameddig bírjuk, kalandra fel! Köszönöm a sokéves barátságodat!"

A sümegi dolomitbányában

Később a történet egy kicsit fájóbb fordulatot vett, mert az MMIK sorsához kötött Búvár Klub megszűnt. Időközben kedves tanítómesterünk, Horváth Ernő is meghalt egy zempléni gyűjtőúton. A gyűjtők szétszéledtek, vagy csatlakoztak a Barangolás az ásványok és kövületek birodalmában iskolai mozgalomhoz. A diákok közül nagyon sokan elköteleződtek a természet élettelen vagy egykor élt csodáihoz. Ez a siker. A tartalmas folytatás egyrészt a segítő pedagógusoknak, másrészt Gegus Zoltánnak is köszönhető volt. Az évente kétszer, tavasszal és ősszel lezajlott túrák 50-55 diák résztvevője sokat köszönhet nyugalmának, bölcs tanácsainak.

Közel három évtized múltán a Barangolás az ásványok és kövületek birodalmában iskolai gyűjtősorozat is megszűnt. A Gyermekek Háza, az MMIK sorsa a lassú feledés. A Gothard-mozgalom is ehhez csatlakozott. Sajnos. Mindegyiknek az oka más volt. Maradt az alapcsapat, a Koch Sándor Kör.

3. HORVÁTH ERNŐ MÚZEOLÓGUS (ALAPÍTÓ TAG)

Horváth Ernőt sokan ismerték, sokat írtak róla és egy kicsit zavarban is vagyok, hogy a tizenkét vasi ásványgyűjtő körébe be mertem emelni, mert igazán az ásványokkal csak később kezdett foglalkozni. Tudom, hogy a szakterülete a paleobotanika, s ezen belül a fa- és levéllenyomatok ősi maradványainak feldolgozása volt, de egy közös kiállítás rendezése után felkeltette az érdeklődést és én hobbim, engem meg az övé. Így lettünk gyűjtőbarátok. Láttam a szenvedélyt a szemében, amikor Telkibányán, a Kányahegyen gyűjtötte a szép kvarcokat. Alig bírta vinni a hátiszákot, de én hasonlóan viselkedtem Erdőbényén, amikor a levéllenyomatokat gyűjtöttük. Mit is tudhatunk róla? Nagyon sok lexikon, és híradás megőrizte nekünk a tevékenységét. Röviden: Aszódon született 1929. február 18-án. 1951-ben végzett a budapesti tudományegyetem biológia-földrajz szakán. 1952-től a Természettudományi Múzeum Növénytárában segédmuzeológusként tevékenykedett. 1953-ban került Szombathelyre a Savaria Múzeum természettudományi osztályára, igazgatóhelyettese, majd megbízott igazgatója volt. A Zemplén-hegységben, kutatóúton szívrohamot kapott, amelynek következtében 1990. március 24-én elhunyt.

Jelentős ismeretterjesztő tudományos munkásságot fejtett ki, természettudományos kiállításokat rendezett. Munkatársaival megszervezte az Alpokalja természeti képe regionális programja keretében a terület növényi és állatvilágának feldolgozását.1964-től főrendezője volt a Vas megyei Természet- és Környezetvédelmi Napok rendezvénysorozatának. Magyarszombatfalvától Kőszegig kutatta a terület növényi és ásványvilágának ritkaságait.

Tagja volt a Természettudományi Ismeretterjesztő Társaság biológiai országos választmányának, a Vasi Szemle szerkesztőségének. Nyughatatlan, örökmozgó embernek ismertem, tele tervekkel és lelkesedéssel. Felesége, Éva néni munkatársam volt évtizedekig, s az iskolában is gyakran szóba került személye. Boldog házasságban éltek, s nehéz szívvel, de nekem kellett elmondanom, mi is történt azon a tragikus napon. Saját gyűjteménye odahaza nem volt, minden anyagot szeretett múzeumába, helyezett el. Halála után a „túlcsorduló" raktárak átrendezése, sok vita és kritika közepette ment végbe. Személyes anyagának, kitüntetéseinek egy részét felesége nekem adta át, elrendezésre várva!

Második otthonában, a szombathelyi Savaria múzeumban nagyon szépen berendezett kiállítás található munkásságáról és örökségéről. Érdemes megnézni.

Viszonylag kevés látványos darabot tartalmaz, de a Vas megyéhez kötődő vulkanizmus, illetve a Kőszegi-hegység kőzeteinek sokféleségét jól reprezentálja. A gyűjteményt az 1920-as évek elején dr. Bendefy (Benda) László alapította, és a legtöbb darabot ő gyűjtötte. A későbbiek során Horváth Ernő gyűjtőmunkája eredményezett jelentős számú újabb tételt, aki gyűjtőtevékenységét a megyén túli területekre is kiterjesztette. A Savaria Múzeum állandó kiállításában látható műtárgyak (bazalt, cáki konglomerátum, csatári kő) Vas megyei példákon keresztül nyújtanak információt a történelmi időkben és a jelenkor építőiparában használható nyersanyagok megismeréséhez is.A gyűjtemény 427 db (206 tétel) leltározott műtárgyat tartalmaz, kurátora dr. Vig Károly. Vele is a gyűjtési szenvedély (egészen más a szakterülete) hozott össze. Közös emlék az ásványmúzeum avatása, és folyamatos kapcsolattartás jelzi barátságunkat. Az utolsó gyűjtőútján is együtt voltunk Zemplénben.

Álljon itt az a vers, amelyet sírjánál mondtam el, mint gyűjtőtárs barát:

FOGADD BÉKÉVEL, FÖLDANYÁCSKA

(Horváth Ernő barátomnak – utolsó üdvözlettel)

Évmilliókkal bíbelődtél,
most a végtelen rád szakadt.
Az idő meditál a kőnél,
velünk végez egy perc alatt.

Majd a Semminek nekidőlvén,
hol gyertyalángból korom marad,
túl ajaj obszidián-körén:
csak sóhaj-sötét emlék takar.

A létezés másik oldalán
végleg ráér minden pillanat –
és nincs a távolságnak rácsal

Másoknak több esély jut talán.
Marad a két évszám, mint adat.
– Fogadd békével, Földanyácska!

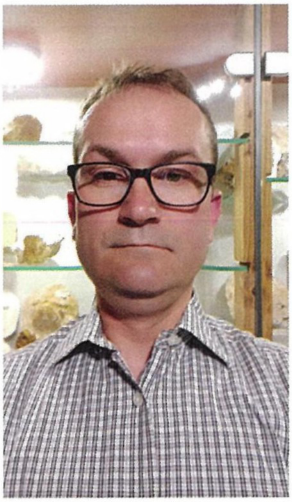
4. MARTON ANDRÁS

Marton Andrással sok évvel ezelőtt ismerkedtem meg, amikor felkeresett, mert érdekelte a Koch Sándor Ásványbarát Kör működése, gyűjtési tevékenysége. Családjával már előtte is járt gyűjteni ráérő idejében (amiből általában neki mindig kevés volt: állandó munkahely, nagy kert, a gazdaság, fakitermelés, méhek...) Alapos és korrekt gyűjtő, igazi közösségi ember. Érdekes anyagot küldött önmagáról és gyűjtési motivációiról. Szó szerint idézem, mert tetszik.

„Ki is vagyok Én, és mit csinálok szabadidőmben? Jó a kérdés, akkor lássuk!

Marton Andrásnak hívnak, a Vas megyei Mesterházán élek, és már gyerekkorom óta érdekelnek a kövületek és ásványok képződése, eredete.

Hát, így lassan, először a fűtésre szánt szénből, építkezésre rendelt kőzetekből gyarapítottam a gyűjteményem. Persze nem egyedül, már ekkor volt egy kis gyűjtő csapatunk, István bátyámmal az élen (később a családjával is gyűjtöttem), jelen időben is vele járok sokszor gyűjteni. Az igazi gyűjtést 2005-ben tudtam elkezdeni Sümeg környékén, és még ebben az évben szerencsésen eljutottam a kis csapattal a nyirádi bauxit bányákhoz. Itt először a meddőhányón, majd később, engedéllyel, a bányagödrökben is gyűjthettünk. Ekkor ez igazi kincsesbánya volt számomra, a gyűjteményem is e köré építettem fel.

Gyűjteménye előtt

Gyűjtés közben

Korim Lászlónál Zemplénben

Családi és baráti körben Tardoson

Ezt követően még sokfelé gyűjtöttem családi körünkben, még a gyerekekkel együtt is. Majd 2009-ben jött egy nagy változás! Megismerkedtem Németh Szabolccsal, majd később Pődör Györggyel is, velük jó barátságot kötöttem, így a mai napig is együtt járunk gyűjteni. Rajtuk keresztül ismertem meg a Koch Sándor Ásványbarát Kör többi tagját is, köztük Gegus Zoltánt. Így már közösen bejártuk országunk több lelőhelyét, bányáját, de voltunk Szlovákiában és Erdélyben is. Az utóbbi időben Szabolcs barátomal a Zempléni hegységbe kutatunk, ahol nemcsak ásványokat, de nagy segítségünkre lévő barátot is találtunk Korim László személyében. Habár László nem geológus, a tudása és gyűjteménye alapján talán tartható a Zemplén geológiai képződményeinek és ásványkincseinek a legjobb ismerőjeként.

A felsoroltakon kívül az utóbbi időben még sok szakemberrel és ásványkedvelő barátokkal ismerkedtem meg. Borbás Zsolt egy-egy gyűjtőúton nagy segítségünkre volt. Később a nagyobb családi körből is csatlakozott hozzánk a Schmidt és a Kiss család.

Ezek után már lehet mondani, hogy van egy kisebb gyűjteményem, mely nálam van kiállítva, és bárki megtekintheti. Vannak is érdeklődők, persze nem tömegesen, és jönnek is a kérdések, pl.: mire jó mindez? Jó a kérdés, hiszen sokszor sérülten, kimerülten érkezünk haza egy gyűjtésből, és a begyűjtött példányokkal még csak ezután kezdődik a munka, hogy kiállíthatóak legyenek. Sok embernek a szabadidő hasznos eltöltését számtalan hobbi, a foci, a kézimunka, a pecázás jelenti. Sokaknak pedig a kocsmáról kocsmára járás? Nekem a mindennapi munkám mellett egyik sem „jött" be. Az igazi tevékenység számomra az, hogy megismerhettem a természet csodás, élettelen, de mégis hajdani élettel teli világát.

Marton András gyűjteménye (részlet)

További haszna még ezen kívül, hogy jókat túrázhatok és az élővilág számtalan és sokszor ritka jelenségeivel is találkozok. Lehet ezt a tevékenységet egyedül és csoportosan is végezni, az adott hangulatunktól függően. A jövőben is szeretném eme tevékenységemet folytatni, és a gyűjteményemet minél több ember számára bemutatni. Bár időm kevés, mégis ***felül írott az-az Én"!***

Innét folytatnám én, saját körvezetői tapasztalatommal. András alapos a gyűjtőmunka során, szinte minden kőzetdarabot megmozgat, észreveszi az egyediséget. Tanulok én is tőle figyelmet, alaposságot és barátságot. Komoly érdeklődést mutat a régió, elsősorban Mesterháza és környéke régészeti emlékei iránt. Ilon Gábor, ismert kutató is felfigyelt rá, legutóbbi (kétkötetes) munkájában több oldalt szentelt András és testvére, István régészeti emlékeinek.

Gyűjteménye zárt vitrines, látványosan és alaposan rendezett.

5. MARTON ISTVÁN

Marton Istvánnal egy kiállítás kapcsán kerültem baráti, majd gyűjtőtársi kapcsolatba. Mesterházán él családjával, feleségével és két szép gyermekével. Szereti a helyet, a szülőfaluját, mert a nyugalom szinte megérinthető és a természethez is közel van.

A hatvanas évek végén született. Az ásványok és kövületek gyermekkora óta érdekelték. Nagyanyja meséi hatására fokozódott a vonzalma, melyek szép, színes történetek voltak a bányász nagyapáról (Amerikában volt bányász). Mint minden kíváncsi gyermek, a szülei által a családi ház kazánjához megrendelt szénben kutakodott, s mindig talált valami kis kincset, csigákat, csillogó markazitot. Gyűjteménye első darabjait ezek a kedves darabkák határozták meg. Később minden családi és iskolai kiránduláson arra törekedett, hogy szerezzen valami „kincset". Többnyire sikerült is kövekkel hazatérnie, és ezzel gyarapítani a kis gyűjteményét.

A kamaszkor, a katonaság, később pedig a családalapítás szépségei és felelőssége háttérbe szorította a természet megkövült kincsei iránti szenvedélyét. De ezen időszak alatt is nyitott szemmel járta a természetet, és rácsodálkozott annak változatosságára. A biztos otthon felépítésével végezve megint feléledt benne a vágy a gyűjtés után. András testvérével beszélgetve kiderült, hogy az ásványok utáni érdeklődésük közös. Az

Mányi fakövülettel

egyik ilyen beszélgetés után vették a bátorságot, és elindultak közösen a Bakonyba gyűjteni. Kezdeti, szinte a vak világba történő elindulásuk sikereket hozott, és ez további kalandokra inspirálta őket. A későbbi túrákra felesége, lánya és fia is velük tartott. Mindig találtak valami érdekeset, szépet, s lassan-lassan ők is lelkes gyűjtők lettek. Nagyon élvezték a pécsi, zempléni és az erdélyi „kavicsázást", gyűjtéseket is. A gyermekei most érkeztek abba a korba, hogy keressék a világban a boldogulásukat, ezért szüneteltetik a közös gyűjtéseket.

A Koch Sándor Ásványbarát Körrel 2009-ben vette fel a kapcsolatot, amikor testvérével meglátogatta Pödör György Vasszécsenyben lévő ásványmúzeumát. Itt kezdődött el egy remek barátság, ami azóta is tart. Az Ásványbarát körben megismert gyűjtőtársak és Andrással történő közös gyűjtések azóta is ünnepnek számítanak neki.

Azok a gyűjtőutak voltak számára a legemlékezetesebbek, amelyek az épp nyiladozó értelmű gyermekeivel voltak kapcsolatosak. Meglátta bennük egykori önmagát, amint a két tíz év körüli gyermek figyelme hol a gyűjtésre, hol pedig a maguk szórakoztatásár irányult. A nyirádi bauxitos meddőkön hason csúszva, kacagva szánkáztak le a vörös dombokon. Fejük tetejétől a talpukig vörösek voltak, mire észrevették, hogy milyen játékot találtak ki maguknak. Mikor hazaértek. szerencsére a feleség még dolgozott. Este kilenc órára sikerült a két gyermeket és a ruháikat kisikálni a vörös porból.

Nagy hatással volt rá egy eddig ismeretlen barlang felfedezése a Bakonyban. Mind a közös megtalálás, mind pedig a feltárás izgalma emlékezetes maradt számára. A legnagyobb élmény az volt, hogy a

Kép a barlangmélyből. Azóta nyoma sincs már ennek a csodának...

A barlangban Marton István és egy szakavatott barlangász

barlangászokkal, egyedüli „civilként" lemászhatott abba a barlangba, amit még ember nem láthatott. Felemelő érzés volt látni az érintetlen, „szűz" cseppköveket. Reméli, hogy egyszer teljesen feltárják és látogathatóvá teszik ezt a bakonyi ritkaságot. Közösen el is nevezték Ásványgyűjtők barlangjának.

Felfedezők valahol a Bakonyban

Kedvenc gyűjtőhelye nincs, de a Bakony a szívéhez nőtt. A kövületeket jobban szereti, talán mert az első gyűjtése egy a falu mellett húzódó volt vasúti töltés oldalából előkerült csiga kőbél volt.

Gyűjteménye egy része két vitrinben volt kiállítva, de bizonyos okok miatt az egyikből kiszorultak. A többség dobozokban pihen, és várja a „szebb napokat".

Kikívánkozik belőlem néhány gondolat Marton Istvánról. Nem alapító tagja a szakkörnek, de az utóbbi évtized egyik legaktívabb tagja. Láttam gyűjteni: alapos, körültekintő és társaira egyaránt figyelmes. A fosziliák világában mély szakmai ismeretekkel rendelkezik.

6. MÉSZÁROS ÁRPÁD

Mészáros Árpáddal egykori tanári-szaktanácsadói koromban, a nyolcvanas években ismerkedtem meg. A körmendi általános iskola igazgatója volt akkor (mára már nyugdíjas, de aktív), én pedig a Vas Megyei Pedagógiai intézet közművelődési szaktanácsadója. Tanácsadói munkám egyik tevékenysége éppen a vasi iskolák kallódó ásvány- és kőzetgyűjteményének regisztrálása és felmérése volt, és segítségadás a rendszerezéshez. A feltérképezési munkám során gyakran beszélgettünk egymással, s láttam rajta, hogy szívén viseli az ásványok, kőzetek sorsát, maga is alkalmi gyűjtő. Évek, évtizedek múltak, néha találkoztunk, de a munkánk mindkettőnknek sok elfoglaltságot adott. Az utóbbi években felkért arra, hogy az iskolában található gyűjteményét nézzem át szakmailag, és segítsem a cimkézést. Akkor döbbentem rá, hogy az egykori, kissé elhanyagolt gyűjtemény milyen gazdag lett. Hozzáteszem: nemcsak gazdag, igényes is. Érdemes életrajzával és gyűjtési munkájával, illetve a gyűjteménnyel jobban megismerkedni.

1956-ban, Körmenden született, s azóta is ott él. Általános és középiskoláit is ebben a városban végezte. Biológia-földrajz szakos tanári végzettsége és főiskolai évei Pécshez, míg a fizikából megszerzett kiegészítő

Iskolai bemutató tanítványaival

szakon és a pedagógiai egyetemi képesítés tanulmányai Szombathelyhez kötik. 46 évet töltött a katedrán, s közben 26 évig intézményvezetőként dolgozott. Több cikluson át vállalt megyei és helyi szinten közoktatás politikai szerepkört, többek között oktatási, kulturális és ifjúsági bizottsági elnökként.

Közéleti tevékenysége során kistérségi civil közoktatási egyesületet hozott létre és vezetett. Tagja a körmendi Honismereti Egyesületnek, részt vett a helyi újság, a televízió kiadványainak és műsorainak szerkesztésében. Jelenleg is a körmendi rádió külsős munkatársa.

Középiskolai éveit követően geológus akart lenni, amitől a matematika felvételi követelményei tántorították el. Az általános természeti földrajz, azon belül is a geológia, a litoszféra kialakulása, felépítése, összetétele, annak változásai érdekelték. A főiskolára beadandó kőzetgyűjteménye összeállítása során fogta el a csodálat, majd kialakult a mineráliák iránti szenvedélye. A hazai tájakon való átutazásai során sok helyütt érintették azokat a főként meddő bányákat, útbevágásokat - Rudabánya, Esztramos, Úrkút, Kőszegi hegység, Soproni hegység, Ság hegy, Balatonarács, Börzsöny, Komló, Kossuth-Pécs-Vasas stb. -, ahol a kőzetgyűjtő szenvedélyének is élhetett.

Egy asztal a sok közül

Iskolai börze a diákoknak

Nem feledkezett meg azokról sem, akik segítségével létrehozta a Kölcsey Utcai Általános Iskolában - ma Boldog Batthyány László Általános Iskola - egy 4 szekrényt megtöltő, különböző szempontok alapján rendszerezett kiállítást. Az alapgyűjteményt a temesvári Themák Ede által összeállított iskolai oktatóanyag, illetve a saját gyűjtése és az iskola részéről vásárolt darabok adják. Ehhez kőzet- és ásványadományokkal, valamint szakmai segítséggel Pődör György és Kóbor János is hozzájárult.

Kétévente kőzetkiállítást és börzét szervez még ma is az iskolában. Célja, hogy a közeljövőben a megye iskoláinak érdeklődő és már kisebb gyűjteménnyel rendelkező diákjai körére kiszélesítse ezeket a találkozókat, ahol szakmai felügyelet mellett akár cseréket is meg lehet majd valósítani.

Elérhetősége: 9900 Körmend, Dózsa Gy. u. 9.

A gyűjtemény megtekinthető: Boldog Batthyány László Katolikus Általános Iskola, Körmend, Kölcsey u. 12., főépület, emeleti folyosó.

7. NÉMETH SZABOLCS

1982. április 17-én született Szombathelyen, jelenleg is itt él. Az általános iskola után a Savaria Szakközépiskola elektronikai műszerész szakára járt, majd Győrben végezte el az egyetemet. Végzettségét tekintve villamosmérnök, sokáig orvosi műszerek szervizelésével foglalkozott. 2009 óta méhészkedik. Az ásványok, kövületek gyűjtése mellett másik hobbija a zenélés.

Ásványokat, kövületeket, sőt, néha érdekesebb kőzeteket is gyűjt, főleg Magyarország területéről. Gyűjteményben kevés a vásárolt anyag. Nagyjából két éve saját gyártású gépekkel csiszolatokat készít, mert számára nagyon izgalmas terület ez is. A gyűjtőtársakkal közösen gyűjtött kövek mind egy-egy emléket hordoznak magukban, és ez fontosabb a gyűjtött darabok pénzbeli értékénél – vallja.

Részlet Németh Szabolcs anyagából

Részlet Németh Szabolcs anyagából

Az utóbbi másfél évtizedben baráti viszonyt alakított ki Korim Lászlóval, a kishutai „köves emberrel". Nagyon sokat köszönhet neki, rengeteget tanult tőle, s remélem, ez a kapcsolat nem szakad meg.

Szeretett Ausztriában is gyűjteni a csoporttal, de az utóbbi időben egyre nehezebb lett ott is ez a tevékenység. Ő is úgy látja, hatalmas potenciál van a határon túli területek, főleg a burgenlandi helyek magyar szemmel való feltérképezésében.

Szabolcs a Savariában az egyik legkedvesebb tanítványom volt, s azóta is tart a barátság. A kezdetekről és a folytatásról - személyes okokból - szeretném saját szavaival folytatni.

„Nagyjából 10 éves lehettem, amikor iskolánkban ásványgyűjtő túrát hirdetett az akkor még létező Gyermekek Háza, melyre egyik osztálytársammal jelentkeztünk is. A Bakonyba mentünk az akkor még működő úrkúti mangánbányához. Gyuri bácsi volt a túravezető, Jani bácsi a hangulatfelelős. A túra élményei, illetve a rengeteg kő, amit hazacipeltem, annyira magával ragadott, hogy ez életem végéig elkísér. Édesanyám személyesen ismerte Pődör Györgyöt, a Szombathelyi Koch Sándor Ásványbarát Kör vezetőjét, így pár hét után én lettem az akkori tagság legfiatalabbja.

A Szombathelyi Koch Sándor Ásványbarát Kör, a MAMIT tagjaként számos túrán vettem részt az ország több gyűjtőköreinek tagjaival. Hogy mit is jelent számomra az ásványok, kövületek gyűjtése? „Saxa Loquuntur", vagyis „a kövek

beszélnek". Ha felveszünk a földről egy ásványt vagy kövületet és jól megfigyeljük annak formáját, színét, szerkezetét, megérezzük, mit akar mondani nekünk az a kő, képet kaphatunk a múlt egy szeletéből. Minél több ásványt, illetve kövületet vizsgálunk meg, annál tágabb ismereteket szerezhetünk a földtörténet részegységeiről. Másrészt, ha a barátainkkal gyűjtött kődarab bekerül a vitrinbe, akkor már a közösen eltöltött időről, élményekről is mesélnek a kövek. Ezek az élmények talán a legfontosabbak.

Az egyik ilyen felejthetetlen történetet szeretném elmesélni Pásti Jánossal. Tolcsván, a görög katolikus temető mellett elhaladva Jani bácsi az „... engedj haza országodba engem..." éneket dúdolgatta, amikor tőlünk jobbra éppen temetés zajlott. Hát az ott egybegyűltek arckifejezését soha nem felejtem el. Lehajtottuk a fejünket és lélegzetvétel nélkül sietősen továbbhaladtunk. Utólag hosszú éveken keresztül felemlegettük ezt a pár pillanatot.

Kövületek szempontjából a Bakony, ásványokat figyelembe véve a Zempléni hegység talán a leggazdagabb. Mindkét terület rendkívül változatos. Gyűjtőszenvedély: az egyik legfontosabb az életben a kőgyűjtés szakadó esőben, tűző napon, hóviharban. Gyűjtőbarátság: az ásványgyűjtésen kívül is segítjük egymást, jóban, rosszban.

Geológiai séta Bakonycsernyén

A nyirádi bányában Pődör Györggyel

A Szombathelyi Koch Sándor Ásványbarát Kör tagjaként szinte az egész megyében rendeztünk kiállításokat, nem kis sikerrel. Egyedül is voltak kiállításaim, ebből a legnagyobb sikert az alábbi aratta: „Saxa Loquuntur – A kövek beszélnek" című földtani kiállítás a NYME-SEK Forrásközpont aulájában. A gyűjtőtársaimmal saját magam gyűjtötte kövek mind egy-egy emléket hordoznak magukban, és ez fontosabb a gyűjtött darabok pénzbeli értékénél. Hálás vagyok a sorsnak, hogy az egyik legrégebben, folyamatosan működő ásványgyűjtő kör tagja lehetek, mely nagy örömmel tölt el. Körünk a szó legnemesebb értelmében véve Baráti Kör, melyet a számtalan közös túra, az együtt megélt élmények, az egymásra figyelés és a barátság tart össze. Az egyik legnagyobb feladat számunkra az előbb említett Baráti Körünket a múltból építkezve fenntartani, és a jövő nemzedéke számára átadni, továbbadni.

Legyen így! Én úgyis szívesen átadom neki a stafétabotot. Jobb kezekbe nem is kerülhetne!

Részlet Németh Szabolcs anyagából

8. PÁSTI JÁNOS (ALAPÍTÓ TAG)

Édesanyja korai halála miatt nehéz sorsú gyermekkora volt. Végtelenül kíváncsi természetű fiatalként tele szorgalommal, tehetséggel, de a kezdetektől szerényen élt. Közösségi természete is korán kialakult, cserkész élményei egész életét végigkísérték. Nagynénje, Pásztói Margit óvónő nevelte nagy szeretettel.

Középiskoláját a Faludi Ferenc Gimnáziumban végezte. A Selmecbányáról Sopronba, majd Miskolcra került egyetem fémkohász mérnök szakán szerzett diplomát 1954-ben. Két évet dolgozott egy fegyverek alapanyagát gyártó hadiüzemben részlegvezetőként.

A forradalom leverése után nyugatra sodródott. Új-Zélandon telepedett le, egy postai telefonszerelő vállalatnál dolgozott. Csodálatos élményeit kéziratban őrzi naplója.

Itthoni övéit rendszeresen támogatta anyagilag. 1964-ben váratlanul hazajött, honvágya erősebb volt a kinti lehetőségeinél. A Mezőgépgyárban dolgozott, de nem vállalt képesítésének megfelelő munkát. Munkatársai szerették, megbecsülték.

Pásti János gyűjteménye

Részlet a kiállított anyagokból

Segítőkész, egyenes, jószívű és szókimondó, takarékos, a természetet értve szerető Ember volt.

Sokat olvasott, állandóan képezte magát. Az apjától örökölt fotózás szeretete végigkísérte életét. Ismeretterjesztő előadásait az ásványok, gyógynövények és gombák világáról saját készítésű diák vetítésével szemléltette. És vitte alkalmi bemutatókra a gyűjtő utakon szedett köveket, növényeket, gombákat, amelyekből jutalmazta is a jól szereplő fiatalokat. Életeleme lett az ismeretek, a tudásának továbbadása. Szombathely kulturális intézményei hasznosították klubjaikban, szakköreikben (MMIK Búvár klub, Kerekerdő Alapítvány, Gyermekek Háza Süni klub, TIT Asztaltársaság) tehetségét.

Megbecsült tagja és társai nagy részének barátja is volt a Koch Sándor Ásványbarát Körben, a Szombathelyi Gomba- és Gyógynövénygyűjtő Klubban, a Vasi Múzeumbarát Egyletben, a Kerekerdő Alapítványban, a Kámoni Arborétumért Egyesületben, az Amatőr Csillagászati Egyesületben.

Táplánszentkereszt önkormányzata jóvoltából Pásti János emléke tovább élhet még az őt ismerők emlékezetén túl is. A Bakófai volt Erdődy kiskastély egy helyiségében látható mindaz tárgyiasult formában, ami az ő életének és munkásságának az öröksége.

Részben egy enteriőr megidézi lakóhelyét bútoraival – íróasztala, könyvespolca, vitrines szekrénye a világító köveivel – a szombathelyi Nárai utcából. Itt írta feljegyzéseit, készült az előadásokra, a gyűjtő utakra. Sokat rádiózott, szívesen hallgatott komolyzenét.

Pásti János dolgozószobája

Az emlékszoba tárlóiban életének, iskoláinak és közösségi munkásságának dokumentumai láthatók, illetve gyűjtéseinek két fő területét ölelik fel. A helyiség nagy falát betöltő polcokon ásványok, kőzetek láthatók. A gyűjteményben néhány nagyobb ásvány is látható: kalcitok Egerfelnémetiből, Beremendről, Sümegről, Pilisjászfaluból. Opál a Zemplénből, gipsz Csordakútról, kokárdás kalcit az úrkúti Bocskor-hegyről, cseppkő Szársomlyóból, jáspis Erdőhorvátiból, szerpentin Bernsteinből. Három asztali tárlóban nézhetők meg a fosszíliák, ősmaradványok: nummulitesek Úrkútról, Kislődről, Halimbáról, Gántról, Csordakútról, tengeri sünök, csigák, osztrigák Sümegről, Pusztamiskéről, Pénzesgyőrből, Ódörögdről, ammoniteszek a Bakonyból, kovásodott fák Várpalotáról, Devecserből.

A múzeumlátogatók felvételről meghallgathatják Pásti János előadásában a bányász himnuszt, amit oly előszeretettel énekelt rendezvények végén, hallgatósága nagy örömére. A „jó szerencsét" köszöntéssel is – amit gyakran használt – a selmecbányai anyaiskola három szakának (erdész, bányász, kohász) összetartozását erősítette hagyományként.

Pásti János és Pődör György

Az emlékszoba 2016-ban készült el. 2022. októberétől a kastély homlokzatán gránit tábla őrzi a természettudós polihisztor emlékét. Dr. Tóth József barátjával írt tanulmányaik „A Szombathelyi parkerdő növényvilága" és az „Adatok Szombathely környékének növényvilágához" címmel jelentek meg. Összeírta Vas megye mikrogombáit. A Kertészeti Egyetemen 1999-ben „gombaszakellenőri" képesítést szerzett. Egy 2021-ben Olaszországban kiadott falinaptár decemberi lapján „világító köveit" láthatjuk.

Betegágyán, ereje fogytán egy öröme maradt. Együtt énekeltük a bányász himnuszt, a Stille Nachtot, a Te Deumot és II. János Pál pápával felvételről közösen a Pater Nostert. Így ment el 2012. nagycsütörtökén…

A szakkörvezető az alábbi szavakkal búcsúzott el a kör nevében:

Tisztelt Gyászolók, barátok, ismerősök és tisztelők!

Nagycsütörtökön, mint hideg kés, szívünkig hatolt a hír: kórházi ágyán elhunyt barátunk, gyűjtőtársunk, Pásti János, vagy ahogy fogalmazhatnánk, mindenki Jani bácsija. Talán a sors figyelmeztetése a nap: a sötétzsolozsma, az oltárfosztás, az utolsó vacsora napja, amikor elnémulnak még a harangok is.

A gyertyatartón kihunyó gyertyák figyelmeztetnek a Szenvedőt magára hagyó tanítványok hűtlenségére, az Apostolok félelmére. Ez a nap, amelyről úgy beszélünk, a „harangok Rómába mennek". Kedves János! Te messzebbre mentél! Odaátra! Sorsoddal megbékélve, ahogy éltél. Talán a *Korintusiakhoz* írt levél sorait idézhetném a hír hallatán bennem felmerült gondolatok rendezése ürügyén: „Akkor aláveti magát annak, aki neki mindent alávetett".

Régi barátság a miénk, ugye, János! Egy közös, nagy szenvedély hozott össze bennünket: az ásványok, kőzetek, a természet, a Földanya szeretete. Sok évtizedes emlékek tolulnak fel bennem: a Bakony ölelő völgyei, a Tűzköves árok, Zebegény, Mátra, s a feledhetetlen zempléni táj, az aranygombos Telkibányával. Aztán a már odaát – talán éppen Téged üdvözlő-barátok: Horváth Ernő, Rábai Gábor, Nagy Károly… Sajnos, folytathatnám a sort tovább: tegnapban matat a lélek, de jaj, az arc, a mozdulat, az ének már csak emlékeinkben, s egy-egy kósza gyertyalángban él tovább.

Igen: az ének, amit szívből és szépen csak Te tudtál elénekelni, mégis amire a régieket és az új gyűjtőtársakat te tanítottál, hogy „Szerencse fel"…

Rád végtelenül igaz, hogy „nem kincs után sóvárgok én", mert minden kincsedet szétosztogattál, a tudásodat előadásokon, beszélgetésekkor, barátságodat egy-egy figyelmeztető szóban, odafigyelő mozdulatban, szeretetedet a gyerekek, a leendő gyűjtők, kis geológusok, botanikusok és csillagászok nevelésében, hitedet az emberek megváltoztathatóságában, s ásványgyűjteményedet, melyet egy, a gyerekekkel foglalkozó alapítványra hagytál. Hogy is mondhatjuk? Az angyal után mindig űr marad, s mint fekete lyuk, befelé ragyog. Most még sok magába zuhant diribdarab az érzés, de gyönyörű kristállyá növeszti lelkünkben emlékedet a gyógyító idő.

Az ember múlandó, lám, egy-egy kődarab évmilliókkal „túléli". Hogy is írja Sirák a Könyvek Könyvében: „Az embert földből teremtette az Úr, s azt akarja, hogy oda újra visszatérjen. Pontosan kimérte napjainak számát, megszabta annak idejét." Mit tehetnék én, a barát még ehhez? Hisz befejezhetetlen életünket átszövik befejezett titkok, megsejtett felismerések. Mint felhúzott óra, járnak le lehetőségeink, s reményeinket esélyeinkhez igazítva téblábolunk a nagy ismeretlen várótermében. Barátaid, gyűjtőtársaid nevében búcsúzom Tőled!

Kedves János, Jani, Jani bácsi! Nyugodj békében!"

9. PŐDÖR GYÖRGY (ALAPÍTÓ TAG, A KÖR VEZETŐJE)

Egy kis önvallomás: Nem vagyok könnyű helyzetben, amikor önmagamat kell itt a tizenkettő alapító között megjelenítenem. Hosszú, de szép évtizedek állnak mögöttem, melyek során négy fontos dolog foglalkoztatott egyforma belső késztetéssel.

Első helyen állt a CSALÁD. Ezt nem előzhette meg semmi életem során: a szüleim és a testvéreim (sajnos, már nem élnek), feleségem és gyermekeim, meg a felnőtté váló unokáim jelentik mindennapjaim örömét, gondját és büszkeségét.

Második helyen volt sokáig életem fontos tevékenysége, a MUNKA, amelyet nyugdíjas éveim kezdetéig a TANÍTÁS jelentette. Itt nem a középiskolai igazgatóként eltöltött tíz évre gondolok, bár az is nagy kihívás volt, hanem a szakmai órák hangulatára, tanítványaim sikereire, s a tantestület remek közösségére, melyek a munkámat segítették évtizedeken át. Aztán a nyugdíjas lét mindent megváltoztatott: az első években gyakran arra ébredtem, elkések az iskolámból, aztán később lekötött a kert a sok fával és nagy munkaigénnyel.

Harmadikként említeném az irodalmi tevékenységemet, mely gyermekkorom óta foglalkoztatott. Talán még valahol fellelhetőek az első próbálkozásaim, melyek versanyaga a görög történelem (kedvencem volt) alakjainak megidézése volt. Sokat köszönhetek a helyi sajtó irodalmi szerkesztőinek, akik rendszeresen jelentettek meg tőlem verseket. Aztán jött a SOR, a tíz (akkor még) fiatal vasi költővel, s velem. Innét nem is volt megállás, s ma is napi rendszerességgel írok, szerkesztek, lektorálok.

Végül, de nem utolsósorban említem meg az ÁSVÁNYGYŰJTÉST, mert ez is gyermekkori „betegségem", s büszkén gondolok vissza az első ásványomtól a múzeumon át a mai munkáimig.

Az a 25 év, ami a gyűjtőtúrák kezdetétől a végéig eltelt, számomra a legszebb gyűjtőévek voltak. A háromnapos túrák közös élményei feledhetetlenek, nemcsak számomra, de feltehetően a „kis gyűjtők" számára is.

Összegezve: az életemet meghatározó hármas tevékenység kitöltötte életem elmúlt évtizedeit, és emlékei ma is meghatározzák életvitelemet.

Életrajz a Wikipédiából:

Pödör György (Vasszilvágy, 1948. szeptember 24.) magyar mérnök-tanár, szakmérnök, ásványgyűjtő, múzeumvezető, költő, szakíró.

Életpályája

Pődör György 1948. szeptember 24-én született Vasszilvágyon. Édesapja, Pődör József a helyi gépjavító vezetője, édesanyja, Vörös Anna kertész volt. 1967-ben a szombathelyi gépipari technikumban érettségizett, Dunaújvárosban (1971 – fémszerkezetgyártó), Budapesten a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen (1973 – mérnök-tanári, 1996 – közoktatás vezetői), majd a Veszprémi Egyetemen (2002 – minőségbiztosítási szakmérnöki) szerzett diplomát. Egy évet a zalaegerszegi építőipari szakközépiskolában, majd Körmenden, a főiskolán tanított. 1975-től nyugdíjazásáig a szombathelyi Savaria Szakközépiskola mérnök-tanára, tíz évig igazgatója. Jelenleg Vasszécsenyben él. Felesége Kusler Erzsébet, gyermekei Csaba (1974) és Zoltán (1976). 2017-ben megkapta a Magyar Kultúra Lovagja elismerést. Vasszilvágy díszpolgára (2018).

Szakmai tevékenysége

Közel négy évtizedes pedagógus pályafutása során elsősorban a szakmához kötődő szakmai tantárgyak oktatásával foglalkozott, de szaktanácsadóként és igazgatóként is a diákok érdekeit és a minőségi oktatást tartotta elsődlegesnek. Számtalan megyei és minisztériumi elismerés mellett a MÁV-tól a Pro Ferovia díjat szakírói tevékenységéért kapta meg. Közel félszáz pedagógiai publikációja mellett 16 oktatási segédkönyv szerzője, egy példatár társszerzője volt. Igazgatósága alatt jelentős fejlődésen és fejlesztésen ment keresztül a szakközépiskola.

Ásványgyűjtői tevékenysége

Az ásványok és kőzetek iránti elkötelezettsége gyermekkora óta meghatározta életét. Gyűjteményének egy része az általa kialakított vasszécsenyi ásványmúzeumban került elhelyezésre.

Indulásakor tagja volt a Magyar Minerofil Társaságnak, később létrehozta és azóta is irányítja a vasi Koch Sándor Ásványbarát Kört. A Kőszegi-hegység és a Vashegycsoport ásványairól készített publikációi, illetve egyéb ásványtani cikkei a régió folyóirataiban, újságjaiban jelentek meg.

Előzetes információk a múzeum látnivalóból: a vitrinekben látványterv alapján elrendezett kristályok, ásványok, kőzetek és kövületek (ősmaradványok) láthatók. A falakon körben a történelmi magyar bányavárosok címerei és leírásuk olvasható.

A múzeum kiemelhető érdekessége az Európában sem mindenütt egyformán ismert bányász védőszentek faszobrai. Szent Borbála, Árpádházi Szent Kinga, Szent Anna (Joó László alkotásai), Szent Katalin (Vol-

Részlet az ásványmúzeumból

ner Gábor alkotása) és Szent Ilona (Lebedy János alkotása) A három első védőszent történetét a sorozat első könyvében, *A tizenkét drágakő legendája* című kötetben olvashatja az érdeklődő, a további kettőről itt szeretnék tájékoztatást adni.

Az ásványmúzeum épülete Vasszécsenyben, a Gyöngyös utcában

Rumi ásványkiállítás megnyitója (2009)

Ám mielőtt belemélyednék a Szent Katalin történetbe, meg kell jegyeznem, hogy az irodalom három Szent Katalint ismer:

1. **ALEXANDRIAI az** ércbányászok védőszentje, 282-305 Egyiptom
2. **SZIENAI** Európa egyik védőszentje, 1347-1380 Siena, Olaszország
3. **GENOVAI** a kórházak, betegek egyik védőszentje, 1447-1510 Olaszország

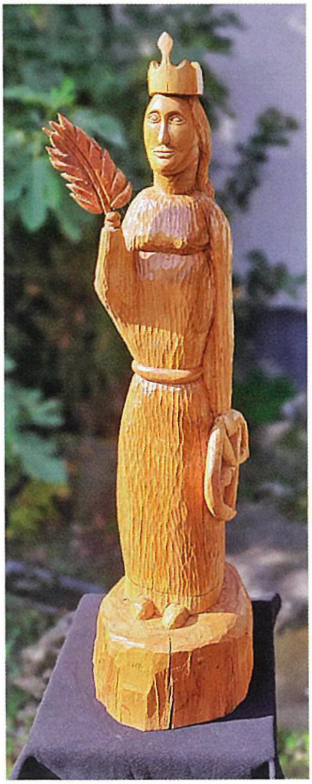
Mindhármuk történetét egy triptichonban megírtam. Ide csak az alexandriait vettem bele, talán érdekes lehet élettörténete. Nekem az volt.

Alexandriai Katalin, vagy egyházi nevén Alexandriai Szent Katalin (282 körül - 305) bizonyos keresztény hagyomány alapján alexandriai szűz és vértanú, aki Maximinus Daia római császár idejében élt.

Történetét és alakját vitatják, és alexandriai Dorottya és Hüpátia életrajzi ötvözéséből született legendának tartják. Mindenesetre a történet szerint királyi családból származott, akinek Maximus római császár megparancsolta, hogy a pogány vallásnak áldozzon a keresztény hívőkkel együtt, amit a tizennyolc éves Katalin megakadályozott. Elfogták, bíróság elé állították, de környezetében mindenkit megtérített, bölcsekkel, katonákkal és a királynéval együtt A császár bosszúból mindet máglyára küldte.

A 18 éves Katalin ekkor a templomba sietett, hogy az áldozattól visszatartsa a keresztényeket. Elfogták, a császár elé vitték, akit a Szent kereszt üdvözítő erejére figyelmeztetett. A császár erre összegyűjtötte 50 filozófusát, hogy győzzék meg a leányt, de Szent Mihály arkangyal olyan erőt adott neki, hogy megtérítette a bölcseket is, akiket a császár ezután tűzhalálra ítélt. Katalint is halálra ítélték. Először érczúzó késes kerékkel akarták kivégezni, de az összetörött (ez látható a szoboralak kezében), végül Katalint fővesztéssel végezték ki. Emléknapja november 25. Diákok, filozófusok, ügyvédek, könyvtárosok, nyomdászok, kerékgyártók és az ***ércbányászok*** védőszentje.

És álljon itt az alakját megörökítő szonett:

Alexandriai Szent Katalin faszobra a múzeum előtt

ALEXANDRIAI

282-305 Egyiptom

A történet lehet, hogy legenda csupán,
hogyan élt s halt a ciprusi királyleány.
Hite nagy volt, műveltsége tudós-humán,
ötven tudósból nem tagadta meg sehány.

Ki Istenében szilárd, testben sem puhány,
császárnak, kísértésnek, kínzásnak ellenáll,
hitetlen korban csak a rossz élhet buján,
tudja, látja, hamis idők kora lejár.

Hiába forog a késes tépőkerék,
akár az életet egy bárddal elvegyék,
öröknek őrzi azt templomkő meg ima.

Utolsó pillanatában a retina
megnyílni talán a vágyott mennyet látja,
de példáját talán sok évszázad áldja.

Szent Helena faszobra
a múzeum előtt

A Szent Helena (Ilona) szobrot Lebedy János készítette, belefaragva Nagy Konstantint, a szögeket és a keresztet egyaránt, vagyis az egész legendát. Tartósítása égetéssel történt, ezért a sötét tónus.

Szent Ilona (Heléna) az általam ismert bányász védőszentek 5. személye, aki még a régészek védőszentje is. Rendkívül érdekes az életrajza, ugyanis Heléna kutatta fel az eredeti keresztet, amelyre Jézust felfeszítették, s nem mellesleg Nagy Konstantin édesanyja volt. Ilona 250 körül születhetett, valószínűleg a bithyniai Drepanum városban. Erre biztos adatunk nincs, de a történészek ezzel magyarázzák, hogy Nagy Konstantin a várost Helenopolisznak (vagyis Ilonavárosnak) nevezte el, feltehetően azért, hogy megtisztelje anyja születési helyét. Ilona egyszerű családból származott, Szent Ambrus úgy tudja, hogy apjának vendéglője volt, s Ilona is ott dolgozott. Itt ismerte meg és vette feleségül Constantius Clorus, aki aztán 293-ban császár lett. A császárhoz azonban már nem illett a vendéglős lánya, ezért elbocsátotta Ilonát, és új házasságot kötött. 306-ban Ilona fia lépett a trónra Nagy Konstantin néven. A császár maga mellé vette anyját, s megajándékozta a császárné címmel, Ilonát ettől kezdve Flavia Julia Helena Augustának hívták. Konstantin szabad kezet adott Ilonának a birodalmi kincstár felett, nevét és képét ráverette a pénzekre. Ő pedig jóra használta mindezt: utazásai során mindenütt törődött a szegényekkel, sokakat kiszabadított a börtönből és a bányából, másokat visszahívatott a számkivetésből. Nem tudjuk, mikor tért meg. Caesareai Euszébiosz szerint a fia térítette meg, ezzel szemben Szent Ambrus Konstantin megtérítését tulajdonítja anyjának. Egy bizonyos: Ilona példaszerű keresztény életet élt az erények és az irgalmasság cselekedeteinek gyakorlásával. Sokszor egyszerű ruhában vegyült el a hívők között, így vett részt a liturgián, máskor szegényeket hívott meg asztalához, és saját kezével szolgált fel nekik. Rendkívül okos asszony volt. 326-ban

szentföldi zarándokútra indult. Végiglátogatta Palesztina szent helyeit, és templomokat építtetett Betlehemben, az Úr születésének helye fölé és az Olajfák hegyén, a mennybemenetel helyén. A hagyomány szerint Jeruzsálemben, a Golgotán megtalálta a Szent Keresztet és a szenvedés más eszközeit is. Erről Aquileiai Rufinus a következőket írja egyháztörténetében a 4. század végén: „A niceai zsinat idején Ilona, Konstantin édesanyja, ez a hitével és vallásosságával egészen egyedülálló asszony isteni intések alapján Jeruzsálembe ment, és az ottaniak segítségével kereste a helyet, ahol Krisztus szent testét keresztre feszítették. A helyet azért nem volt könnyű megtalálni, mert az üldözések idején egy Vénusz-szobrot állítottak föl a Golgotán, hogy aki Krisztus tiszteletéért odamegy, úgy tűnjék, Vénuszt tiszteli. Ezért a keresztények elkerülték a helyet, s az már majdnem feledésbe merült. Amikor Ilona égi jel alapján rátalált a helyre, eltávolíttatott onnan mindent, ami a pogány kultuszhoz tartozott, és a mélybe ásva (egy sziklaüregben) megtalálták a három keresztet. A megtalálás örömét csak az zavarta, hogy a kereszteket nem lehetett egymástól megkülönböztetni. Ott volt ugyan külön Krisztus keresztjének felirata is, de nem lehetett meghatározni, melyik kereszthez tartozik. Az emberi tudatlanság isteni segítségre szorult. Történt, hogy a város egyik előkelő asszonya megbetegedett, és már a halálán volt. Makariosz jeruzsálemi püspök amikor látta, hogy Ilona és a vele lévők nem tudják eldönteni, hogy a három közül melyik Krisztus keresztje, így szólt: »Hozzátok ide a talált kereszteket, és Isten mutassa meg nekünk, melyik volt az Úré!« Ezután a királynéval és kíséretével együtt bement a beteghez és térdre borulva így imádkozott: »Uram, ki arra méltattál minket, hogy az emberi nem üdvösségét egyszülött Fiad a kereszt elszenvedésével hozza meg, és most szolgálód szívébe sugalltad, hogy megkeresse azt a boldog fát, amelyen üdvösségünk függött, mutasd meg a három kereszt közül azt, amely az Úr dicsőségét szolgálta, vagy azt mutasd meg, mely kereszteken haltak meg a latrok. Mutasd meg azzal, hogy ez a félholt asszony, ha az üdvözítő keresztje érinti, térjen vissza a halálból az életre!« Ezek után hozzáérintették az asszonyhoz az egyik keresztet, de nem történt semmi. Hozták a másikat is, de akkor sem történt meg a kért gyógyulás. Amikor azonban odahozták a harmadik keresztet is, az asszony kinyitotta a szemét, fölkelt, és sokkal fürgébben, mint betegsége előtt, járni kezdett. Visszanyerte egészségét és magasztalta Isten hatalmát. A császárné e jel láttán fogadalmának megfelelően azon a helyen, ahol az Úr keresztjét megtalálta, királyi pompával ragyogó templomot építtetett. A szegeket,

melyekkel az Úr testét a fára szegezték, elvitte a fiának. Ezekből az zablát és sisakot csináltatott, melyeket hadviselés közben használt. A császárné az üdvöt hozó fa egy részét is elvitte fiának, a másik részét ezüst tokba foglaltatta, és otthagyta Jeruzsálemben. Ezt ma is nagy tisztelettel őrzik. Jámborságának egy másik jelét is a városban hagyta: meghívta ebédre az Istennek szentelt szüzeket, s azt mondják, olyan tisztelettel fogadta őket, hogy szolgálóruhát öltött, és maga szolgálta föl a mosdóvizet, az ételt és az italt. A földkerekség parancsoló urának édesanyja Krisztus szolgálóinak szolgálója lett. E legendáról sem a palesztinai történelmet jól ismerő Caesareai Euszébiosz, sem Jeruzsálemi Szent Cirill nem szólnak. A Szent Ambrus által szent emlékezetű nagyasszonynak nevezett Ilona 330 körül halt meg ismeretlen helyen. Testét Rómába vitték, és a Via Labicana mentén egy kör alaprajzú mauzóleumban temették el. A római zarándokok az ő sírját is fölkeresték. Ereklyéit az egyik hagyomány szerint a császár Konstantinápolyba, a saját mauzóleumába vitette, ahonnan 1212-ben Velencébe vitték át. Egy másik hagyomány szerint az ereklyék 840-ben Franciaországba kerültek, ismét más forrás szerint 1140-ben a római Ara Coeli bazilikába vitték őket. Mauzóleumából csak romok maradtak, a szarkofág a Vatikáni Múzeumban található.

Ilonát a keleti egyházban május 21-én, nyugaton augusztus 18-án ünneplik. Az építészek védőszentje, földrengés, tűzvész ellen is kérik oltalmát. Ábrázolásai a Szent Kereszthez kapcsolódnak: pénzeken, ikonokon és ereklyetartókon Nagy Konstantinnal együtt a kereszt mellett áll. Ha egyedül ábrázolják, császárnői ruhában van. Attribútuma a kereszt. A Szent Kereszt megtalálásának képein a 13. századtól fordul elő.

A HARMADIK KERESZT

Szent Ilona legendája

Bölcsek figyelték a nagy galaxis-távolt,
a megváltásból csak pár rozsdás szög maradt.
Longinus is megtért, Mária-ég gyászolt,
a feketére vált csillagfátyol alatt.

Korok jöttek korra, sok keresztet tákolt.
Hol az űr hideg, ott a remény sem szabad.
Szívekben dermedten várt az a kis jászol,
s az isteni jelben hinni vágyó hadak.

Volt császárné, vendéglős lánya és anya,
hite éltette, nem a hívság aranya,
mert tudta, nem volt legenda a szent kereszt.

Istenére lel, kit reménye nem ereszt,
Golgotától Rómáig hosszú még az út,
hinni kell fiában s e jelben győzni tud!

*(Szent Ilona(Heléna) a régészek és
a bányászok védőszentje emlékére)*

Tenyérnyi kristálycsendélet

10. SERCZIK KÁROLYNÉ ÉS SERCZIK KÁROLY (ALAPÍTÓ TAGOK)

„Kerestem az utat, a patakot,
a nádast, a cserszagú erdőt...
s közben megtaláltam a Hazámat."
(Fekete István)

A fenti szép idézettel kezdte a kötetrészhez írt bemutatkozó írását Serczik Károlyné (Margó), akiről nehéz elfogulatlanul írnom. Férjével együtt alapító tag volt a kezdetektől, s kedves pedagógus mosolyával könnyen beilleszkedett a csapatba. Örömmel jöttek, ha kocsikkal mentünk, s szívesen vállalt irányító munkát a Barangolás sorozatunkban, akár a Gyermekek Háza, akár iskolája, a Gothard volt a lebonyolító. Röviden róla annyit, hogy Szegeden végzett földrajz-testnevelés szakon, megyei

Egy kedves emlék 2008-ból: gyűjtőúton valahol a Bakonyban.
Balról: Baki Endre, Serczik Károlyné, Serczik Károly és Pődör György

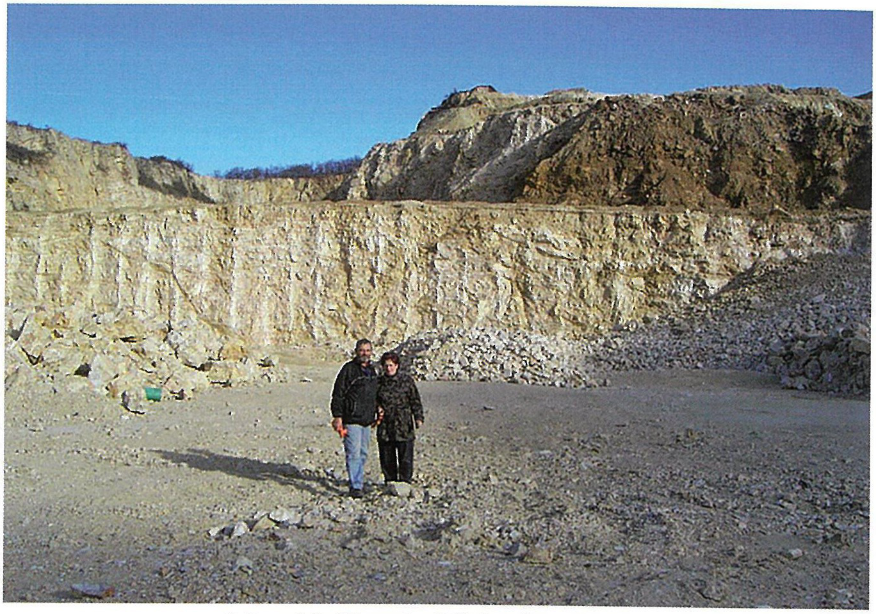

Két gyűjtőhely közt megállva (Bakony, 2007)

ösztöndíjasként Egyházasrádócon kezdett el tanítani, onnét került a Dózsa György utcai iskolába, ahol húsz éven át tanított. Nagy bánatára az iskola megszűnt, ekkor került a Gothard Jenő Általános Iskolába, ahol elsősorban a természettudományos ismereteit kamatoztatta. Innét ment nyugdíjba 2007-ben. Ezekben az években ismerkedtünk meg, amikor Margó és férje felkeresett a Koch Sándor Ásványbarát Kör kapcsán. A beszélgetést komoly lépés követte, s bekapcsolódtak a gyűjtőkör túrasorozatába, megismerkedtek a gyűjtés alapvető feladataival, szabályaival, az ásványok és kövületek világával.

Saját szavait idézve, nagyon megtetszett neki a kutakodás, keresgélés és a szebbnél szebb darabok megtalálása.

Serczik Károlyt Margóval együtt ismertem meg. Komoly szakember, aki Budapesten a Műszaki Főiskolán végzett, majd Szombathelyen és különböző kórházakban orvosi műszerek és gépek felülvizsgálatát végezte. Együtt lettek tagok az ásványgyűjtő körünkben, segítségük nélkül azt a sok gyermekprogramot nem tudtuk volna lebonyolítani.

Margó és Karcsi a kőbányában (2007)

Fosszíliák nyomában: elöl Serczik Károly, hátul Pásti János (2007)

Sokfelé jártunk közösen, barátként és gyermekcsapatokat kísérőként egyaránt, bejárva a bakonyi, a mátrai és a zempléni tájakat. Igényes gyűjtők lettek, akik élvezték a természetet, a keresgélést, akiknek örömöt jelentett egy-egy különleges darab megtalálása. Minden túráról értékes ásványokkal tértek haza.

Ma már szép gyűjteményük van. Szívesen gondolnak vissza a hajdanvolt időkre, a kör tagjaira és a kör vezetőjére, aki által betekintést nyerhettek (idézve őket) ebbe a csodálatos világba.

Serczik Károlyné tanárnőként nagyon fontos szerepet játszott iskolájukban a környezeti nevelés terén. Szerette a vetélkedőket szervezni. Így került sor a *Megsebzett bolygó* természettudományi vetélkedő megszervezésére, melybe bevonták a szombathelyi, sőt, később a környező megyék iskoláit is. A cél az volt, hogy a felsőtagozatos tanulók megismerjék hazánk nemzeti parkjait és Vas megye természeti értékeit. A legeredményesebben szereplő csapatok értékes könyv- és tárgyjutalomban részesültek, sőt, kiránduláson is részt vehettek. Egy szép idézettel emlékezik vissza a pedagógusként eltöltött időkre:

A szilafal előtt Serczik Károly és Pődör György

Részlet a Serczik család gyűjteményéből

„Sokfajta fája lágyan egymásba karol,
benne békesség és vidámság dalol.
Zöldellő haját csókolják fellegek –
Tanulhatnánk tőle szeretni emberek!
(Kapornaki Gyula: Őrségi erdő – részlet)

11. SZAKONYI JÓZSEF (ALAPÍTÓ TAG)

Egy vallomással kezdem: kezdetben úgy gondoltam, hogy közös oldalon mutatom be Szakonyi Józsefet és a fiát, tekintettel arra, hogy a gyűjtemény közös, illetve mára elsősorban a fia érdeme. Viszont úgy érzem, nem lenne ez tisztességes eljárás vele szemben, hogy a sorból kimaradjon. Sok minden ebben erősített meg engem, aki a csapatot létrehozta, a kört megálmodta és évtizedekig összetartotta. **Szakonyi József nélkül semmi nem lett volna**! Alapító tag volt, talán első az elsők között. Személyéből mindig jókedvet, biztatást olvashattam ki, a barátság és a tisztelet jele mellett. Nyugodtsága gyakran vált segítséggé a közös indulás, a gyűjtőmunkák és a túrák lebonyolításában. Ő volt a navigátor, kezében a térképekkel. Kezdettől hozta a fiát, s bár őt nem a gyűjtés érdekelte, de fiából az egyik legjobb gyűjtőt nevelte. Büszke vagyok arra, hogy osztályfőnöke lehettem a középiskolában, s segíthettem később is a boldogulásában. A két család is összetartott, ami nagyon jólesett, ha gondunk volt.

Szakonyi József a Kékestetőn

József nálam fiatalabb volt, 1953. április 23-án született, 3 lánytestvére után. A katonaság (Felsőcsatár 1971-1973) után a rendőrségnél dolgozott karbantartóként. 1976. április 23-án házasságot kötött Németh Éva Máriával, 2 gyermekük született (1977, 1984). 1978-tól hivatásos lett. Először a kőszegi, majd a bucsui határátkelőn dolgozott határőr törzszászlósként. Innen ment nyugdíjba. Nagyon jó kapcsolatot ápolt magyar és ausztriai csendőr kollégáival. Ez gyakran jól jött a csapatnak, amikor még nehezebben lehetett átmenni a burgenlandi vagy a távolabbi osztrák bányákba. Nyugdíj után barátai mellett dolgozott víz-, gáz-, központifűtés-szerelőként. Istenem, de sokszor kihúzott a bajból! A Koch Sándor Ásványbarát Kör egyik legaktívabb tagja volt mindvégig. 2023-ig a helyi parókián gondnoki feladatokat látott el. Büszke volt a három unokájára.

A Barangolás az ásványok világában túrasorozat fontos feladataiban maximálisan segített, ahogy a vasszécsenyi ásványmúzeum kialakításában is részt vett. A következő képet pont azért választottam, mert a kezdeti lépések során készült, éppen eltüntettük a régi tejcsarnok körüli ősbozótost, s látható lett a romos ház maga. Szép idők voltak!

Munkában az egykori csapat Vasszécsenyben. Balról: Szakonyi József, ifjú Szakonyi József, Németh Szabolcs, Baki Endre, Pődör György és Unger Károly

Betegsége kapcsán később ritkábban találkoztunk. Maradjon meg bennünk ez a segítőkész, örök jókedvű ember, ahogyan megismertük és megszerettük.

12. IFJÚ SZAKONYI JÓZSEF

Azt hiszem, mint volt osztályfőnöke, nagyon elfogult lennék Vele szemben, s megszólalna pedagógus énem. Ezért inkább hagyom, hogy ő mesélje el az ásványgyűjtővé, majd később a fosszíliák mesterévé válásának történetét.

Ifj. Szakonyi József vagyok, édesapámmal együtt kezdtünk el gyűjteni 8 éves koromban. Azóta is aktívan gyűjtök. Szombathelyen élünk, édesapám nyugdíjas, én gépészmérnökként dolgozom egy futóműgyártással foglalkozó cégnél.

1992-ben csatlakoztunk a Koch Sándor Ásványbarát Körhöz, aminek azóta is tagjai vagyunk. Szüleim támogatásának és a kör tagjainak hála rengeteg lelőhelyen jártunk, sok ismeretet szereztünk.

Vas megyeiként jellemzően a Nyugat-Dunántúl lelőhelyeit járjuk be, de az évek során az ország szinte minden szegletébe eljutottunk gyűjteni. Kiemelném ebből a zempléni vagy mecseki több napos túráinkat, ahova sokan mentünk, amolyan igazi csapatépítő túrák voltak ezek. Sokat jártunk a szomszédos Ausztria lelőhelyein is, és eljutottunk több alkalommal a méltán híres tisnovi börzékre is.

A „kapirgáló" Szakonyi József

Németországi emlék

A magyarországi tájak közül a legkedveltebb számomra a Bakony és környéke, változatos lelőhelyei, közelsége és szép tájai miatt mindig jó ide visszatérni. Az első kövületek is innen kerültek ki, gondolva itt többek között Hárskút ammoniteszeire, vagy Dudar csiga kőbeleire.

Kezdetben ásványokat gyűjtöttünk, de nagyon hamar elkezdett engem foglalkoztatni a kövületek világa, és ezzel egyidejűleg a preparálás is. A 2000-es évektől már jellemzően kövületeket gyűjtöttem csak. Mindig fontosnak találtam, hogy a gyűjtött darabok mutatósak, kiállíthatóak legyenek, és természetesen a meghatározásuk sem maradhat el. Ezért igyekszem folyamatosan fejleszteni az eszközeimet és tudásomat, mind a preparálás, mind a határozás terén. Jelenleg egy jól felszereltnek mondható műhelyem van, ahol a kis tűktől a pneumatikus eszközökig sok minden megtalálható. Fontosnak tartom az eredetiségre való törekvést a preparálás során, nem szeretem az agyonkozmetikázott darabokat. Vannak olyan kövületek, amik önmagukban sokat nem mutatnak, de elvágva és csiszolva nagyon szépek. Ezért van kisebb darabok vágására alkalmas gyémántkorongos vágógépem és csiszológépem is.

Az eszközök mellett természetesen az irodalmi anyagok sem maradhatnak el, ezért az utóbbi 10-15 év magyar nyelven megjelent és beszerezhető irodalma mind megvan, de még így is nagyon sok esetben nálam sokkal tapasztaltabb gyűjtők segítségét kell kérnem. Szerencsére az internet elterjedésével sokkal könnyebb az új ismeretségek kiépítése, a kapcsolattartás és a gyűjtőutak szervezése is.

A mai felgyorsult világban nehézkes összeegyeztetnünk az időnket, ezért néha egyedül is elindulok, de leginkább többedmagammal járok szívesen gyűjteni, mert a jó társaságot és a személyes kapcsolatokat semmi nem tudja helyettesíteni. Sok lelőhelyen a közös munka is elengedhetetlen, ami egy jó csapattal nem okoz gondot. Leginkább ilyenkor ismerjük meg egymást, és így jönnek létre barátságok is. Az utóbbi években több gyűjtővel is megismerkedtem, sokakkal aktív kapcsolatban vagyunk és járunk gyűjteni.

Kagylópreparátumok ifj. Szakonyi József anyagából

Nautiluszok: múlt és jelen

Mindig öröm sok szép lelettel hazaindulni, de a legfontosabbnak magát a gyűjtőtúrát tartom, a gyűjtés élményét, és azt, hogy sok millió év után először kerül napvilágra egy-egy maradvány, amit utána precízen preparálva szabadíthatunk ki a kőzetből.

A preparáláshoz hozzá tartozik, hogy a sokszor sérülékeny leleteket nagyobb befoglaló kőzettel együtt hozzuk el, és sokszor csak otthon derül ki, hogy valóban megérte-e elhozni. A legemlékezetesebb élményem Dudarról van, ahol egy 15-20 kg-os tömböt hoztam el árkon-bokron át, mivel úgy tűnt, hogy egy legalább 15 cm-es színes Velates csiga van benne. Sajnos a hosszas preparálás közben kiderült, hogy nem sokkal nagyobb darabja volt csak a kőzetben, mint amennyi kilátszott belőle. Öröm az ürömben, hogy a tömbben volt azért egy kisebb, de teljesen ép példány.

Szüleimnél és nálam 10 vitrinben nagyjából 1200 kövület van kiállítva, majd 500 millió évet átölelve, a trilobitáktól a jégkorszaki maradványokig. A gyűjteményem nagy többsége a jura-miocén kor közötti időszakból származik. Nem specializálódtam egy konkrét faj, lelőhely vagy korszak leleteire, minden érdekel, ami tetszik vagy érdekes. Ahol a lehetőség megvan, ott alapkőzettel együtt gyűjtöm a kövületeket, de a legkedveltebb darabjaim azok, ahol több maradvány is van egymás mellett, ún. „multiblokként". Utóbbi időben ebben az irányban gyarapítom leginkább a gyűjteményemet. Ez jóleső kihívást jelent mind a gyűjtés, mind a preparálás során.

Mindig is fontosnak tartottam az ismeretterjesztést és a tudományos munkát, amit a múzeumok munkatársai, szakkörök, lelkes amatőrök és hivatalosan amatőrnek számító, de komoly szakemberek végeznek. Ezért a gyűjtemény egy része régebben kiállításokon, pár évvel ezelőtt pedig ásványbörzén is ki lett állítva. Néhány darab kisebb publikációkban, cikkekben és hírlevelekben is megjelent, de az idei évben az a megtiszteltetés ért, hogy egy újonnan felfedezett faj elnevezésében részt vehettem, amit a neves Fragmenta Palaeontoligica Hungarica-ban publikáltak.

Munkásságához kitartást kívánva zárom le a Tizenkét vasi ásványgyűjtő arcképcsarnokát.

Részlet ifj. Szakonyi József anyagából

ZÁRÓ GONDOLATOK

Amikor Launer Tibor, a legkedvesebb tanítóm kezembe nyomta az első csillogó ásványcsodát, nem tudhatta, hogy örökre elkötelezett az ásványok, a Föld élettelen birodalmának kincsi iránt. Akkor még én sem sejtettem, milyen világ is nyílt meg előttem, ősmaradványokkal, kristályokkal és a történelem távoli, évmilliárdos és közeli, a magyar bányászat legendás évszázadaival.

A tizenkét vasi ásványgyűjtő elsősorban azokat a gyűjtőtársakat nevezi néven, akik az első hívó szóra elfogadtak társnak, kitartottak mellettem, némelyek túlszárnyaltak, mások nem hoztak létre saját gyűjteményt, de szívükben megmaradt a gyűjtési szenvedély heve. Tizenkét alapító tag, akik elindították az országban elsők között az ásványgyűjtő körünket, mely ma is él és szervez utakat. Kisugárzása a körnek nagy volt, mert három évtizeden át, évente több alkalommal szervezte meg a Barangolás az ásványok és kövületek birodalmában sorozatot, s tagjai segítségével több ezer kis és nagydiák ismerhette meg a magyar bányászat évezredes múltját, a bányászok életét, és a minerológia alapjait. Nem a kiállítások, börzék lámpafényes ragyogása jut eszembe, hanem azoknak a kicsiknek a felcsillanó szeme, amik kapirgálás során kiemeltek egy-egy szép kvarcot, kalcitot, ásványt. Megtanulták, mi a védett ásvány, természetvédelmi terület, s hogyan kell egy működő bányában fegyelmezetten gyűjteni. Felnőtt barátaimnak köszönhetően ezeket az évtizedeket komoly gondok, sérülések nélkül éltük át.

Visszatekintve a kör múltjára, eredményeire, büszke vagyok arra, hogy itt Vas Vármegyében elindítottam egy olyan ismeretterjesztő tevékenységet, melynek hatására sokan választották a geológus pályát, komoly szakemberek lettek, illetve folytatták, folytatják az általam megkezdett munkát.

Köszönöm a Családomnak, a Barátaimnak, hogy támogattak ebben, segítettek múzeumalapító munkámban és a gyűjtésekben. Róluk szól ez a történet. Üzenem mindet őket követőnek: SZERENCSE FEL!

Makacsul hiszek abban, hogy a természet ismerete kihat annak szeretetére, óvására és a védelmi reflexek kialakulására. Így van ez az élő és az élettelen természettel is. Csak együtt képesek a szimbiózisra, gyönyörű értékeink megóvására. Itt elsősorban az ásványok gyűjtőire fókuszálok,

mert pengeélesen válik szét szememben az a hármasság, amely óhatatlanul befolyásolja a közvélekedést is. Az első csoportba tartozó szakemberek, kutatók egy része kategorikusan tiltana mindent, túl a természetvédelmi jogszabályokon, maguknak vindikálva egyfajta „felkentséget" erre. Másik részük jól tudja, hogy szükség van az amatőrökre, hisz az utóbbi évtizedek érdekes felfedezéseit, új ásványok, kövületek meglelését nekik köszönhetik. Kevés az állami támogatás a múzeumok és kutatók alapos munkáihoz, ráadásul a bányák vezetői és a földtulajdonosok is óvatosak velük kapcsolatba. Sokan nem járnak ki „terepre", lassan elfelejtődik ennek izgalma. Vele a természet és a haza szeretete is!

HAZASZERETETEM

Itt fűzött anyámmal egykor össze
mára csomóvá görcsölt köldököm.
Emlékek lánca köztem és közte,
feléje megyek, de nem költözöm –

A remény-virág, mely naponta hajt,
munkába hívta tevékeny őseim.
Lassan rakták otthonná a talajt,
de nélkülük nem lenne kő se itt –

Látom, szavanként lopják hazámat,
azt is megmondják, hogy ki a magyar.
Nyitom is én érvre szelíd számat,
de túlcsattogja sok hangos agyar –

Vakított stiglicek tépelődnek,
a Nap is kozmopolitán ragyog.
A fészekbe már rég belenőttek,
a kis kakukkok mára már nagyok –

Vizezett pátosz oldja a múltat,
az emlékre már kómában szavaz.
Tegnapi érdem falhoz szorulhat:
túl sok a plakátokon a ragasz –

Érzem mégis: otthon még az itthon,
a szívemnek hiszek, semmi másnak.
Kik nyálkutyák csókját törlik titkon,
örülnek az elvárt csaholásnak –

Itt álmodtam sosem-volt tavaszban
rigófüttyös reggelt, boldog nyarat.
Pacsirta is szitált nagy magasan,
látta, ahogy a nagyapám arat –

Érzem, hajolva az anyaföldig,
ahol már a hangyák is látszanak,
az ember lelkét szinte teletöltik,
az angyalok fűszálakon játszanak –

IN MEMORIAN

Emlékezés egy igazi szakemberre, aki diákkorában megkeresett, aztán elindult a geológia hatalmas ösvénnyén, de bejárni teljesen nem maradt lehetősége. Puskagolyó állította meg, mégis hatalmas életművet hagyott az országra és Vas vármegyére egyaránt. A vasvári származású **Fábián Tamás**, a Szegedi Tudományegyetem Természeti Földrajz Tanszékének tanáraként 2012 januárjában az etiópiai Eta Ale tűzhányójának tevékenységének megfigyelése során fegyveres támadás következtében vesztette életét.

Gruber László és Fábián Tamás sok közös utazásuk egyikén

A világjáró fotós, ásványgyűjtő, tanító előadásait azokra a megélt élményekre építette, amit a világ közel 50 országában gyűjtött. Új-Zélandon, Indiában, Nepálban, Tibetben, Marokkóban, Törökországban, Szíriában, Kenyában, Peruban, Argentínában, Patagóniában, Kubában, stb. kereste a válaszokat geológia kérdéseire. Fotóit ugyanazzal az aprólékossággal és műgonddal készítette, amivel az utakat tervezte, az ásványait válogatta. A hátrahagyott diák, feljegyzések, beszámolók dokumentálják azokat a természetföldrajzi ismereteket, amelyeket – az

egykori földrajztudósokhoz hasonlóan – a világot járva, annak titkait kutatva, érdekességeit és veszélyeit megtapasztalva szerzett, és népszerű előadásain továbbadott.

Az ásványokban az 1980-as években szeretett bele, és legszebb példányait az akkor virágkorát élő Nagybánya környéki bányákból (Kapnik-, Erzsébet-, Herzsa-, Felsőbánya) gyűjtötte. E szenvedély hozta létre azt a közel 6000 darabos állományt, melynek legszebb darabjainak egy része ma Vasváron megtekinthetők.

Vasvárhoz való kötődése miatt, a halálát követően, e példátlanul értékes, sokrétű gyűjtemény jelentős részét szülei, az ő akaratával megegyezően, a vasváriaknak adományozták. A közel 600 ásvány, az általa bejárt országok helyi emlékeit megörökítő képeslapgyűjteménye, távoli vidékek emlékeit bemutató népművészeti tárgyai, könyvgyűjteménye és egyéb emléktárgyai mellett diáinak jelentős része is a könyvtárban kialakításra került állandó kiállítás részét képezik. E ritka, speciális gyűjtemény kialakítása, bemutatásának kivitele méltó emléket állít e jeles geográfusnak.

Fábián Tamás Ásványmúzeum és Emlékkiállítás, Vasvár

Emléktábla a támadás helyszínén – Gruber László által elhelyezve

Már a könyvtár bejáratánál található vitrin is csalogatja a látogatókat az emeleten kialakított emlékszoba megtekintésére. Belépve az emlékszobába egy hatalmas ametiszt geodával találja magát az ember szembe. A szoba három falán ásványokkal teli vitrinek, felettük pedig fotók és emléktárgyak találhatók. Az üveges, zárható szekrények felső polcain képeslapok, alattuk ásványok, legalul pedig megint csak képeslapok, sörös címkék, kupakok, jelvények és az utak emlékeit idéző emléktárgyak láthatók. A bejárattal szemben lévő vitrinsor legszélén jobb oldalt az utolsó útjának gyűjtései találhatók. Etióp képeslapok, ásványok, alul pedig az elmaradhatatlan sörös címkék, valamint a repülőjegye is megtekinthető. Erdélyi bányákból származó eredeti karbidlámpák, bányászsisak és benzinfőzők díszítik a polcok tetejét.

(Forrás: Gyöngyösi Zsuzsa könyvtáros)

2014-ben a Nemzeti Kulturális Alap támogatása lehetővé tette, hogy a Fábián-gyűjtemény egy részéből és a könyvtár névadójának, Dr. Bendefy László őslénytani kutatásainak anyagából összeállított vándorkiállítás keretében mutathassuk be Vasvár e két jeles szülöttének tevékenységét. Mindenhol nagy érdeklődés kísérte e különleges ásványokat, emléktár bemutatását!

ÖSSZEFOGLALÓ A HÁROM KÖTETRŐL

Megjelent a Kalamáris oldalán

RECENZIÓ

Márkus László: Pődör György trilógiája

Pődör György, a Príma Díjas vasi költő, nemcsak a líra, hanem az ásványok és a történelem világában is otthonosan mozog. Szenvedélyes ásványgyűjtőként és múzeumalapítóként mély ismeretekkel rendelkezik e területen, amit háromkötetes munkájában is kamatoztat. Trilógiája – A tizenkét drágakő legendája, A tizenkét mesterkristály legendája és A tizenkét történelmi magyar bányaváros legendája – egyedülálló módon ötvözi a földtani, történelmi és irodalmi megközelítéseket, így nemcsak az ásványok és bányászat iránt érdeklődők, hanem a szépirodalom kedvelői számára is élvezetes olvasmányt nyújt.

A tizenkét drágakő legendája – Bibliai és történelmi kincsek nyomában

A trilógia első kötete a Bibliában is szereplő tizenkét drágakövet mutatja be, amelyek Ezékiel próféciáiban és Áron főpap melltáskáján is megjelennek. Az ókori kultúrákban ezeknek a köveknek különleges jelentőséget tulajdonítottak, amelyet Plinius A természet históriája című munkája is részletesen tárgyal. Pődör György kutatásai azonban nem merülnek ki a történeti adatok felsorolásában: költeményekkel és legendákkal színesíti a bemutatott drágakövek világát, így azok nemcsak mint ásványok, hanem mint kultúrtörténeti relikviák is életre kelnek. A kötet gazdag képanyaga tovább fokozza az olvasmány élményét, vizuálisan is megragadva az egyes kövek szépségét.

A tizenkét mesterkristály legendája – A föld titkos kincsei

A második kötet témaválasztása merészebb, hiszen a mesterkristályok fogalma kevésbé ismert és tudományos körökben is vitatott. Pődör azonban sikeresen elkerüli az ezoterikus megközelítéseket, és inkább a földtani és történelmi szempontokra helyezi a hangsúlyt. A könyv egyik érdekessége, hogy Atlantisz legendáját és a bibliai Özönvíz történetét tudományos elméletekkel is párhuzamba állítja, megvizsgálva azokat a földrészeket, amelyek valóban eltűntek a történelem során. A szerző itt is alkalmazza sajátos stílusát: a száraz tényeket élvezetes történetekkel és költői képekkel ötvözi, ezáltal még a laikus olvasók számára is lebilincselővé téve a témát.

A tizenkét történelmi magyar bányaváros legendája – A magyar bányászat aranykora

A trilógia harmadik kötete a magyar bányászat történelmét mutatja be, különös tekintettel azokra a bányavárosokra, amelyek egykor az ország gazdasági központjai voltak. Pődör György nosztalgikus, mégis tárgyilagos módon tárja az olvasók elé az „aranyos évszázadok" világát, emléket állítva azoknak a városoknak, amelyek lassan feledésbe merülnének. A könyv nemcsak a gazdasági és történelmi jelentőséget emeli ki, hanem a bányászok életét, hagyományait és a bányavárosok kulturális örökségét is bemutatja.

Összegzés

Pődör György trilógiája különleges helyet foglal el a magyar ismeretterjesztő és szépirodalmi művek között. A szerző nemcsak kiváló kutatómunkát végzett, hanem egyedi stílusával, lírai érzékenységével és vizuálisan is lenyűgöző kivitelezéssel tette olvasmányossá és izgalmassá a köteteket. A földtani és történelmi háttér mellett a művekben megjelenő versek és legendák még inkább kiemelik a könyvek egyedi hangulatát.

Ez a trilógia nem csupán az ásványok és a bányászat szerelmeseinek szól, hanem mindazoknak, akik érdeklődnek a történelem, a kultúra és a természet rejtett kincsei iránt. Pődör György művei egyszerre tudományos igényességűek és művészileg is igényesen megírtak, így méltán tarthatnak számot szélesebb olvasóközönség figyelmére.

TARTALOMJEGYZÉK

Ajánló .5

Egy varázslatos világ 6
A szélrózsa szirmai 18
Előzetes gondolatok 21
Nem csupán a bányákban van arany 29
Gondolatébresztő emlékezés 46
Aranyos idők nyomában 64

A bányavárosokról szólva 73
Legendás idők nyomában 77

1. Bakabánya . 80
2. Bélabánya . 85
3. Besztercebánya . 90
4. Breznobánya . 94
5. Gölnicbánya . 98
6. Körmöcbánya . 102
7. Libetbánya . 109
8. Jászó .114
9. Rudabánya .118
10. Selmecbánya . 122
11. Telkibánya . 127
12. Újbánya . 134

Összefoglaló gondolatok 138

Tizenkét vasi ásványgyűjtö és gyűjteményük. 139
„Megérintő pillanatok" nyomában 141

1. Baki Endre (alapító tag) 149
2. Gegus Zoltán (alapító tag) 152
3. Horváth Ernő múzeológus (alapító tag) 156
4. Marton András 158
5. Marton István 161
6. Mészáros Árpád 164
7. Németh Szabolcs 167
8. Pásti János (alapító tag) 172
9. Pődör György (alapító tag, a kör vezetője). 177
10. Serczik Károlyné és Serczik Károly (alapító tagok) . 186
11. Szakonyi József (alapító tag) 191
12. Ifjú Szakonyi József. 193

Záró gondolatok 198

In memorian . 201

Összefoglaló a három kötetről 204

SZÜLŐFÖLD KÖNYVKIADÓ